

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

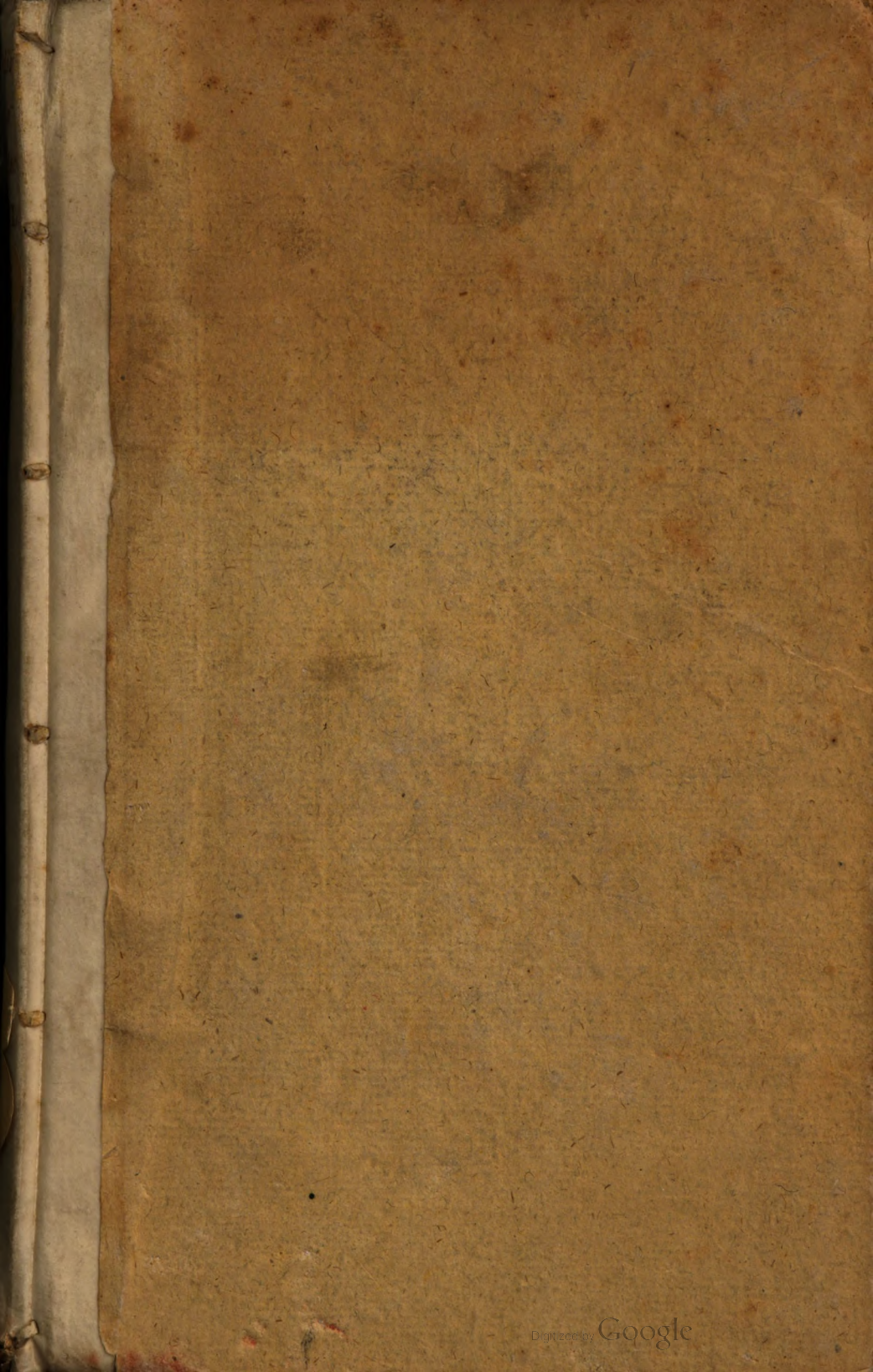
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

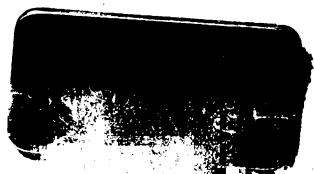
- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

WV
517
E 9

~~1108~~

VERHANDELING

VAN DEN HEER

JOH. DAV. MICHAËLIS,

*Hofraad van zyne Majesteit den Koning van Engeland, Keur-
vorst van Hanover, Hoogleeraar in de Wysgeerte te Göttingen,
en Secretaris van het Koninglyke Groot-Brittannisch
Genootschap der Weetenschappen,*

DOOR DE KONINGLYKE ACADEMIE
DER WEETENSCHAPPEN TE
BERLYN MET DEN PRYS
BESCHONKEN.

THE HISTORY OF THE

1777

THE BATTLE OF BUNKER HILL

ON THE 17TH JUNE 1777
THE BRITISH GENERAL CORNELLIS WAHNE
DEFEATED THE AMERICAN GENERAL
MILLENBURY

THE AMERICANS
WERE FORCED TO
RETIRE TO PHILADELPHIA
ON THE 26TH JUNE 1777

577 E 19

PRYSVERHANDELING

over den WEDERKEERIGEN INVLOED van de
AANGENOOMEN

BEGRIPPEN ONDER EEN VOLK

OP DE

NATIONAALE TAAL,

EN

VAN DE TAAL

OP DE

NATIONAALE WYZE VANDENKEN.

Waarin tevens verscheiden Plaatsen der H. S. opgehelderd, de oorsprong van eene menigte Vooroordeelen aangewezen, en veelvuldige zo geleerde als gemeene Dwaalingen verbeterd worden.

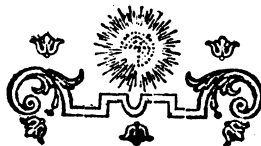
DOOR DEN HEER

JOH. DAV. MICHAËLIS.

Naar de laatste en met de Byvoegzelen van den Schryver vermeerderde Uitgaave uit het Hoogduitsch vertaald, en met eenige Aanmerkingen vermeerderd

door

CORNELIUS VAN ENGELN.

Te HARLINGEN,
By VOLKERT VAN DER PLAATS Junior.
MDCCLXXI.

VOORREDEN

VAN DEN

VERTAALER.

De gelegenheid by welke ik dit werk heb aangenomen is deze:

Eene verstandige Taalbeschouwing is my altoos even aangenaam als nuttig voorgekoomen, en maakte dus reeds van overlang eenig gedeelte myner liefhebberijen uit; Die liefhebberij werdt opgewakkerd toen de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, my voorleden jaar de eer deede my tot een baarer Leden te verzoeken; Myne verzwakte ligbaams- en ziels-vermogens lieten my ondertusfchen niet toe om ter bevordering baarer oogmerken en ter voldoening myner eigen zugt op die wyze te arbeiden, als ik in vroeger jaaren gepoogd zoude hebben: Dit bragt myne gedagten natuurlyk tot het tegenwoordig werk; Ik had het zelve van overlang gekend en geleezen, en my dikwils verwonderd, dat men hetzelfde onzen Vaderlander niet in hunne taal hadt aangeboden, dewyl het voor allen, die eenig werk van eenige, 't zy doode of levende, 't zy Oosterfche of Westersche, taal maaken, voor allen, die in het openbaar fpreken of fchryven moeten, voor allen zelfs, die het gezond verstand in hunne redenen en fchriſtten volgen,

gen,

gen, en klare denkbeelden met gepaste bewoordingen zoeken voor te stellen, buiten het vermaak, 't welk deze bespiegelingen zelve geeven, van eene onontbeerlyke noodzakelykheid is. Ik had my dikwyls verwonderd, zeg ik, dat men zodanig een werk nog niet in 't Nederduitsch hadt gebragt, dog ik begreep, by 't nader leezen, welbaast, dat onze gewoone Huurlingen een stuk zo verre boven hun bereik, en waarschyntlyk ook boven hun smaak, tot nog toe, uit een gelukkig onvermogen, verwaarloosd hadden, maar mischien eerlang, door eene ongelukkige verwaandheid, by der hand vatten en bederven zouden, gelyk aan hetzelfde voorleden jaar in Engeland wedervaaren is. Door de straks gemelde prikkels derhalven opgewekt, besloot ik hier nog eene eene pooging aan te kost te leggen, en in dit Werk van den Heer MICHAËLIS mynen Landsgenooten te toonen hoe nuttig, — en zelfs hoe aangenaam — eene verstandige eene wysgeerige Taal-beoeffening is; En beatevens onder 't oog te brengen, hoe zy de taalen in 't algemeen, de Nederlandsche in 't byzonder, aanmerken en behandelen moeten, om dus dien geest van Wysgeerte, welke in de Oordeelkunde begint door te breeken, te bevorderen, en elk te overtuigen, dat een Philosoph en een Criticus geene verschillende wexens behoeven te zyn, gelyk men zig veelal nog dwaaselyk verbeeldt.

Ik heb dit stuk getrouw, en, zo ik my vleie, klaar, vertaald; Ik heb, naast het oorspronkelyk Hoogduitsch,

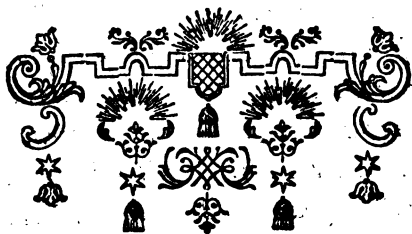
ge-

gebruik tragten te maaken van de Engelfche overzetting, dog uit het oordeel, 't welk ik 'er reeds van gegeven heb, begrypt men ligtelyk, dat ik 'er geen dienst van konde hebben, maar ik heb nader hand kennis gekreegen aan eene zeer goede Fransche vertaaling, welka ik van tyd tot tyd heb ingauen, om in moeijelyke uisdrinkingen, des te beteren draei aan myne bewoordingen te geeven, en waar uit ik zelfs twee korte nooten, de eenige, gelooft ik, die daze vertaaler heeft, heb overgenoomen.

Ik heb verscheiden aanmerkingen, en zommigen vry lang, tusfchen de woorden van myn Schryver ingelascht; Ik had zeer nauwkeurig zorg gedraagen, om dezelve steeds door twee haakjes [] voor myne byvoegzalen te doen kennen, maar door eene onvermydelyke afwezigheid des Drukkers gedurende het drukken der eerste bladen, is dit, in het begin, ongelukkig verzuimd; Ik ontving de drie eerste afgedrukte bladen, en zag met leetwezen, dat 'er tot op pag. 48 daar zig het eerste haakje vertoonde, geene andere haakjes in agt genoomen waren; terwyl deze stukken als van my zynde reeds getekend hadden behooren te worden, Namelyk P. 6. reg. 4. tot P. 9. over 't midden. P. 16. de kleine aanmerking wegens de opbeldering van 1 Cor. X. vs 16 — 21. P. 24. midden tot het einde van P. 26. P. 32. reg. 23. tot p. 34. r. 10. Ik begreep onder tusfchen welhaast, dat 'er geen ander hulpmiddel ware, dan 't welk ik thans gebruik, de fout namelyk aan te wyzen.

Zommigen myner aanmerkingen zyn lang geworden, dog ik heb gedacht, dat zy, zo zy geen ander vermaak of nut behelsden, ten minsten dienen konden, om den Geest der Lezeren, door inspanning op de gewigtiger aanmerkingen van myn Schryver vermoeid, onder het leezen van de myne eens te doen rusten, en ik heb ze daarom, niet by wyze van Nooten geplaatst, maar in den text zelven ingelascht.

Dat dit ALLERUITMUNTENDSTE WERK, gelyk de Monthly Reviewers betzelve noemen, boven 't welk 'er, naar het oordeel der Schryveren van de Bibliothéque des Sciences et des beaux Arts, mischien nooit een was, 't welk meer verdiende door geheel Europa verspreid te worden, met zo veel vermaak moge geleezen worden, als waarmede ik my aan betzelve bezig heb gehouden, en zo veel nut doen, als ik daar mede bedoele!

W E D E R.

WEDERKEERIGE INVLOED

VAN DE AANGENOOMEN

BEGRIPPEN ONDER EEN VOLK

OP DE

NATIONAALE TAAL,

EN

VAN DE TAAL

OP DE

NATIONAALE WYZE VAN DENKEN.

Ik zal de vryheid neemen van de Vraag der Koninglyke Academie op die wyze te verdeelen, als zy my gemaklykst te beschouwen en te beoordeelen voorkomt. Ik zal

In de **EERSTE PLAATS** van den invloed der begrippen eens volks op deszelfs taal handelen; en naardien dit, volgens het oordeel der Academie zelve, de gemaklykste zyde der Vraage is, zal ik dit onloogenbaar stuk slegts met weinige voorbeelden ophelderen. Zo ik in dezen korter mogt zyn, dan de Academie verlangt, verzoeke ik Haar in aanmerking te willen neemen, dat 'er in het **vervolg** nog verscheiden byzonderheden zullen voor-

A

koo-

koomen, welke aan dit eerste gedeelte der Vraage eenig nader licht zullen byzetten, en welke ik, om herhaaling te vermyden, hier verpligt was voor by te gaan.

In de TWEEDE PLAATS zal ik den voordeeligen;

TEN DERDEN den nadeeligen invloed van zommige taalen op de begrippen en wetenschappen van verscheidene volkeren voordraagen.

En EINDELYK de middelen aanwyzen, welke myns oordeels, met vrugt gebezigd kunnen worden, om den nadeeligen invloed te voorkoomen, en den heilzaamen te bevorderen. — Myne verhandeling splitst zig derhalven van zelve in de vier gemelde AFDEELINGEN.

EER-

 EERSTE AFDEELING.

DE INVLOED, WELKEN DE BEGRIPPEN
EENS VOLKS OP HUNNE TAAL HEBBEN.

Niemand kan twyffelen, of wy de dingen zo noemen en beschryven, als zy zig aan ons vertoonen. Men herinnere zig de verschillende *Systemata*, welke in de *Botanie* of Kruidkunde van tyd tot tyd der wereld zyn medegedeeld, en men verbeelde zig, dat het éne Volk, van zyne geboorte af, aan het één, het ander Volk aan een ander dier algemeene saamenstellen gewoon, de planten en kruiden naar derzelve verschillende leiding uitdrukte, dan begrypt men ligtelyk, dat alle de gewassen der aarde, onder die volkeren voorkoomende, noodwendig onder verschillende hoofdkarakters geschikt worden, en andere naamen hebben zouden. Ik weet wél, dat 'er zulk een regelmatig en geleerd onderscheid in geene talen van eenige volkeren werkelyk plaats heeft; De gemaakte onderstelling egter is dienstig, om ons met éenen opslag den algemeenen en grooten invloed der Denk-wyze eens volks op deszelfs taal te doen beschouwen, en ons, op eene gemaklyke manier, van eene geheele

A 2

reeks

reeks voorwerpen, te gelyk genoomen, de gevolgen en uitwerkzelen te vertoonen, welke de verschillende begrippen der Natiën op elk dier voorwerpen in 't byzonder moet voortbrengen. Alle taalën zyn veele eeuwen ouder, dan de tegenwoordige *Systemata* der kruidkunde, en de invloed der kruidkunde, schoon nog in haare kindschheid, en geheel niet beëffend, ten minften niet regelmatig gekend, is egter zichtbaar by meest alle Volkeren. Behalven die Gewassen, welker gelykheid aanstonds in de oogën valt, brengen zy niet zelden geheel verschillende planten onder een en denzelfden naam, om geene andere rede dan omdat men ze tot een en het zelfde gebruik bezigde; Even eens, gelyk de oudste *Botanisten* de verdeelingen in het groeiend Ryk naar het nut der Planten plagten te maaken. Men behoeft zig over het een nog ander te verwonderen; Het Nut en voordeel maakt allereerst de Mensch opmerkzaam op de werken der Natuur, en voordat wy het overige verschil, dat 'er in de dingen plaats heeft, uitpluizen, spoort onze behoefte ons aan om ze van dien kant te beschouwen, daar zy ons al of niet van dienst kunnen zyn; Maar van dien kant zyn zy doorgaans gemaklykst te kennen en vallen dikwils van zelve in het oog.

Niet alle begrippen eens volks gaan egter in deszelfs Taal over. De Geleerde mag zyn Grondregels

regels nog zo klaar begrypen, en vast gelooven; hy mag nog zo ernstig belasten om de dingen met hunne eigenlyke naamen te benoemen, men erkent in de taalen zyne voorschriften of bewyzen niet; Derzelver wetten zyn Volks-wetten, haare Regeering eene *Democratische* Regeering; Het geen den meesten behaagt, wordt in het gebruik overgenomen, en het geen door het gebruik goedgekeurd wordt, is naar de uitspraak van HORATIUS, wetig en goed. Wil de Geleerde zig daar niet naar rigten, wil hy, uit yver voor het COPERNICAANSCHÉ wereld-stelzel, naar de eigenlyke en waare betekenis der woorden, en overeenkomstig eene gezonde Starrekunde, zeggen; BERLYN of AMSTERDAM GAAT ONDER DE ZON, in plaats van DE ZON GAAT TE BERLYN OF TE AMSTERDAM ONDER, zo praat hy onverstaanbaar, en is een Pedant. Ten hoogsten is, in het Ryk der Taalen, dat gedeelte niet *Democratisch*, waar in de gemeene hoop zig in hunne benaamingen naar het beschaafde of geöefende deel der Natie schikt; maar die voorwerpen zyn slegts weinigen, en kunnen derhalven geen grooten invloed op de algemeene taal hebben; Die blyft voor het overige onder de heerschappy van 't Volk; En wat Volks-regeering kan men aanwyzen, waarin de geringe of eenvoudige Burger niet zomtyds eens de Grooten of Wyzen navolgt. Ik mag myne Gely-

kenis derhalven behouden, welke my toefchynt de zaak vry natuurlyk uit te drukken.

De begrippen en Denk-wyze eens Volks maaken de taal; En gelyk alle volkeren oorspronkelyk uit Boeren hebben bestaan, gelyk men eerst op het platte land heeft geleefd, eer men zig in groote Steden heeft opgeflooten, en inzonderheid, zig eerst met het beteelen van zyn eigen land geneerd, eer men de middelen van zyn bestaan in andere werelddeelen ging zoeken, zo zyn 'er in alle taalen eene menigte uitdrukkingen voorhanden van het Landleven ontleend; Onder alle volkeren fchreef of sprak men altoos, in een figuurlyken zin, van *vrugten plukken, vrugten van zyn arbeid inzamelen, van een oogst van zegeningen, of gelukzaligbeden*; In den Bybel is dit zo sterk, dat zelfs daar het *Licht voor de Regtvaardigen GEZAEID wordt en vrolykheid voor de opregten van harten*; In het midden van het beschaafde Parys gebruiken honderd duizenden Mensch en dagelyksch, eene uitdrukking, welke ik my verzekerd houde, dat zy niet verstaan, omdat dezelve tot het platte Land behoort; Om TUSSEHEN LICHT EN DONKER uit te drukken, weet men, dat de Franschen geen ander woord hebben, dan ENTRE CHIEN ET LOUP, *bet tydperk, dat men geen onderscheid kan zien TUSSEHEN EEN HOND EN EEN WOLF*. Maar de hoeveelfte Mensch in Parys heeft ooit

ooit een Wolf gezien, of weet zelfs iets van zyne gedaante? En 't zou dus moogelyk voor een half millioen Paryfenaaren thans altoos LICHT-EN-DONKER wezen; Schoon men duidelyk ziet dat ENTRE CHIEN ET LOUP een fraeije uitdrukking geweest is, toen de begrippen, en Denk-en Levens-wyze des Volks daar mede over een kwamen. Van gelyken aart hebben zy eene fpreekwyze, *Il ne faut pas se moquer des Chiens, qu'on ne soit hors du Village*; Men moet geen he! roepen, eer men over den berg is: En honderd andere.

Ik weet niet, of 'er in eenige taal meer blyken van de vorige levens-wyze des Volks voorhanden zyn, dan in de Nederlandfche. Ik zal 'er twee of drie voorbeelden van opgeeven, die ik daarom verkieze, om dat men dezelve gebruikende niet vermoedt, dat zy op het Land t'huis hooren.

IN DE BOONEN ZYN wordt gezegd van iemand, die zig vergist, die verward denkt of handelt; De fpreekwys is ontleend van de uitwerking, die de aangenaame en fterke, fchoon eenigzints na-deelige, reuk van bloeiende Groote of Roomsche boonen heeft op de harfenen van iemand, die zig, by een groot veld derzelve, te lang ophoudt, of te flaapen ligt, als wanneer hy gevaar loopt van duizelig en verward te worden; van hier de uitdrukking *in de boonen te zyn*, voor *verward te zyn of te handelen*. A 4 I E.

IE MAND OM DEN TUIN LEIDEN is eene andere spreekwys van dien aart uit de Denk-en Levens-wyze der Nederlanderen in hunne Taal voortgesprooten. Men gebruikt dezelve om het denkbeeld van iemand op te houden, en te misleiden, of terz minsten te blind doeken uit te drukken, maar men verstaat dezelve niet in haaren waaren oorsprong en fraeije betekenis. **TUIN** betekent in het oude, en hier en daar zelfs nog in het hedendaagsche Nederduitsch, **SCHUTTING, HEYNING; TUI- NEN**, is **APPERKEN**, eene *afscheiding maaken*; *Om den Tuin leiden* is dan iemand leiden rondom de plaats daar hy wezen wil of moet, *in plaats van hem daar in te brengen*, hem met een valsch berigt paeijen, en hem niet het regt geheim der zaake openleggen. — Hier mede is verbonden de spreekwys **DEN MANTEL OP DEN TUIN HANGEN**; Om een Geestelyken aan te duiden, die zig op het land bevindende zig gaat verlustigen op eene wyze waar in zyn karakter hem tot hindernis zou strekken, en die daarom zyn mantel op den Tuin, dat is, op de Heining of Haag hangt; van dit nederleggen of wegwerpen van zyn karakter is vervolgens de betekenis gekoomen, *den mantel op den Tuin hangen*, om op eene ongunstige wyze en met eenige veragting uit te drukken, dat een Geestelyke zyn ampt en beroep nederlegt.

Ik zou hier het woord **BLINDDOEKEN** zelf, daar

daar ik my zo aanstonds van bediende, en 't welk insgelyks van de oude Land-spelen herkomstig is; Ik zoude 'er eene zeer groote menigte Zee-terminen, mede al zeer vroeg het bestaan der Nederlanderen kunnen byvoegen, daar men zig thans ongevoelig van bedient, en die ondertusfchen de taal voor een groot gedeelte geformeerd hebben; Ik zou kunnen toonen, dat in Vriesland alwaar de Landbouw en Zeevaart, vroeger en algemeener is geweest dan in de meeste ander Provinciën, ook evenredig meer spreekwyzen daar toe betrekkelyk, in de Taal voorhanden zyn, zodanig, dat men met dezelve in die Provinciën, daar anders goed Nederduitsch gesproken wordt, maar daar een ander bestaan plaats heeft, onverstaanbaar wordt: Ik zou dit alles zeer gemaklyk kunnen toonen, zeg ik, maar dit zoude my te verre leiden.

Als nu een groot gedeelte des Volks geoeffend en geleerd wordt, en dit Tydperk lang genoeg duurt, zo moet de Geleerdheid een merkelyken invloed op de taal hebben, want ook de ongeleerden zullen de geoeffenden, daar zy door derzelve algemeenheid nu zo dikwils mede te doen hebben, in hunne wyze van uitdrukken, zo wel als denken, ongevoelig volgen, even gelyk zy, in andere Tydperken, en in andere gesteldheden des lands, zig naar de Boeren rigten, als deze het grootste of geagteste gedeelte des Volks uitmaaken. Volgzugt en Nood-

zaakelykheid werken hier beide saamen. Volgzugt werkt in de meeste Menschen en op de meeste tyden, en Belang regeert ons allen. GRIEKENLAND, en voornaamelyk ATHENE, heeft het voordeel van zulk een geleerd Tydperk gehad; behoeven wy dan nog te vraagen, waar de grootere volmaakt-heid der Grieksche Taal aan toe te Schryven zy? — Maar kooft nu ook de Wysgeerte, of eenige andere studie van dien aart, uit de scholen of studeerkamers te voorschyn, en raakt dezelve in den mond des Redenaars, des Predikers, en van zulke vrouwen, die yder woord, door haare andere bekoorlykheden, eene byzondere aangenaamheid byzetten, en zodra het over haare lippen vloeit, navolgers maaken van allen die haar hooren, of liever zien, zo moet zulk eene studie, welhaast verderen voortgang maaken, en derzelve termen een merkelyken invloed hebben op de taal. De WOLFIAANSCHÉ *Philosophie* heeft op die wyze menig een nieuw woord in het HOOG- [en zelfs eenigen in het NEER-*duitsch*] ingevoerd, en heeft in de eerstgemelde taal veele oude woorden hunne vorige betekenis ontnoomen. Dog dit alles is nog niets in vergelyking van het geen de Digt Konst kan uitwerken. Als de beste Digtters de Wysgeerte in het gezelschap der Zanggodinnen brengen, en de uitdrukkingen der eerste in den mond der laatsten weeten te leggen, als zy hunne *Philosophische* denk-
beel-

beelden met hunnen levendigen Geest voordraagen, en in hunne werken van vernuft overneemen, kan het niet misfen, of zodanige eene wyze van denken en fchryven moet welhaast eene groote verandering in de wyze van fpreeken maaken. Goede Poëeten worden van duizenden, van allerhande foort, gelezen; Zy zyn de *Clasfique* Schryvers voor ydere Natie; Schryvers, die oneindig meer indruk maaken op aller geest, dan anderen; Schryvers, die van buiten geleerd, en welker nieuwigheden, ja welker gebreken, met hunne fchoonheden worden goedgekeurd, bewonderd, en nagevolgd, en die derhalven hunne uitdrukkingen, hoe nieuw en vreemd in den beginne, welhaast doen aannemen, en by een geheel Volk gangbaar maaken.

Ik wil hier mede niet ontkennen, dat zomwylen ook een gemeen Schryver, die geen *Auctar Clasficus*, geen Hoofdman, maar flegts een *Homo privatus*, een Amptelooze, in het Ryk der taalen is, het geluk kan hebben, om zyne nieuwe uitdrukkingen, en met dezelve, zyne wyze van denken, overzekerere onderwerpen, aan een geheel Volk mede te Deelen. De geestige wyze van uitdrukken van zodanigen Schryver kooft veelen fchoon en juist voor, zy volgen hem na, ja, door zyne wyze van fchryven bekoord, ontleenen zy hem gedagten, en brengen die als hunne eigene te pas; dit doet men in gefprekken, maar nog meer in fchriften, de een volgt

volgt hier den ander na, en die gedagten, op die wyze voorgedraagen, worden allengs algemeen bekend en goedgekeurd. Dus brengen veele duizenden iets toe tot den grooten fchat der Waarheden of Dwaalingen, die in de taal eens Volks bewaard wordt; Dog elk hunner brengt 'er flegts een klein gedeelte aan toe; en een gedeelte dat niet zelden verlooren gaat; Zodanige nieuwe uitdrukkingen en gedagten zyn inderdaad de bloeifems gelyk, waarvan de meesten afvallen, zonder vrugten voort te brengen; Nog minder zyn zy doorgaands in ftaat de voorheen gebruikelyke woorden en derzelve denkbeelden weg te dringen, dewelke in tegendeel te gelyk met de nieuwe uitdrukkingen in ftaat blyven, en veelyds eene wonderlyke verwarring en ftrydigheid in meest alle taalen maaken. Dit wegdringen der oude woorden, om 'er de nieuwe voor in de plaats te fteflen is het voorregt alleen der *Clasfique* fchryveren, der Schoonen, en van hen by welken de opperfte magt is, het Volk.

Ik moet dit met eenige voorbeelden nader ophelderen. De Griekfche naam der Godheid, *Θεός* zou zyn oorfprong van het LOOPEN hebben, en eerst den Sterren eigen geweest zyn. Dezen eerde het volk al vroeg als Goden, en derzelve naam werdt hierom de naam der Godheid.

Het Bygeloof, 't welk veele Goden verfierde, daar het gezond verftand, ter verklaaring van den
oor-

oorsprong der wereld, slegts ééne Godheid, als Schepper van alles, noodig hadt, bragt te weeg, dat *DI* by de Latynen byna alleen een *Plurale*, of een Meervoudig woord geworden is, dat nauwelijks in het enkelvoudige gebruikt wordt. En zelfs dan, als dit geschiedt, dan betekent *DEUS* by de Latynen niet, dat geen, daar de schoofsche vooroordeelen en onkunde het gemeenlyk voor neemen, of dat wy door *GOD*, de Franschen door *DIEU*, en andere Europifche volkeren onder dat woord verstaan, waar mede zy de Godheid benoemen. Dit woord *God*, in het eenvoudig getal, betekent by ons terzelfder tyd den eenigen, waaragtigen, oneindigen, God, en wordt tevens als een *nomen proprium* als een eigen naam, van dat aanbiddelek wezen verstaan, zodat wy hetzelfde altoos zonder een voorzetzel *DE*, of *EEN* gebruiken. Maar dit zelfde bedoelen de Latynen met hun *DEUS*, in het enkelvoudig, niet, zy verstaan daar door *EEN God* onder veelen, en die het Latynsche *Deus* wél wil overzetten, moet het of door *EEN God*, of door *DE God* in 't Hoog-of Nederduitsch vertaalen, door *UN Dieu* of *LE Dieu* in 't Fransch, enz. naar dat die God uit het vorige bekend of onbekend is. Dit lydt, ik erkenne het, eenige uitzondering, maar ik spreek van het geen gebruikelyk is.

**Ik mag zelfs zeggen, dat hen en den Grieken een
woord**

woord ontbreekt om dat uit te drukken, 't welk wy GOD noemen, namelyk een oneindig, volmaakt, Onafhankelyk wezen, dat hetgeheelal heeft voortgebracht en onderhoudt. De Goden der Romeinen waren juist hetzelfde, 't welk de Grieken ΔΑΙΜΩΝ en de Engelschen *Superiour Being* noemen, Wezens, die ons Menschen in magt en volmaakteid overtreffen. Zy waren niets meer, dan het geen de kerk onder den naam van ENGELEN verstaat; Even zo toevallig, even zo bepaald, even onderschikte Bedienden en Stedehouders des eenigen Allerhoogsten Gods, wien eenige weinige Philosophen, als door een verrekyker, gebrekkelyk ontdekten, en daar zy op staarden, zonder hem anders dan door onbepaalde beschryvingen te kunnen aanduiden. Want schoon zy hem den EERSTEN; den KONING DER GODEN. DEN GOD DIE DEN DONDER VOERT; DIE OP DEN DONDERWAGEN RYDT; DEN HOOGSTEN GOD, enz. noemden, waren egter deze uitdrukkingen en beschryvingen, wegens het gebruik der taal, op verre na zo bepaald niet, als ons enkel woord GOD. Men konde onder de gemelde omschryvingen een zeer groot, een allergrootst, Geestelyk wezen verstaan, zonder het zelve nog oneindig, Almagtig, eeuwig enz. te begrypen, zonder aan die volmaaktheden zelfs te denken.

Behalven dat men veelal van de Goden sprak als
van

van Menschen die op Aarde geleefd hadden, en gestorven waren, gelyk men dus van Jupiter sprak als van een Vorst, die op Creta geregeerd hadt, en wiens Graf daar nog voor handen was, zo vindt men zelfs by hen, die dezelve een hoogere afkomst geeven, gelyk by voorbeeld in de Theogonie van Hesiodus, dat zy uit de Chaos en den Nagt geboren waren; en 't is dus met regt, dat Paulus zegt, dat de Heidenen zonder GOD in de wereld leefden, als men eenigen redelyken of verstaanbaaren zin aan dit woord zal geeven.

Zodanige taalen hebben derhalven inderdaad die armoede, welke men der CHINEESCHE te last heeft gelegd; van de welke men met minder regt zegt, dat het hen aan een naam mangelt, om de Godheid uit te drukken, dewyl zy dit door hun woord HEMEL doen. 't Is aan den Christelyken Godsdienst ondertusfchen dat wy dit woord God in dien juisten en Wysgeerigen zin, als wy het gebruiken, te danken hebben, om namelyk eene oneindige oorzaak aller dingen, den Schepper en onderhouder der wereld, zonder dubbelzinnigheid, uit te drukken, en denzelven, met dit woord, van de middel-geesten en Engelen te onderscheiden, zelfs als Dezen, gelyk in de Roomfche kerk geschiedt, de eer der aanbedding wordt bewezen.

Eene gansch tegenstrydige uitwerking hadden de begrippen der Jooden op de Griekfche Taal, zo
als

als dezelve te Alexandryen, en elders onder de Jooden gebruikelijk was. ΔΑΙΜΩΝ, en ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ waren de Naamen, welke de Grieken zeer dikwils, doorgaands zelfs, aan hunne Goden, of, naar de wyze van denken der Jooden, aan de Engelen gaven, die de Heidenen aanbaden. De Aanbidders van den eenigen waaren God verbeeldden zig dat deze valsche Godheden der Heidenen, wezenlyk gediend waren met den Dienst en aanbedding, welke hen bewezen wierden; Zy konden niet in 't hoofd krygen, dat die gewaande Godheden enkele harsenschimmen, denkbeeldige Wezens, of afgestorvene, Menschen waren; Zy moesten ze derhalven natuurlyk voor afgevallen Engelen houden, en het is bekend, dat de Jooden wezenlyk die gedagten van de Goden der Heidenen hadden, welke bevatting van hen niet slegts tot de eerste Christenen, maar ook tot de Arabieren is overgegaan. Hier schikte zig hunne taal naar, en ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ betekent in het Joodsche Grieksch, dat is, in den Griekschcn Bybel, zo veel als een *Duivel*, of *kwaade Engel*.

Deze aanmerking kan een merkelyke opheldering geeven aan de redeneering van Paulus 1 Cor. X: 16 — 21 over het offeren aan de Afgoden, en het eeten van het geen den Afgoden geofferd was; eene redeneering welke zonder deze kundigheden niet wel kan opgehelderd worden.

Alle Taalen, die door de Wysgeerte nog niet
be-

befchaafd zyn, moeten noodzaakelyk gebrek hebben aan veele zodanige woorden, waar door dingen, die niet in de uiterlyke zinnen vallen, inzonderheid, Overnatuurkundige denkbeelden, worden uitgedrukt. Het is ten dezen opzigte, dat HIOB LUDOLPH aanmerkt, dat de AETHIOPIERS *Perfoon* en *Natuur* met eenerleie woord uitdrukkende, daar door buiten staat waren, het een van het ander te onderscheiden, als over de twee Natuuren van Christus gesproken wierdt.

Als een Taal daarentegen meerdere omwentelingen der *Philosophie* overleefd heeft, zo veranderen ook de betekenissen der Philosophische woorden. De meeste Duitchers verstaan thans het woord **WEZEN** naar de bepaaling der Wolfiaansche Philosophie, en hegten 'er derhalven een geheel ander denkbeeld aan, dan de Theologanten, die lang voor de geboorte der Leibnitiaansche Philosophie zeiden, *God is eenig in WEZEN*. Ik twyffele niet, of veelen vatten dit voorstel, in de oude bewoording onzer taal voorgedraagen, op naar het tegenwoordig gebruik, en dan kunnen zy het Leerstuk, *dat 'er drie Perfoonen in één Wezen der Godheid zyn*, even gemaklyk begrypen, als wanneer de Wysgeerte hen leert, dat veele duizenden van Menschen slegts ééne gemeene *Natuur*, ééne gemeenschaplyke wyze van bestaan hebben; Schoon die wyze van bevatten de Drie-Eenheid dan ook tot een we-

B

zenlyk

zenlyk *Tritheismus* maake. Maar voormaals betekende *Wezen* het geen heden door ZYN of AANWEZEN wordt uitgedrukt; en LUTHER konde dus *Openb. IV: II.* zeer wel zeggen; *Door wien wille hebben zy het WEZEN, dat is, hebben zy hun werkelyk BESTAAN* gekreegen, of *zyn zy voortgebracht*; Maar toen de Philofophie het gebruik onzer Taal allengs zo zeer veranderd hadt, wierdt deze uitdrukking duister, en scheen de wysgeerige stelling, wegens de eeuwige Natuur der dingen, te veroordeelen. REINBECK vondt het dan noodig de overzetting van *Luther* op eene redelyke wyze te verklaaren, maar welhaast kwam een Party tegen hem op, die door de verschillende betekenis van 't gemelde woord WEZEN verblind, beweerde, dat het geen de Philofophen de *Natuur* of het WEZENDER DINGEN noemden, uit deze plaats der H. S. bleek, niet eeuwig en onveranderlyk, maar door God voortgebracht te zyn en van zynen wille af te hangen.

De naam, welken de Hoogduitschers aan de meelaatschheid geeven, is van het uiterlyk aanzien of de vertooning, waarmede deze ziekte in de oogen valt, ontleend. AUSSATZ betekent eigenlyk eén korst, of schubben, die op de opperhuid geformeerd wordt, het zelfde, 't welk de Nederlanders door UITSLAG uit drukken. Het geheele Oosten merkte deze, genoegzaam ongeneeslyke ziekte, als eene
by-

byzondere en onmiddelyke straf des Hemels aan. Wegens de Jooden is dit uit de H. S. bekend; En wegens de Heidenen berigt ons HERODOTUS, dat zy geloofden, dat die geene melaatsch wierdt, die zig tegen de zon vergreep. Dit denkbeeld, van eene onmiddelyke straf der Godheid, was ook de oorzaak, dat de gewoone benaaming der melaatschheid by de Hebreen de SLAG of de GEESSELSLAG ware. (*)

Het zelfde woord ψυχή, dat by de Grieken de ZIEL uitdrukt, wierdt by hen ook gebezigd om een KAPÉL te betekenen. Zy hadden de verandering, of veredeling van eene Rups in eene kapél opgemerkt; veelen hunner geloofden de onsterfelykheid der ziel, en dat zy in den Dood uit haaren Rups-staat, om zo tefpreeken, met nieuwen luister zou te voorfchyn koomen, en edeler, verhevener, Godlyker worden. Zy vertoonden hierom de ziel onder de gedaante van een kapél, en gaven eindelyk den naam van de ziel aan het Infect. (β)

HE-

(*) פטרון נני Het Arabisch, daar het afgeleid wordt, heet een zweep, of Geesfel, en het werkwoord zweepen. De plaats van HERODOTUS is in het 138. kap. des EERSTEN BOEKS te vinden.

(β) De Heer GESNER heeft in het eerste deel van de COMMENTAR. SOCIÉT. REG. SCIENT. GOTTING. verscheide aanmerkingen, die tot verklaaring of bevestiging hier van kunnen nagezien worden.

B 2

HERODOTUS verhaalt in het 195ste *kapittel* DES EERSTEN BOEKS van den Palmboom, dat 'er, volgens de meening der Babyloniers een klein wurmpje (ψ) uit de vrugt des Manlyken Palmbooms in de dadels van den Wyfjes boom moest indringen om dezelve te bevrugten. Zonder dat ik de waarheid der zaake zelve behoef te onderzoeken, kan ik den invloed aantonen, welken dit begrip op de Arabische taal gehad heeft, die van de Chaldeeische, daar men zig te Babylon van bediende niet meer dan het eene *Dialect* van het andere verschilde. De Arabieren geeven volgens KEMPERS getuigenis (*) aan de mannelyke bloemen (*Spatha masculina*) van den Palmboom, een naam, die letterlyk overgezet, de *vliegen des Palmbooms* (*Anbar Elnachl*) betekent; En de Perfiaanen, om de bevrugting van den Wyfjes Palmboom door den mannetjes boom uit te drukken, zeggen, volgens denzelfden *Kempfer* (β) DENZELVEN DE VLIENGEN TE GEEVEN, (*Anbaar dadan*) schoon *Kempfer*, wien dit gevoelen onbekend was, dit anders overzet, en aan het woord *Anbaar* eene betekenis geeft, die wel in het Perfiaansch gebruikelijk, maar in het Arabisch onbekend is.

Ik

(*) AMOENIT, EXOTIC. pag. 696.

(β) Lib. cit. p. 708.

Ik zal nog een ander zeer opmerkelyk voorbeeld bybrengen, zo anders de Academie my wil vergunnen in eene Grammatikaale byzonderheid te treden. De Oosterlingen, (dus noeme ik de Arabieren, de Syriers, de Chaldeen, de Hebreeuwen, als welke allen eene gemeene Hoofdtal hebben, De Oosterlingen, zeg ik) schynen van de oudste tyden af de twee verschillende Sexen der Planten gekend en geloofd te hebben, welke in onze Noordelyker Landen niet dan in onze eeuw ontdekt zyn. Men behoeft zig hier over niet te verwonderen; De Palmboom, welks tweederleie Geslacht, zo duideelyk en onloogenbaar is, stondt daar voor yders oog, en het was natuurlyk, dat men van denzelfen het besluit tot andere planten overbragt, gelyk wy, op dezelfde wyze een verschillend geslacht, of de beide kunnen, in die soorten van Dieren onderstellen plaats te hebben, daar wy dit onderscheid juist niet aanstonds ontdekken, en zelfs daar wy het geheel niet zien. Hoe meer overeenkomst de Mannetjes en Wyfjes Palmboom vóór het rypen der vrugten, met malkanderen hebben, hoe meer het Volk moet overhellen, om ook de twee Sexen onder die Planten vast te stellen, waarin zy'er de tekens niet van zien, nog de mannelijke en vrouwelyke leden ontdekken. Maar de menschelyke Geest, die steeds de overeenkomst bemint, en, eene volstrekte eenpaarigheid in de dingen begeert,

strekt dit vermoeden, of dit foort van bewys, al-
 toos verder uit, en bederft de nuttigste waarheden
 door ze te verre te dryven. Dus ging het den
 Oosterlingen mede; „ God heeft niets geschaapen,
 „ zegt MAHOMETB, Cap. XXXVI: 36, *dat niet*
 „ TWEE GESLAGTEN, HET MANNELYKE EN
 „ VROUWELYKE heeft. Dit strekt zig uit over
 „ alle planten en gewassen der aarde; Dit is zelfs
 „ waar ten opzigte der zielen, ja ook van die din-
 „ gen, daar men het geheel niet van vermoeden
 „ zoude. ” Zouden zy, met deze wyze van den-
 ken, zig de leden, die wy dubbel hebben, niet
 even eens als Mannelyk en Vrouwelyk verbeeld
 hebben? — Ja! Dit vindt men duidelyk in hun-
 ne taal. De Arabieren (*) Syriers, en Hebreën,
 om de beide Geslagten dier ledemaaten, een gelyk
 regt te laten wedervaaren, geeven eenen mannely-
 ken uitgang, (*terminationem masculinam*) aan de-
 zelve, maar gebruiken dezelfde woorden in het
 vrouwelyke (*in genere feminino*). Dit gaat zo verre,
 dat in een plaats van het *tweede boek der CHRONY-
 KEN* Cap. III: vs. II. het geslagt der beide vleugelen
 der CHERUBIM, geregeld onderscheiden wordt, zo
 dat

(*) Zie de ARABISCHE *Grammatica* van ERPENIUS p.
 135. de SYRISCHE van D. MICHAËLIS van Hall. p. 80.
 en de HEBREÛWSCHE van J. D. MICHAËLIS van Got-
 tingen (onzen Schryver) p. 226.

dat de regter-vleugels mannelyk, de linker vrouwelyk zyn. Eene kwaade Latynsche overzetting zal dit den Lezeren, die geen Hebreeuwsch verstaan, bevattelyker maaken; *et ala Cberubi alterius EXPORRECTUS erat ad pariëtem templi, et ala altera CONJUNCTA ala cberubi prioris*; [En in 't Fransch kan men 't dus uitdrukken: *L'AILE d'un des Cberubs etoit ETENDU*, (in plaats van *etendue*) *l'autre AILE etoit*, (niet *joint*, maar) *jointe*.]

Ik zal hier by aanmerken, dat de Hebrëen de zelfde vryheid ten opzigte van de naamen der Dieren zomtyds gebruiken, en dat zy, zonder eenige agt te slaan op de ware Sexe van het Dier, naamen, die als mannelyke woorden uitgaan, vrouwelyk gebruiken, enkel als een gevolg van de tweederleie Sexe, die zy in 't algemeen, aan alle dieren toe kenden, en ten naderen blyke, dat zy in het uitdrukken van de dubbele leden, op die wyze als wy gezegd hebben, voordagtelyk zig bedienen van eene byzonderheid, die zo strydig is met den aart van andere taalen.

Men heeft eene KALKAGTIGE AARDE, die het meel zeer gelyk is, en waarvan men in tyden van hongersnood meermaalen gebruik gemaakt heeft; Men groef dezelve op, men at ze, met stille'er de tegenwoordige behoefte mede, en men hielt ze voor een geschenk, dat de Almagtige Goedheid den Armen, tot dat oogmerk, gegeven, dat de-

zelve voor het gebruik, 't welk men 'er thans van maakte, geschaapen hadt. De dwaaling deedt den naam van BERGMEEEL aan de gemelde Kalk-aarde geeven, en het is by dezen naam, dat de Geleerden nog heden verplicht zyn die stoffe te benoemen, zo zy verstaan willen worden. Die naam zal op zyne beurt de dwaaling helpen vereeuwigen, en duizend menschen den dood veroorzaaken, dewyl dezelve het onkundig gemeen noodwendig in het denkbeeld moet brengen en bevestigen, dat de gedagte stoffe geen kalk, maar meel zy, tot voedsel onzer lighaamen, ten minsten in duure tyden, geschikt; Dog dit behoort onder de derde Afdeeling myner verhandeling.

Maar daar is eene andere byzonderheid, welke in deze Afdeeling natuurlyk geplaatst kan worden; Dezelve is wel van niet veel belang; omdat 'er egter de invloed der begrippen op de Taal, zo wel als de wederkeerige invloed der Taal op de begrippen vry duidelyk in blykt, zal ik ze hier byvoegen.

Daar waait veeltys in de Nederlanden wat vroeger of laater in den voorzomereen Oost-Noord-Ooste Wind, en dezelve brengt gemeenlyk, in andersints heldere dagen, en bestendig weder, een kleine dampigheid in de beneden lugt: Het is thans nog myn zaak nog oogmerk om de natuurlyke oorzaken van dit verschynzel te onderzoeken; 't is genoeg

aan

aan te merken, dat men in het begin van May, wanneer ook deze wind niet zelden waeit, en de lugt, zo als men spreekt, hairig maakt, voormaals de heide in Gelderland en elders, hier en daar, plagt af te branden; De damp, die dit in de lugt kan verspreiden, strekt zig niet zelden zeer verre uit. Gelyk BACO VERULAMIUS dan ook getuigt, dat 'er in Engeland eene overlevering is, dat wanneer de Engelschen Gasconje bezaten, de Inwooners een verzoekschrift aan den Koning deden toekoomen dat den Inwooneren van Susfex en Hampton verboden mogt worden, om de heide in brand te steeken, omdat dit in 't laatst van April geschiedde, en deze damp naar Vrankryk overgevoerd hunne wyngaarden benadeelde. Dit schynt eene overlevering van denzelfden aart te zyn, als welke daaromtrent in Nederland plaats heeft; In Rynland vertelt men malkander, by zulke gelegenheden dat de Heide in Gooiland wordt afgebrand; daar geschiedt dit egter zelden, en nooit dan met zeer kleine lapjes, maar gelyk men daar het zelfde verschynzel waarneemt, zoekt men 'er de oorzaak van in het Boven-Stigt en elders, en vertelt men malkander dat daar of in de Veluwe de Heide wordt afgebrand; Daar koomende wyst men u naar Drent, en zo vervolgens. Welke ook de oorzaak wezen moge, Heibrand is het niet, en ik houde dit voor een louter vooroordeel; Daar wordt veel minder Heide

in Nederland, Westphaalen of Duitschland afgebrand, dan eertyds, en de nevel blyft dezelfde; ondertusfchen zal deze benaaming het gemelde vooroordeel in eenige Provintien waarfchynlyk nog eeuwen lang onderhouden, en eene oorzaak opgeeven van dit verfchynzel, die nauwelyks meer plaats heeft.

In Holland fpreekt men met even weinig grond van *Zee-vLAMMEN*, en men overreedt zig, dat die zo genaamde *Zee-vlammen* de bladen der boomen enz. verfchroeijen, daar juist eene tegenftrydige oorzaak, eene natte koude, en bytende vogtigheid, uit zee overgewaeid, en op de planten nedervallende, het zwart worden en rimpelen der bladeren te weeg brengt. Dit is iets, dat men nog klaarer voor oogen ziet, dan dat de Dauw RYST, want men ziet de wolken, die deze fchade in de voorzomers inzonderheid doen, uit de zee opkoomen, en men voelt, dat zy, zig als uitrollende, damp en koude veroorzaaken; maar deze verwarde benaaming, eens uit vooroordeel aan dit verfchynzel gegeven, vereeuwigt dat vooroordeel, en verhindert voor altoos de opmerking op iets, dat anders de eenvoudigften ligt ontdekken zouden, en daar thans niemand onder 't gemeen een geregeld begrip van heeft.

TWEE-

 TWEEDE AFDEELING,

 DE VOORDEELIGE INVLOED DER TAALEN
 OP DE BEGRIPPEN.

Ik zal van den voordeeligen invloed der Taalen op de Begrippen eens Volks slegts eenige weinige Proeven onder zekere Classen brengen, de stof is te onuitputtelyk, dan dat ik, zelfs eene volkoomene opgaave dezer Classen zoude willen onderneemen.

I.

De afkomst der woorden duidt dikwils zulk eene gelukkige beschryving der zaaken aan, en ontwikkelt het denkbeeld, t welk men andersints gemeenlyk verward voorstelt, zo duidelyk, dat daar door veele dwaalingen en woord-stryden vermyd worden. Die *Etymologie* der woorden ontdekt dus aan een yder, die deze gelukkige taal met de moedermelk heeft ingezoogen, dat geene, het welk de Philosophie met moeite onder andere Volkeren heeft moeten uitvinden. Ik zal dit slegts met een enkel voorbeeld ophelderen.

Wy

Wy verstaan allen iets, en, tot een zeker punt, dezelfde zaak, als wy het woord EER of ROEM uitspreken, of hooren uitspreken; Wy verstaan het woord, maar deszelfs Afkomst is ons onbekend; Dit helpt ons dan even weinig in het formeeren van ons denkbeeld, als of wy daar een Algebraïsch teken voor zetteden, en de Eer of Roem Z. noemden. Niets wordt ons daar door ontdekt wegens de natuur des Roems, en geene dier dwaalingen voorgekoomen, of verbeterd, waar door de verblinde Held, die een zekere harfenschim welke hy *Roem* heet, bejaagt, of de sombere Zedekundige, die den schyn maakt van denzelven te veragten, van hunne wanbegrippen bevryd worden. De Wysgeerte zelve, misleid door een willekeurigen klank, welken het gebruik aan zo veele verwarde of valsche denkbeelden gehegt heeft, loopt gevaar van ons deswegen verkeerde bepaalingen voor te draagen. Dit is inderdaad meermaalen het geval geweest. Men heeft de Eer verward met de oorzaak, die dezelve doet geboren worden, met de inwendige volmaaktheid namelyk, en men heeft haar voor een kort begrip van alle onze deugden en goede hoedanigheden gehouden. Hier van de uitdrukkingen: *zyn EER te handbaaven, als een man van EER te handelen, op zyn EER te zweeren* enz. In gevolge nu van dit verward begrip heeft men ons geleerd, dat de EER VAN GOD onafhankelyk is van zyne

zyne Schepzelen en *de EER DES WYZEN* onafhankelyk van het oordeel zyner medefchepzelen, en men heeft verfcheidene Liedén gevonden, die met deze heilige en eerwaardige waarheden, zo zy waanden, derwyze ware ingenoomen, dat hunne blinde yver zig geweldig verhittede tegen allen, die hen een Leerftuk uit een enkel verkeerd begrip des woords geboren, betwisten wilden. Indien dit foort van Menfchen egter gelyk hadde, zou men ten minften moeten zeggen, dat het hen, die de Eer op deze duistere wyze begrypen en bepaalen, en zelfs onzer geheele Taale aan een woord ontbrekt, om het geen eigenlyk in de uitdrukking ligt opgeflooten, „ het gunftig oordeel namelyk, „ dat anderen over ons vellen: ” voor te ftellen.

De Griekfche Taal is hier in veel gelukkiger, als welke het woord Eer, *Ἔτιμα*, gebruikende, in het zelve tevens eene juiste bepaaling van de Eer bevattede, en wel eene bepaaling vol leerzaame gevolgen. *Ἔτιμα* drukt eigenlyk de *meening* of het *gevoelen* uit, en 't is eerst in de tweede betekenis, dat het de *Eer* te kennen geeft, omdat deze in de gunftige meening, in het goed gevoelen, bestaat, 't welk anderen over ons voeden, (α) *Ἔτιμα ἰσως, in de goede gedagten van anderen, of by anderen in goede*

(α) Zie GESNERS *Aristoteles de Gloria,*

goede gedagten zyn, is hierom het zelfde, als *Eer by anderen te hebben*, en *δοξια* is iemand, daar het Gemeen een gunstig begrip van koestert, die Eer heeft onder 't Volk, welk woord uit den zelfden oorsprong voortvloeit. (β) Deze afkomst bragt den Grieken aanstonds de natuur der waare Eer voor den Geest, en moest noodwendig alle misvatting aan dien kant voorkoomen. Zo lang zy hunne Taal verstonden, konden zy niet ligt tot die vreemde verbeelding vervallen, dat 'er *εεε* konde zyn, als niemand onze waarde en voortreffelykheid erkende. De Wysgeer, de Overnatuurkundige konden niet ligt zo verre van de gewoone wyze van denken afdwaalen, om Gode in het eenzaame der Eeuwigheid Eer toe te schryven, en zodra hy dit, of uit zugt voor het zeldzaame en byzondere, of uit onagtzaamheid deedt, kon yder Griek, die de minste oplettenheid gebruikte, terstond begrypen, dat 'er geen goed gevoelen, geene gunstige gedagten wegens God by anderen konden plaats hebben, zo lang 'er nog niets buiten God bestondt.

Dit

(β) By HEROD. I. 65. wordt LYCURGUS genaamd *Σωφροσύνην δοξιας*, dat is, een man, die by de Lacedaemoniers in aanzien en agting was, waarvan elk een goed gevoelen hadt. Dus schreef ook PAULUS Rom. XIV: 18. *δοξιας τοις ἀδελφοις*, om uit te drukken; *Hy is in goed aanzien by de menschen, zy hebben agting voor hem.*

Dit klaar denkbeeld van de Eer, in de uitdrukking zelve opgeslooten, deedt nog daarenboven begrypen, dat het niet door misdaden nog door verwoesting van Landen of Provintien, maar door deugden, en weldaaden aan het menschedom ware, dat men de Eer verkrygen, dat men Glorie behaalen konde.

Even eens vloeide uit dit denkbeeld, door het woord uitgedrukt, duidelyk voort, dat de Eer en Roem een wezenlyk en zelfs een groot, Goed zy, want naardien wy allen zo veel goeds of kwaads van onze medemenschen te hoopen of te vreezen hebben, zo behoort het goed of kwaad gevoelen, dat zy van ons hebben, ons niet onverschillig te zyn, en de gemelyke zedekundige, die ons deswegen verwaandelyk belagt, en de eer onzer medeburgeren als ydelen damp vertoont, vergeet, dus doende, onzen wezenlyken toestand en onderlinge afhankelykheid van malkanderen, en beschouwt ons als even genoegzaam voor ons zelve, als de Godheid, en even weinig den bystand van anderen noodig hebbendé, als Deze de hulp van zyne Schepzelen behoeft. De Eerzucht, de zo dikwils veroordeelde Eerzucht, wordt eene edele, voortreffelyke, en inzonderheid nuttige, drift, die het menschelyk geslagt op eene vriendelyke wyze saam verbindt, wanneer dezelve ons van de goede gedagten van anderen afhankelyk maakt, en ons noopt, om een
gun-

gunstig gevoelen wegens onze verdienften in hunnen geest te doen geboren worden, als welk gevoelen wy niet anders verkrygen of behouden kunnen, dan door dat geene te doen, dat zy bilyken, en 't welk gevolgelyk ten voordeele der maatschappy kan strekken; En als wy den raazenden Heiligen, die de Eer veragt, als wy den luijen *Faquir*, die zig tot eene nuttelooze Godsdiensigheid bepaalt, op geene andere wyze een onderscheiden denkbeeld van de Eer kunnen geeven, zouden wy hem egter door middel van de Grieksche, veel eer dan van eenige andere, Taal, doen begrypen, dat yder mensch verpligt is de Eer, dat is, het goed gevoelen van anderen, te zoeken; Dat al wie daar onverschillig voor is, een Booswigz zy, of worden moet, en dat het menschelyke Gellagt, buiten lighaamelyke straffen of pynen geen ander middel meer over heeft om hem tot de betragting van zyn pligt te dwingen, dewyl hy verhard genoeg is, om de natuurlyke straf van een kwaad gedrag, het verlies der Eere namelyk, en de veragting zynere medemenschen, te verdraagen.

Laaten wy tot verdere opheldering van deze aanmerking, en tot opheldering tevens van een ander denkbeeld, dat my hier door in gedagte koomt, onderstellen, dat de Etymologie, die zo dikwils van het woord **GOD** gegeeven wordt, gegrond zy, en het zelve van **GOED** afftamme. Maar laaten wy

wy 'er by onderftellen, dat deze Etymologie onder eenige Natie, by voorbeeld, in Nederland behouden ware, en zig zo duidelyk vertoonde, dat men het woord GOD noemende altoos het denkbeeld van GOEDHEID voor den Geest kreeg; 't Zy met hem DE GOEDE, by uitstek, of, zo als in zommige Provinciën van *Zweeden*, de GOEDE OUDE te noemen; Dit zoude alle begrippen, die met de Goddelyke Goedheid ftryden, die het Opperwezen als willekeurig of wreed, ten minften, verfchriklyk, vertoonen, onaanneemelyk gemaakt hebben by het Volk, en misfchien zoude alsdan GOMARUS, toen hy eerst tegen ARMINIUS begon te prediken, zo veel tegenkating tegen zyne harde gevoelens gevonden hebben in het hart eener Natie, die in haare taal zelve een bewys daar tegen voor handen hadt, dat hy, fchoon anders met dezelfde dwaalingen befmet, zyne onderneeming geftaakt zoude hebben.

Ik heb opgemerkt, dat wanneer twee Partyen over de volftrekte *Predestinatie* twiften, die, welke dezelve voorftaat, nooit fpreekt van onzen *lieven Heer*, andersints eene zeer gebruikelyke uitdrukking in de gemeene taal, maar altoos van *God*, van het *Opperwezen*, van den *Almagtigen* enz. daar integendeel de beftryders der absolute *Predestinatie* zeer dikwils, en, ik vermoede, zonder het te weten, of te bedoelen, de Godheid *onzen lieven Heer* noemen.

men. De Rede vertoont zig aanstonds, gelyk ook, waarom men in de *Acta* van de Dordrechtſche Synode ſteeds van den *onafbankelyken*, den *vrymagtigen* God enz. en niet van *onzen Vader* ſpreekt.

— Ik ben inderdaad niet vreemd van te denken, dat als men God nooit anders, dan *de Goede*, of *de Vader* of *lieve Heer* hadt genaamd, het Dordrechtſche Synode nooit zou gehouden zyn geweest, omdat men nooit over de Predeſtinatie getwist zou hebben.

Het is ongelooflyk, hoe veel voordeel van dien aart 'er in de *Etymologie* ligt opgeflooten, welk een ſchat van gezond verſtand, van grondſtellingen, en zetregels, daar in verborgen is, welke de duizendſte Wysgeer dikwils niet weet, en door welker ontdekking, of liever voorſtelling, éénigen hunner t'eenigen dage zig een grooten naam verwerven, als zy dezelve ſchynen uit te vinden, zonder te weten, dat zy voor eeuwen reeds in yders mond geweest zyn. Men verwondere zig over deze ſterke verzekeringen niet. De *Taalen* zyn eene verzameling van de Wysheid en het vernuft van een geheel Volk, daar een yder lid het zyne aan toegebracht heeft. Dit moet niet enkel van den Geleerden verſtaan worden, die dikwils geen of weinig natuurlyk vernuft heeft, die nog meermaalen door vooroordeelen belet wordt iets nieuws te ontdekken, en die, by ſlot van rekening, pas het honderdſte

derdste gedeelte van het menschdom uitmaakt, maar het moet inzonderheid ook worden toegepast, op Lieden, welken de Natuur met goede zielsvermogens, met Geest en vernuft, beschonken heeft; en zodanige Lieden, zonder Geleerdheid, brengen dikwils des te meer toe aan deze Wysheid, in de Taalen opgeslooten, omdat hunne denkbeelden minder vervreemd zyn van de Natuur, en dezelve nader koomen dan die der Geleerden. Zomtyds brengen 'er ook de ketteren, als die hunne byzondere gevoelens nauwkeuriger uitpluizen, en netter overdenken, meer aan toe, dan de Regtzinnigen, die den grooten hoop blindelings volgen; Ja de kinders, welker geest en verbeelding levendig is, en door vooroordeelen nog weinig gezwaeid wordt, die ook door eene stoute saamenvoeging van denkbeelden niet zelden nieuwe waarheden vertoonen, of aanleiding tot dezelve geeven, betaalen wel degelyk hun aandeel in dezen algemeenen schat des Volks. De vrolyke scherts, de geestige Boertery, die zomtyds waarheden zegt, zonder te weteen dat het waarheden zyn; Het lugthartig gezelschap; De Wyn, die het hart verheugende, den Geest verlevendigt; De digter, die, door een soort van Geestdryvery vervoerd, zo veel nieuwicheden, 't zy waare of valsche, voordraagt; Deze allen brengen in eene Taal nieuwe woorden te voorschyn, om de denkbeelden uit te drukken, welke zy doen

geboren worden. Deze oorzaken werken twintig, dertig, veertig, eeuwen overhinderd voort, en men kan derhalven ligtelyk begrypen, dat, verscheidene waarheden, gedurende dezen tyd, eerst aangenoomen, vervolgens verworpen, gelyk ook verscheidene andere voorstellen, die eigenlyk nooit voor waarheden erkend, maar enkel als fraeije uitdrukkingen aangenoomen zyn, een woord, een manier van zeggen, eene spreekwys hebben moeten doen geboren worden, waardoor zy voor altoos in die Taal bewaard gebleeven, en als vereeuwigd geworden zyn. Byaldien het nut der Koortsbast in Duitschland [en de Nederlanden,] door nieuwe dwaalingen der Geneesheeren, in twyffel getrokken, of, door barbaarsheid der onkunde, vergeeten worden mogt, zo kan de Nakoomelingschap zo lang het woord FIBER-RINDE, [en KOORTS-BAST] slegts in de Taal voorhanden is, uit dat woord zelve ontdekken, wat men in onzen tyd van de KINA geloofd heeft, en waar voormer dezelve gebruiken moet. Dus is de taal een voort van Gedenkboek, waarin de ontdekkingen van 't Menschdom voor de grootste gevaaren beveiligd worden; Een Gedenkboek, dat niet van brand of watervloeden heeft te dugten, en dat niet, dan met den geheelen ondergang der Natie, kan verlooren gaan.

De Taalkundigen geeven dikwils groote lofspraaken

ken aan de voortreffelykheid der *Etymologie*, en zy doen zulks met rede; de *Etymologie* is wel geen eigenlyk bewys voor de waarheid van een voorstel, dat daar op gevestigd wordt, maar dezelve is als eene boekery, of als een beredeneerd woordenboek van ontelbaare ontdekkingen aan te merken, en bevat zo veele waare *Philosophie*, als 'er misfchien een eenig *Systema* voor handen is. Maar dat zelfde magazyn wordt eene bewaarplaats van dwaalingen, zo dra de Taalkundige of Wysgeer de afstamming van een woord tot bewys van eene gedagte maakt; Want gelyk eene beek niet altoos zuiver water medevoert, nog eenige verzameling uit enkel goede dingen bestaat, zo zyn hier ook Waarheden en Dwaalingen onder malkanderen vermengd, niet ongelyk aan die verzameling van gedagten, en invallen, die men onder den tytel van *Pensées* uitgeeft, zonder dat men de gegrondheid van elk derzelve zoekt aan te dringen, of zelfs beweert. Dit zien wy alleen uit de *Etymologie*, dat eens iemand onder het Volk op zulk of zulk eene wyze gedagt moet hebben; maar of zyne gedagte juist en nauwkeurig zy, moet door eene goede redeneering onderzocht worden, het is eene der *Pensées* in de gemelde verzamelingen, die men aan eene verlichte wysgeerte toetsen moet. Nog is de *Etymologie* daar in den Bibliotheecken gelyk, dat zy veel goede en waare, en veel ongegronde en valsche stukken behelst; Geen verstan-

dig man zal een wysgeerig Leerstuk daarom gelooven, om dat het ergens in een hoek van eens Wysgeers boekery, op papier gedrukt, gevonden wordt; maar aan den anderen kant verwerpt hy ook het gebruik der Bibliotheken niet, of omdat 'er veele valscheit in gevonden wordt, of omdat eene gegronde waarheid, in het een of ander slegt boek, niet met behoorlyke bewyzen wordt aangedrongen. Dit laatste integendeel is hem des te aangenaamer om dat dit gebrek van goed bewys hem gelegenheid overlaat, om het stuk nader onder handen te neemen, en het zelve, in nieuw licht gesteld, en wél bevestigd, als zyne eigen uitvinding te doen doorgaan.

De Geleerden, de verbeteraars der wetenschappen, de uitvinders van nieuwe waarheden, zien hier een weg voor zig geopend, om hunne ontdekkingen verder uit te breiden, en langer te doen duuren, dan door middel van boeken, die verbranden, of anderzints vergaan kunnen, die schielik uit de mode raaken, en in allen gevalle weinig geleezen worden. Een nieuwe naam, naar den aart hunner Taalen geschikt, kan hen tot hun oogmerk veel beter dienen, als dezelve eens in algemeen gebruik komt. Men begrypt van zelf, dat het gemaklyk is zulk een woord of benaaming, als zy noodig oordeelen, te smeeden, maar de zwaarigheid is alleen dezelve in gebruik te brengen, als zy geene

ne

ne *Clasfque Auteurs*, geene Schryvers in hunne taal zyn, die den toon stellen, en hier in hebben de Digtters, gelyk wy vroeger hebben aangemerkt, inzonderheid een voordeel boven anderen. Legt deze waarneeming, waarvan elk de gegrondheid met het eérste voorstellen begrypt, de grootfte Geleerden niet onder eene billyke verpligting, om zig op de zuiverheid en aangenaamheid van fchryfwyze in hunne moedertaal toe te leggen, en hier in de Ouden na te volgen, welker keurigheid in hunne taal verre van beuzelagtig en Pedantsch is, daar dezelve zo dikwils voor uitgekreeten wordt; Welk eene waardy krygt de Digtkonst in den mond of de pen van een geleerden? Eene waardy, die hem rykelyk de uren betaalt, welke hy daar aan te kost heeft gelegd, en den tyd vergoedt, die de verkeerling met de Zanggodinen hem ontfteelt; Laaten wy onderstellen, dat een man, die by den roem van een Godlyk Poët, en tevens een *Clasfiek Profe-Schryver* in zyn moedertaal te zyn, de grootfte bedrevenheid in de Kruidkunde paare, dat een onvergelykelyke HALLER by voorbeeld, de mannelijke en vrouwelyke deelen der Planten in zyne gedigten en overige fchriften met naamen uit zyne moedertaal ontleend, of daar naar gefchikt, benoeme, dat hy ze by voorbeeld, Mannetjes, én Wyfjes, heete, zo zouden deze woorden, op die deelen toegepast, allereerst vreemd klinken, maar doot

zyn gezag welhaast worden aangenoomen, en, eens aangenoomen zynde, in dat land, eene der fraeifte ontdekkingen van onzen tyd vereeuwigen, en daarenboven, die ontdekking ter kennis van yder een doen koomen, en onder't bereik van elks begrip brengen. Welk een dienst zoude een man op deze wyze aan zyn Land, en Taal, en aan de waarheid en de Rede doen!

Daar is nog eene andere rede van de groote voordeelen, die uit de *Etymologien* voortvloeijen. Veel dingen hebben zo groote veranderingen ondergaan, dat zy thans moeiljyk te herkennen zyn voor dezelfde voorwerpen; Hunne byzondere aart en de tekenen van onderscheid zyn door den tyd verduisterd, en de gewoonte zelve, van ze dagelyksch voor oogen te zien, brengt te weeg, dat zy geen indruk genoeg op ons maaken, en belet ons de kentekenen der zaaken, van de zaaken zelve af te scheiden. Dat ongemak heeft geen plaats ten opzigt der dingen, die eerst beginnen te bestaan, of ten minsten bekend te worden, nadat het Volk zyne Taal geformeerd heeft; De taal, die ze ziet geboren worden, kan 'er de gepaste naamen aan geeven; Laat ons een mensch onderstellen, aan wien God vergund hadt aanschouwer van het werk der Schepping te zyn, en de lighaamen, onder zyne oogen, te zien saamenvoegen, door de vereeniging van derzelve eerste beginzestoffen;

Zo-

Zodanig een mensch zoude zekerlyk de allernauwkeurigste beschryvingen kunnen geeven van de werken der Natuur, en de gesteldheid des Heel-als, het onderling verband van deszelfs deelen, zonder moeite, veel duidelyker verklaaren, dan alle Natuurkundigen, Scheikundigen, Starrekundigen, van alle Academïen, met malkander, na zo veel arbeids, in staat zyn te doen. Dit voordeel nu heeft de Taal ten opzigte van eenige zedelyke dingen, ten opzigte van eenige betrekkingen, verbintenisfen, enz. welke in de Maatschappy, toen dezelve reeds geformeerd was, zyn ingevoerd, welke zy onder haar oog, om zo te spreken, heeft zien geboren worden, daar de Taal dus gepaste benaamingen aan heeft kunnen geeven, en waarvan zy in weerwil der veranderingen, welke in deze zaaken, betrekkingen, of verbintenisfen voorvallen, den waaren aart van heeft kunnen bewaaren. Het Huwelyk zal my ten voorbeelde en opheldering verstreken.

Ik behoeve hier niet te herinneren, dat het gemeene Volk zig daar geene geregelde bevatting van maakt, dewyl hetzelve geene andere onderscheiding tusfchen 't Huwelyk en eene zondige saamenleving maakt, dan dat het eerste door een Geestelyken is gezegend, het ander niet; Het Priesterlyk woord maakt by hen het Huwelyk; De begrippen, die de Geleerden zelve deswegen hebben, koomen my

gebrekkelig voor. Zy stellen het wezen van „ het Huwelyk in een verdrag, dat twee perfoonen van „ verschillende Sexe voor hun leven aangaan, ter „ voortteeling en opvoeding van kinderen.” Als dat nu genoeg is tot een Huwelyk, [als het denkbeeld van bekragtiging door wetten en publiek gezag niet mede in aanmerking moet genoomen worden, om het wezen van eene Egtverbintenis uit te maaken,] zo kan de Overigheid wel, onder bedreiging van Lyf-of Geld-straffen, beveelen, om dit verdrag door Kerkelyke inzegening of op eenige andere plegtige wyze vóór het sluiten derzelve bekend te maaken, maar zy zou, volgens de instellingen van den Christelyken Godsdienst, wegens de ONGEOORLOFDHEID DER EGTSCHIEDING, geen regt hebben, om een Huwelyk, waar aan deze plegtigheden ontbreken, voor nietig te verklaren, en te ontbinden; Even weinig zou aan dezelve dat regt toekoomen in huwelyken, die heimelyk, en tegen der ouderen wil, of buiten hunne toestemming voltrokken zyn; Onze Lands-wetten, by welke de nietigheid en ontbinding van zodanige huwelyken wordt vastgesteld, zouden, ware de opgegeeven bepaaing van het Huwelyk voldoende, den Christelyken Godsdienst regelregt weder spreken, en die Engelfchen (*) zouden gelyk hebben.

(*) B. V. *An Enquiry into the force and operation of the annul-*

ten, welken de *Marriage-act*, voor eene verbreeking der Goddelyke wet houden.

Wil men de straks gemelde, gewoone, bepaling van het Huwelyk volkoomener maaken door 'er de uitdrukking van GEORLOFD, OF EERLYK, OF REGTMAATIG OF CHRISTELYK *verdrag* by te voegen, en deze uitdrukking, gelyk de woorden dit mede brengen, in een zedelyken zin neemen, zo valt men in een ander ongemak; Dan wordt namelyk het Huwelyk een eerlyk verdrag tuschen twee personen, enz. maar dan moet men volgens die bepaling voor Hoerery verklaaren het geen eene waare Egtverbintenis is; Wanneer namelyk een der Partyen toelegt om de andere te bedriegen, of dezelve het malkander poogen te doen, wanneer zy zig, by voorbeeld, ryker, gezonder, enz. opgeeven, dan zy zyn; Is zulk een verdrag eerlyk en regtmatig? en egter is het een volkoomen onverbreekbaare Egt; En men zoude in oneindige zwaarigheden vallen, als men een Huwelyk om die redenen voor nietig verklaaren wilde.

Het is dan blykbaar, dat 'er nog iets by de be-
paa-

nulling clauses in a late act, for the better preventing of the Clandestine Marriages: London 1754. H. STEBBING in zyne Dissertation on the Power of States, to deny civil protection to the Marriages of minors, made without the consent of their Parents: London. 1755.

paaling van het Huwelyk koomen moet; Laat ons het zelve opspooren! Een man en eene vrouw gaan een verdrag aan, om hun leven samen door te brengen, en de kinderen op te voeden, welke uit hunne verkeering zullen geboren worden; Daarkoomen andere Minnaars op, daar de vrouw gehoor aan geeft, die haar verleiden, en haar zelfs poogen weg te voeren. De man heeft geen regt om zig daar tegen aan te kanten, hy kan, zonder de paalen van eene geoorlofde zelfs-verdediging te overtreden, of geweld tegen de schaakers zyner vrouw te gebruiken, haar tegen haaren dank niet by zig houden, nog haar op eenigerhande wyze dwingen om haare beloften en verbintenis na te koomen. Ik erken, dat zy ongelyk heeft haar woord te breeken, maar hy kan zig zelven geen regt doen, en, als een goed burger, is hy verpligt zig stil te houden, en de gemeene rust niet te stooren, terwyl, aan den anderen kant, de Overigheid, die de verzekering van dit verdrag nooit op zig genoomen heeft, hem geenerlei hulp of bescherming in hetzelfde verschuldigd is: Kan men, vraage ik, zodanig een verdrag een Huwelyk noemen? Het wyst zig zelf, dat het niet anders dan een *Concubinage* is, waar op niets van 't geen de Goddelyke en Menschelyke wetten, wegens de onverbreekelykheid van 't Huwelyk gezegd hebben, kan toegepast worden; Het is derhalven ook even klaar, dat 'er iets by de bepaa-
ling

ling van 't Huwelyk gevoegd moet worden, 't welk straks is overgeflaagen, en gemeenlyk wordt overgeflaagen; Namelyk „ dat het Huwelyk eene verdrag tusfchen twee perfoonen van verfchillende Sexe zy, ter voortteeling en opvoeding van kinderen — *aangegaan*, ” (als deze Perfoonen in eene Burgerlyke Maatschappy leeven,) *onder befcherming en verzekering der wetten*; En als zy in den ftaat der Natuur leeven, waarin geene gefchreeven wetten zyn; — *aangegaan met wederzydsch regt om malkanderen met geweld tot de nakooming van hetzelfde te noodzaaken*. [En men ziet uit alle deze aanmerkingen, in het voorbygaan, tevens, dat de gewoone uitdrukking in onze bekendmaking-brieven, een *Christelyk Huwelyk met malkanderen aan te gaan*, om het op de zagtfte wyze te zeggen, zeer oneigen is, dewyl een *Huwelyk* eerst **HUWELYK** wordt, (niet door den Christelyken Godsdienst, maar) door de kragt der Wetten in de Burgerlyke maatschappy, of het regt tot geweld in den ftaat der Natuur; Dus is de uitdrukking van een *Wettig Huwelyk*, ten allerminften een overtollig byvoegzel; Het is geen Huwelyk dat niet *Wettig*, dat is, niet door de *Wet* bekragtigd is.]

De Grieken gaven voormaals een naam aan het Huwelyk, waardoor dit alles gelukkig werdt uitgedrukt. Die naam, of dat woord betekende tevens de **WET** en het **HUWELYK**; νόμος, drukt onder

an-

anderen by hen de burgerlyke wet, of wetten, uit (*) en *ἕνα ἀνδρα ἀπέενας* eenen man door de Wet verbonden zyn, heet eenen man getrouwd hebben. De Griekſche taal was ouder dan de Egtſtand; de Athenienſers leefden, voor den tyd van CECROPS, zonder Egt, en men kende toen alleen de moeder, met den Vader van de kinderen. CECROPS voerde onder dit barbaarſche volk eerst het Huwelyk in; en het vertoonde zig, te dezer oorzaake, ten duidelykſten voor yders oogen, „ dat hetzelfde eene „ verbintenis der beide Sexen ware, aangegaan „ op een duurzaam verdrag door de wetten goed „ gekeurd en bevestigd, en onder derzelveſter gua- „ rantie. ”

De Hoogduiſche Taal, ik weet niet door welke oorzaake, is even gelukkig in haare benaming van het Huwelyk; Want EE, of EHE, (*Egt-verbintenis*) wordt in het oude Duitsch GEZETZ, of *Wet* geheeten; ook de *Engelſchen*, die de Egt-verbintenis anderſints eenvoudig MARRIAGE noemen, heb-

(*) Zie Elsner en Carpzow over Rom. VII: 1. Ik bedoel met deze aanhaaling niet hunne verklaring van deze plaats in alles goed te keuren, maar ik breng ze alleenlyk by, omdat zy deze, niet zo gewoone betekenis van 't woord *νομος* met duidelyke voorbeelden beweezen hebben; In het zweeds vers is *Till ärens ända ädruas vörny*, zekerlyk eene omſchryving van 't Huwelyk.

hebben egter eene andere uitdrukking van de Wet ontleend, om *Schoonzoon*, of *aangetrouwden zoon* te noemen; SON IN LAW; *Zoon in de Wet*, Huwelykszoon.

Maar dit zelfde voorbeeld leidt my tot het maaken van eene zeer onaangenaame aanmerking. De groote fchat van onbekende waarheden, welke in de *Erymologie* voor handen is, wordt meestendeels onbruikbaar, omdat de eerste betekenis der woorden of geheel vergeeten, of de volgende beduiding, die dezelve gekreegen hebben, zo geheel van de eerste vervreemd is, dat men, de woorden in dien laatsten en aangenoomen zin gebruikende, aan deszelfs oorsprong niet wel kan denken, maar het enkel als een willekeurig Algebraïsch teken bezigt, om zeker iets te kennen te geeven. Het eerste is in het Hoogduitsch woord *EHE* gebeurt; Die de Duitsche oudheden niet beoëffend, of in de eerste boeken en herkomsten dier Taal geleezen heeft, weet gemeenlyk niet, dat *Ebe*, of *Egt*, voormaals door *Gezets* of *Wet* wierdt uitgedrukt; En het ander heeft by de Engelschen plaats; Het kan dezen wel niet onbekend zyn, dat *Law*, *Wet* betekent, maar zy denken, als zy de woorden *Son in Laaw*, gebruiken of hooren gebruiken, daar niet aan, en krygen alleen het denkbeeld van *Schoonzoon* voor hun Geest; De juiste afftamming van dit woord herinnert hen derhalven de waarheid niet, die hetzelfde

zelve bevat, en niemand onder de wederfpreekers of verdedigers van de *Marriage-act* is het in 't hoofd gekoomen, dat tot het Huwelyk, daar CHRIS-TUS *Matth. V: 32.* van spreekt, de *Guarantie der Wetten* gevorderd werdt, en dat men dat geene, 't welk hy daarvan zegt, met geen regt op de enkele saamenwooning, of saamenleving van twee perfoonen van verschillende Sexe; *Concubinage*, toepassen kan. Mischien gaven de woorden νόμος wet, en γάμος νόμιμος wettische Egt-verbintenis nog wat meer licht aan de Grieken, want die woorden waren in zulk een gemeen gebruik niet, dat men derzelve afkomst geheel uit het oog verliezen konde, naardien men doorgaands het Huwelyk enkel door γάμος uitdrukte.

In onze levendige taalen zyn veele woorden ons zo gemeenzaam, dat wy aan derzelve afkomst niet denken. [inzonderheid als die oorsprong door eene verbasterde uitspraak onkenbaar is geworden. Ik zal dit met één voorbeeld in het Nederduitsch ophelderen. MUIZENESTEN in 't hoofd hebben, is by ons eene byna onverstaanbaare uitdrukking, omdat wy 'er den oorsprong van uit het oog verliezen, en wel byzonderlyk door onze kwaade uitspraak; MUIZEN betekent in oud Néerduitsch *peinzen, mymeren*, MUIZENIS, *gepeins, mymering*; Hier van de uitdrukking, MUIZENISSEN in 't hoofd hebben, mymeren over al te zwaar getilde moeilyk-

lykheden, peinzen over al te zeer gevreesde zwaargheden; 'T welk door *muizenesten* kwalyk uitgesproken, den oorsprong voor verre de meesten, die deze woorden gebruiken, geheel uit het oog heeft doen verliezen. Ik zou hiet andere uitdrukkingen van gelyken aart kunnen byvoegen. Ik zou by voorbeeld de zò gewoone spreekmanier in de meeste strecken van Nederland, **HY GELYKT HEM OP EEN DUIT**, kunnen aanhaalen, welke door dezelfde oorzaak als ik van **MUIZENESTEN** aanmerkte, onverstaanbaar is geworden, omdat men dezelve moest uitspreken; **HY GELYKT HEM OP EN UIT**, het welk oudtyds dus geschreeven wierdt, *Hy gelykt hem op ende uit*, en door het smelten, der twee vocaalen **e** en **u**, *by gelykt hem op en d'uit*; Ik zou dit, zeg ik, breeder kunnen aanhaalen, dog men zal dit en andere voorbeelden omstandiger kunnen leezen in eene fraeije verhandeling van den WED. Gestr. Heer **ALEWYN** die eerlang in het eerste stuk van de Maatsf. der Ned. Letterk. te Leiden staat uit te koomen.

Maar daar zyn in de gewoone Nederd. Overzetting van den Bybel zelve verscheiden uitdrukkingen, die onverstaanbaar beginnen te worden, omdat men 'er de afkomst niet meer van bedenkt, als men ze uitspreekt, en die zelfs om die rede al onverstaanbaar in 't Neerduitsch geweest zouden zyn, als zy niet in den Bybel stonden. Dus by voorbeeld,

D

Deut.

Deut. VII: 10. *Hy en zal't zynen Haater niet VERTREKKEN*; voor, Hy zal niet *uitstellen* hem te straffen; Dus heb ik dikwils hooren bidden in de kerken; *Heere merk op, en doe het, en VERTREK 'T NIET*; Zie *Dan. IX: 19.* en ik ben verzekerd, dat de meeste Toehoorders dit verstaan hebben, voor *verlaat ons niet, wyk niet van ons*; mischien hebben 't de Predikanten zelve dus gebruikt: het betekent egter niets anders, dan *stel niet uit, verstraag uwe gunsten niet.*]

Dit heeft in doode taalen minder plaats, wy gebruiken de woorden daarvan zo menigvuldig niet, dat wy de waarheden, die in de Etymologie verborgen zyn, door de al te groote gemeenzaamheid verliezen. Daarenboven wy weten van de Etymologie der doode taalen meer, omdat wy dezelve, niet slegts naar de regels maar ook als een gedeelte van onze Studiën leeren. Men is hier om geneigd, om aan dezelve, ten opzichte van de juiste benaaming der dingen, en de schatten der *Etymologie*, eene voorkeur boven onze levende taalen te geeven, welke zy mischien zo volstrektelyk niet verdienen. De Partydige liefde der Taalgeleerden voor dat geene, wat hen Vlyt en Tyd gekost heeft, die algemeene en doorgaande zwakheid, van de Geleerdheid nauwelyks geheel af te scheiden, strekt de loffpraaken over de doode taalen nog verder uit, en maakt dezelve even daar door des te meer verdagt.

dagt. Ik oordeelde deze onbillykheid tegen myne moedertaal in het voorbygaan te moeten doen opmerken.

II.

De benaamingen der dingen kunnen nog op eene andere wyze invloed hebben op de beoordeeling, welke het Volk wegens die zelfde dingen maakt, voor zo verre die benaamingen de zaaken gunstig of haatelyk voordraagen. De Inenting der kinderpokjes heeft eene benaaming, welke 'er nog een ongunstig vooroordeel tegen, nog eene goedkeuring voor verwekt, maar de zaak eenvoudig beschryft, zo als zy is. Hadt zy het ongeluk gehad, dat men haar, naar het land haarer geboorte, den naam van Turksche of Tartaarsche Pokken hadt gegeven, zou de Inenting gewisfelyk meer tegenstand dan thans gevonden hebben; Aan den anderen kant zou men minder moeite hebben, om het Volk wegens derzelve voordeelen en geoorlofdheid te overreedden, als men daar aan den naam van *krygslist tegen DE POKJES*, of *AFWENDING DER POKJES*, of *DE GOEDE KONST-POKJES*, of dergelyk eenen gegeven hadt; En hadt men ze *BEHOEDMIDDEL VOOR DE SCHOONHEID*, geheeten, gelyk de *Circasfiers*, als ik my niet bedriege, de *Natuurlyke kinder-pokjes DEN VYAND*

DER SCHOONHEID noemden, zo zoude die benaaming het oordeel des volks in twee hoofdpartyen verdeeld hebben; De schoone Sexe zoude voor het behoedmiddel der schoonheid, en de sombere zedekundige tegen een ding zyn, daar zo veele wereldfche ydelheid in betrokken is.

Ik weet, dat 'er een zeer groot onderscheid is tusfchen de Wolfiaansche Philofophie en het regtzinnig Systema van Godgeleerdheid in de Nederlanden; Ik weet, dat de *volstreckte Prædestinatie* der Nederlandsche Godgeleerden, en de *Harmonia Præstabilita* of liever de *Mundus Optimus*, van LEIBNITZ, Philofophisch uitgeplozen, grootelyks met malkanderen verschillen, voor zo verre de laatste de Godheid aan de onveranderlyke natuur der dingen bindt, terwyl de eerften alles aan derzelve goeddunkelyke magt onderwerpen; Niettegenstaande dit vershil heb ik my egter meermaalen verwonderd, hoe dit Systema van *Leibnitz* geen meer opgang gemaakt hebbe onder Theologanten, met welker gevoelens hetzelfde in veele opzigten zo wel fchynt over een te koomen, en die een zeer voordeelig gebruik van veele zyner uitdrukkingen en bewyzen zouden hebben kunnen maaken. Zodra immers die Philofophie hadt doorgedrongen, dat alles noodzaaklyk bepaald, dat onze ziel eigenlyk gesproken niet vry zy, schein de weg gebaand voor het Leergebouw, dat God ons dooreene omweér-

weërftaanbaare Genade leidt, dat wy zelve niet kunnen werken, onzen dood niet vervroegen enz. Des niettegenstaande is men in de Nederlanden algemeen afkeerig van de Leibnitiaansche Philosophie, en de rede geloove ik voornaamelyk in het verschil van uitdrukkingen te bestaan; Hadt Leibnitz, in plaats van *Harmonia PRÆSTABILITA*, dit leerstuk *Harmonia PRÆDESTINATA* genoemd, twyffel ik nauwelyks of men zou zyne Philosophie greetig aangenoomen, en op de eene of andere wyze met het Dordrechtsche stelzel van Godgeleerdheid geplooid hebben. Ik herhaale het; Daar zoude eenestrydigheid tusfchen de twee stelzels gebleeven zyn, dog het koomt op eene enkele tegenstrydigheid in dat Systema niet aan, en men zou derhalven over de andere hebben heengeftapt. TH. CHUB heeft in de *Preliminary Quest.* voor zyne verhand: *over Gods goedheid enz.* getoond, dat de grondslag zelve een Contradictie is: dog 't is hier de plaats niet daarvan te spreken.

Deze konstgreep, die van de Geleerden en Overheden verwaarloosd wordt, maakt zig het Gemeene Volk, en inzonderheid de vaderlyke Tederheid die nog opmerkzaamer is, ten nutte. De Duitfche Boeren maatigen de vrees voor den Donder, die de harten der kinderen inzonderheid natuurlyk bevangt, door den naam van het *liebe Gewitter*, ontleend van deszelfs voordeelen, dewyl

de Landeryen daar door vrugtbaar gemaakt worden; En de zweedsche Boeren zeggen in zommige Provintiën, DER GUTE ALTE FÆHRET; DE GOEDE OUDE, namelyk, God, RYDT, in plaats VAN HET DONDERT.

Zelfs moet men hier toe brengen, het gebruik van verscheiden taalen, waarin het Opperwezen van den kant zyner Goedheid benoemd en uitgedrukt wordt. Dit is mischien het geval van onze benaaming God, dog die *Etymologie* is byna verlooren; maar de Hebreën doen dit op eene opmerkelijker wyze. Veele Oosterfche naamen der Godheid vertoonen dezelve als vreesfelyk; zie by voorbeeld den Grondtext *Gen. XXXI: 53. Pf. LXXVI: 12. Jerem. L: 38. 1 Kon. XV: 13. Pf. XL: 5.* en zelfs heeft een laater Taalgeleerde den gewoosten naam van God ל van de vrees afgeleid. (*) De nadeelige uitwerking van zulk eene wyze van zig het Opperwezen voor te stellen, moet den heilzaamen invloed zeer veel verminderen, welke de benaaming van ל den Hebreën byzonder eigen, en

(*) Men voege hier by de beoordeeling der middelen om het Hebreeuwisch te verstaan, van Prof. MICHAËLIS van *Göttingen* p. 49. en HUME *Natural History of Religion*, welke de eerste is in zyne *four Dissertations*; en men zal eene groote vervulling hebben by de aanmerkingen, die hier slechts kort worden aangevoerd.

en den overige Oosterlingen onbekend, waar door
namelyk de weldaadige God van den kant zyner
Goedheid beschouwd wordt, natuurlyk hebben
moest. (*)

Met dit alles is het egter zomtyds een voordeel
der Taal, onverschillige benaamingen te gebruiken,
die het oordeel des volks niet naar de eene of an-
dere zyde bepaalen, en geene bykoomende, of aanhan-
gende denkbeelden met zig in den Geest overbrengen.
Ligtelyk kan de beoordeeling van den eersten benoe-
mer verkeerd, of ten minsten niet nauwkeurig zyn
geweest; en men ontgaat, van met dit vooroor-
deel ingenoomen, en met deszelfs dwaaling be-
fmet te worden, als men eene onverschillige benaa-
ming gebruikt.

Zomtyds werkt ook een nevensgaand of bykoo-
mend

(*) Ik weet wel, dat men dikwils eene andere Etymologie
voor dit woord opgeeft, maar zy is waarschynlyk valsch;
Aquila, vertaalt מַלְאָכָה door S T E R K E G O D; en schoon hy een
voorganger van weinig gezag was, zyn hem egter veele over-
zetteren in het Fransch, Engelsch, Deensch, en Zweedsch
gevolgd. Zelfs in de Hoogduitsche Catechismus vindt men
deze fout, 't welk Luther in den Bybel vermyd heeft. Het
is een fout; Die het woord door S T E R K E G O D overzetten
leiden het af van מַלְאָכָה; Daarvan kan het, naar den aart van
't Hebreuewsch nauwelyks koomen; dewyl in מַלְאָכָה de vo-
caal onder de מ wegvalt. Daarenboven wordt מַלְאָכָה als het
God betekent nooit met een Jod, (מַלְאָכָה) geschreeven.

mend denkbeeld, 't welk aan hetzelfde woord, te gelyk met het gebruikelykste denkbeeld gehegt, of eene verschillende betekenis waarin hetzelfde genoomen wordt, kragtig mede, om ons op eene heimelyke wyze in dwaalingen te doen vallen. Men is hierom gelukkig in eene Taal, als men, inzonderheid in stukken daar het op aankomt om klare en juiste denkbeelden te hebben, zulke volkoome ne middel-woorden, zulke nette, en onverschillige uitdrukkingen kan hebben, die geene bykoomende denkbeelden van goedkeuring of veragting verwekken. Ik zal dit met een voorbeeld verklaren, het welk my tevens gelegenheid zal geven, om de waardye van myn moedertaal boven de Latynsche, in deze byzonderheid, te doen opmerken.

Het *Hoogste*, of *Opperste*, of *uiterste* GOED, de oorzaak, waarom iets voor een Goed, voor Geluk gehouden wordt, stelde EPICURUS in eene aangename gewaarwording; in VOLUPTATE. Het Latynsche woord 't welk ook *Wellust* betekent, bragt een aanhangend of nevensgaand denkbeeld van weekheid, van verwyfdheid voor den Geest, welke met de Deugd en Dapperheid regtstreeksch strydig is. Nu is 'er geene twyffel aan te slaan, of, te dezer oorzaak alleen, de leer van EPICURUS zig aan de Mannelyke en Dappere Romeinen, veragtelyk, ja haatelyk vertoond moet hebben. Het Latyn heeft hier de schuld ten grooten deele van. Men behoeft

de

de uitvaaringen van CICERO tegen *Epicurus*, en de woordspeelingen, daar die Redenaar zig tegen den Wysgeer van bedient, slegts aandagtig te lezen, om hier van overtuigd te worden. Het woord *Koluptas* bragt altoos, 't zy als een eerst, of bykoomend denkbeeld, den Wellust voor den Geest; Wat goed gevolg konde zig nu een Wysgeer, die den wellust tot het hoogste goed, en het uiterst doelwit van aller menschen handelingen maakte, in zyne Lesfen voorstellen by een volk, 't welk buiten de Dapperheid nog nauwelyks eene Deugd, en buiten bloedvergieten nog nauwelyks eenig vermaak kende.

Onze Taal zou hier beter geschikt geweest zyn, en onze uitdrukking, **GENOEGEN**, of **AANGENAAME GEWAARWORDING** den Wysgeer, tot zyn oogmerk beter gevlyd hebben, naardien dezelve nog den strengen Zederegter, nog den Zoldaat, nog de Philosophen af keerig gemaakt zoude hebben. Laaten wy onderstellen, dat ik dus met iemand redekavele. „ Gy vraagt myn Vriend, wat de rede zy, „ dat wy zommige dingen voor een Goed, voor „ Geluk, andere voor een kwaad, voor ongeluk „ houden? Dat wy de eerste zoeken, en van de „ andere een afkeer hebben? Gy vraagt wat de „ oorzaak zy, waarom het u aangenaam is geagt, „ gezond, en blygeestig te wezen? En waarom „ integendeel de Armoede, Veragting, Smarten,

D 5

„ Ziek-

„ Ziekten, Droefgeestigheid, u haatelyk voorkoo-
 „ men, en u ongelukkig maaken? waarom gy
 „ dezelve uit eigener aart vliedt, en nooit besluit
 „ eenige gemeenschap met deze verschrikkelyke
 „ voorwerpen te hebben, dat om andere, van nog
 „ verschriklyker aart te vermyden, of een Geluk te
 „ bekoomen, welks grootheid die van de gemelde
 „ onheilen overtreft. Deze eerste oorzaak, myn
 „ Vriend, of dat geene, 't welk eigenlyk in het
 „ Geluk, in een wenschelyken staat, behaagt, noemt
 „ men het *eerste*, of zo gy wilt, het *laatste*, of
 „ *uiterste Goed*, *finem bonorum*? Dit Goed nuloopt
 „ eindelyk uit op eene aangenaame gewaarwor-
 „ ding, op een Genoegen, van welks behaagen
 „ men geen verdere rede kan geeven; het inwen-
 „ dig gevoel alleen kan overtuigen, dat het ons
 „ gelukkig maakt. Hoe grooter nu de zomme de-
 „ zer aangenaame gewaarwordingen is, dat is te
 „ zeggen, hoe meer ik daarvan in een bepaalden
 „ tyd gevoele; — hoe grooter of sterker die ge-
 „ waarwordingen zyn, op den tyd als ik die voele;
 „ — En hoe langer dezelve blyven aanhouden;
 „ — Hoe veel grooter gelukzaligheid ik geniete.
 „ Multipliceer derhalven deze drie hoeveelheden
 „ met malkander; — De menigte of het getal der
 „ aangenaame gewaarwordingen; — Derzelve
 „ sterkte of levendigheid; — En derzelve duur-
 „ zaamheid; en het *facit* zal u de ware Grootheid
 „ van

„ van het Geluk doen zien. [Het hoogste geluk,
 „ derhalven, daar wy menschen vatbaar voor zyn,
 „ bestaat in die aangenaame gewaarwordingen, dien
 „ staat van inwendig genoeg, zo dikwils, zo
 „ levendig, en zo duurzaam en bestendig te ge-
 „ nieten, als onze Natuur en de wereld toelaaten;
 „ En de grootste wysheid, dit is een even duide-
 „ lyk gevolg uit het voorige, is hier in gelegen,
 „ dat wy, ten opzichte van onzen Geest alles
 „ toebrengen, wat van ons afhangt, om die
 „ aangenaame gewaarwordingen te doen gebooren
 „ worden, en in haare volle werkzaamheid te be-
 „ houden.”] Als ik op deze wyze, zeg ik, met
 iemand redekavelde, zoude hy ligt te overtuigen
 zyn, en ik zoude van zynent wegen geenzints
 die vitteryen, en verwarde tegenwerpingen te vree-
 zen hebben, waar mede de Roomsche Redenaar den
 Griekschen Wysgeer te keer ging; wiens verdediging
 ik, voor het overige, niet bedoel op my te neemen,
 terwijl ik gaarne toegeve, dat of hy, of zyne Leer-
 lingen, misleid door het dubbelzinnig woord *Va-
 luptas*, den Wellust wel eens met de aangenaame
 gewaarwordingen, of het genoeg, verward kun-
 nen hebben..

III.

Een overvloed van woorden in een taal, om af-
le

le stukken der Natuur, der konst, der zedekunde; in 't kort, alles, daar Geleerden en ongeleerden op vallen, met eigenaartige naamen, daarvoor alleen geschikt, uit te drukken, brengt de wetenschappen onder een Volk groote voordeelen aan. Het heeft meestal plaats, dat wy zo veel niet op de dingen letten, als zy geen naam hebben, maar zodra wy dezelve wèeten te benoemen, wordt de voorbygaande opmerking, welke wy 'er anders slegts voor een oogenblik op vestigen, duurzaam en laat een bestendig denkbeeld in onzen Geest. De Doove lieden moeten de kleine onderscheidingen in eene menigte voorwerpen, by voorbeeld, in boomen, en planten, die veel gelykheid met malkander hebben, minder opmerken, dan hy, die eene genoegzaame kennis van zyn taal heeft; En in het zelfde geval bevinden zig die geen, die eene taal spreken, waarin gebrek aan woorden is, om allerhande voorwerpen en derzelver onderscheidingen behoorlyk uit te drukken. Het omgekeerde brengt eene vlak tegenstrydige uitwerking voort. Als een Taal ryk is, wordt elk, die dezelve spreekt, een soort van Half-geleerde, en krygt van eene menigte dingen eenig denkbeeld, daar hy anders niets van geweeten zoude hebben. Hy is door dit zelfde middel in staat, om meer opmerkingen op de Natuur te maaken, en zyne ondervindingen of waarnemingen, die anders verlooren gaan, aan bekwaame

me

me Lieden mede te deelen, en zy, die zig der Geleerdheid toewyden, leeren veele zaaken spceelende, en terwyl zy nog kinderen zyn, daar zy andersints in rypere jaaren, vry wat moeite toe moeten aanwenden; De *Botanika* of kruidkunde zal my ter opheldering dienen.

Welk een voordeel zoude het voor ons zyn, als alle planten en gewasfen eigene gepaste naamen hadden, die door het geheele land gangbaar en ook by de Geleerden en Natuurkenners gebruikelijk waren! welk 'een gemak in het leeren der Kruidkunde, wanneer men de eerste, en wel de verdrietylkste, helft van derzelve beginzelen, te weeten de naamen; niet eerst het Geheugen behoefde op te dwingen, maar enkel de gedaante enz. behoefde te beschouwen, om te weeten, op welk Gewas zulk of zulk een naam, die ons door het gebruik reeds bekend ware, toegepast moest worden! maar in plaats van dat moet de Kruidkundige by ons eerst eene menigte onbekende, en voor zyne ooren vreemd klinkende woorden leeren, die hem te zwaarer vallen, omdat dezelve uit het Latynsch en Grieksch ontleend zyn, waarmede hy niet altoos, vooral niet in zulk een hoogen trap bekend is, om door de *Etymologie* dier woorden zyn Geheugen te hulp te kunnen koomen.

De Latynsche en Grieksche Taalen hadden hier in een groot voorregt boven de onze, en even veel
werden

werden deze beide door de Oosterfche, de Arabifche, en Hebreuwfche taalen overtroffen. Deze zyn niet flegts zo ryk ten opzigte van de inlandfche naamen der Planten, als de Natuur van hun Land toelaat, maar ook hunne beste Schryvers, hunne Poëeten, gebruikten deze naamen zo menigvuldig, dat dezelve geen Geleerden, en geen fraeijen Geest onbekend konden blyven. Wilde hy de Natuur zelve niet onderzoeken, de naamen van veele haarer voortbrengzelen verzelden hem egter in zyne ftudeerkamer, en hy behoefde zyn geheugen flegts raad te pleegen, hy behoefde eene menigte woorden, die hy in zyne kindschheid dikwils gehoord, en zonder moeite onthouden hadt, zig flegts te herinneren, om tot de betragting der Natuur geleid te worden.

Onder een Volk dat zulk een gelukkige Taal heeft, kan niet flegts de Kruidkundige met minder arbeid en tydverlies meer leeren, maar ook hy zelfs die geen byzonder werk van de *Botanika* maakt, kan niet wel zo geheel onbekend blyven met de Natuurkunde en Natuurlyke Historie als onder ons. Hy moet ten minften eene algemeene kennis der Planten krygen, en zal moogelyk door de gemaklykheid der zaake worden aangefpoord, in ledige uren, een ftap verder te gaan, en het getal der Kruidkenneren, dat is te zeggen, van de zulken, die deeze weetfchap in een geregeld *Systema* leeren,

ver-

vermeerderen. De Tuinier en de Boer zullen den kruidkundigen verstaan, en daardoor opmerkzamer op de Natuur, en halve kenners van dezelve worden. Hierdoor zal niet slegts de geringste klasse van menschen, hunne zielsvermogens meer gebruiken, en oplettender op hun bedryf zyn, maar door hunne ontdekkingen en opmerkingen ook zal dat bedryf, zal inzonderheid de *Botanika* tot grootere volmaaktheid ryzen. Voor eenen enkelen *Botanist*, dien wy thans hebben, zullen 'er dan duizend Lieden zyn, welke de kruidkennis verstaan, zonder dat zy 't zelve weten; Alle deze oogen, steeds op het groote schouwtoneel der Natuur gevestigd, en, uit hoofde van hun beroep zelve, op de planten opmerkzaam, zullen meer zien, dan een enkel *Botanicus*, die door het leeren van vreemde woorden zig met veel arbeid moet gewennen, om de planten, die hem voorkoomen, naamen te geeven, of zig, in een tamelyk gevorderden ouderdom met moeite daar toe zetten, om de onderscheidende kenmerken der planten gade te slaan, en de eene van de andere te onderkennen. De werkingen der kruiden op Menschen en Dieren, derzelve nuttigheden en na-deelen zyn door de Ongeleerden bykans even veel als door de Geleerden ontdekt, en hy die de Natuur steeds voor zig heeft, kan meer van haare werkingen en eigenschappen, by enkel toeval, ontdekken, dan een, die zig slegts eenige uren verledigt, om
haar

haar te bespieden. Maar de eerste kan geen voordeel doen met de gelukkige toevallen, die hem voorkomen, als hy niet weet, waar hy op letten moet, of als hy, by gebrek van aangenoomen naamen, de eene plant van de andere niet gewend is te onderscheiden, maar dezelve allen flegts beschouwt als een naamloos gedeelte van het groen of gemeengeld tapyt, dat de velden bedekt.

Ik beweert niet, dat de gemelde Volkeren zig van het voordeel hunner taal volkomen bediend hebben; Het is genoeg, dat zy 'er gelegenheid toe hadden. Dit schynt ondertuschen zeker, dat oudtyds de Oosterfche Geleerden met het Plant- of Groeiend-Ryk beter bekend geweest zyn, dan heden de onze. Het oude Testament, 't welk behalven deszelfs Historifchen en Godgeleerden inhoud, over de twee honderd en vyftig naamen van kruiden en bloemen heeft, strekt een bewys daar van; De Schryvers die deze naamen, 't zy in Onrym, of in Digmaat gebruikten, zyn geene Syftematifche kruidkundigen geweest, maar zy moeten evenwel de gemeene kennis der planteh gehad hebben, en zy zyn die kennis aan de Taal verschuldigd geweest. De voordeelen van zulk eene Taal, en de middelen, om dezelve aan andere taalen mede te deelen, zullen zig nog duidelyker voor 't gezigt vertoonon, als ik het gebrekkige van onze taal beschryf. De taal zelve is buiten fchuld, en men kan ze ryknoe-

nbemen; maar zy is, gedeeltelyk door haare Rykdom zelve, gedeeltelyk door hen die ze spreekken, behoefte en arm gemaakt.

Vraage ik de boeren, hoe deze of geene plant heet, zo moet ik dikwils hooren; dezelve heeft geen naam; Dit kan misfchien waar zyn ten opzigte van de onkunde des Boers, die tot my spreekk; Zelfs waar zyn ten opzigte van zyn Dorp, ja van den geheelen oord, waarin hy woont, maar bewyst nog de armoede der Taal niet. De Botanifche woorden-fchat eener Taal wordt waarlyk zeer roekeloos betrouwd in den mond van het armfte gedeelte van het Menschdom, dat niet flegts voor zyn dagelykfchen nooddruft zwoegen moet, maar daarenboven door Heeren-dienften onderdrukt wordk; Dat, buiten deze omftandigheden, door zyne opvoeding en geardheid van zelf reeds traag is, om op die dingen agt te geeven, daar het geen voor-of na-deel van te wagten heeft; keere ik my tot den kruidkundigen, deze geeft my wel een Latynfch woord, maar den Duitfchen naam weet hy van veele Planten niet, zelfs niet zulken, die yder Boer my noemen kan. Dit alles bewyft dan nog niet, dat de Plant geen naam heeft in de Taal, maar het bewyft de fchuld der geenen, die deze taal spreekken; Men zal den naam der begeerde Planten moogelyk in andere ftrecken des lands menigvuldig genoeg aantreffen; maar naardien dezel-

E

ve

ve zo weinig verspreid, en inzonderheid zo onbekend is by de Geleerden, zo is het ten hunnen opzigte net het zelfde als of hy niet bestondt. Dit kwaad vermeerdert met den tyd. De onoplettende Boer zal van geslagt tot geslagt eenige naamen vergeeten, en daar door de taal wezenlyk arm maaken. In Boeken worden zy weinig gevonden, omdat de Geleerde ze niet kent, en uit de Poëzie zyn veele planten van zelf verbannen; De inlandsche naam derzelver klinkt te laag, om dezelve in verzen te plaatsen, dewyl dezelve alleen van geringe lieden gebezigt wordt; En even weinig vlyt de Geleerde-of Kunst-naam, in een Digtstuk, niet slegts wegens deszelfs uitheemschen klank, maar ook omdat dezelve te ongemaklyk plooit met de maat, daar de Dichter aan bepaald is.

Zie daar een schynbaar, en het gevaar van een wezenlyk, gebrek door de schuld der geenen, die onze taal sprekken; Trek daarentegen verscheide Provinciën door, en gy zult byna een schadelyken overvloed bespeuren; De Plant, die men u zeide geen naam te hebben, heeft meer dan een duitschen naam; maar het zyn Provincie-of zelfs streek-naamen; Het eene Gewest verstaat het andere niet, en ik heb zelfs groote Botanisten gezien, die de Duitche naamen van zekere planten als barbaarsch verwierpen, en van hen, die dezelve gebruikten, niet zonder ze te berispen, vorderden, dat zy 'er
La-

Latynſche voor in de plaats zouden ſtellen; Dit waren ondertuſſchen naamen, die niet alleen goed en egt Duitsch, maar zelfs te Leipzig by Grooten en kleinen gebruikelyk, waren. Zo lang men Leipzig voor de Hoofdstad der Duitsche taal houdt, kunnen zodanige naamen geene Provintiaale woorden heeten, en de schuld der onduidelykheid is niet in 't boek, maar by den Leezer te zoeken.

En waar komt dit uit voort? Als ik my niet bedriege, zyn onze Botanisten daar de voornaamste, ja byna eenigste, schuldige oorzaaken van. Zy gebruiken de Latynſche naamen genoegzaam met uitsluiting, en zelfs, met berisping van de Inlandsche; Andere Geleerden volgen hen na, en waanen bevalliger en fraeijer te spreken, als zy eenige vreemde woorden in hunne rede mengen, en het duitſche woord, 't welk nu voor de boeren alleen gelaaten wordt, moet hoe langs hoe boerscher en onedeler klinken, tot dat het geheel vergeeten worde. Wy hebben, gelyk ik straks aanmerkte, meer dan ééne benaaming voor ééne en dezelfde plant, maar op deze wyze kan dit ons geen voordeel doen; Geene dier benamingen kan dus geheel doordringen, en algemeen aangenoomen worden, 't welk ras geschieden zoude, als een groot *Botanist* zig daarvan mondeling, en schriftelyk wilde bedienen, en de Latynſche benaaming enkel ter verklaaring aan den kant plaatſte, welken men thans nog wel

eens uit enkele Goedertierenheid aan het Duitfche woord toefstaat.

Men zal moogelyk tegenwerpen, dat de Latynfche naamen een bepaalder zin hebben, dan de Duitfche; maar dat is zekerlyk valsch, als men dezelve geene andere betekenis geeft, dan zy by de oude Latynen hadden; En wil men zulk eene verandering in de betekenis maaken, zo kan men dit even goed in onze Taal doen, om die naamen daar door konst-maatig en voor het *Systema* bekwaam te maaken.

Dit is derhalven de waare rede niet; men moet de oorzaak, waarom de Botanisten zo fterk op de Latynfche naamen vallen in een allervreemdft gebruik, op de Academiën van Duitschland aangenoomen, zoeken; Men heeft het gebruik van het Latyn voor de Academifche lesfen byna in alle andere Weetenfchappen afgefchaft, maar men heeft hetzelfde voor de voorlezingen in de Geneeskunde behouden, fchoon 'er in geene weetenfchap meer Toehoorders zyn, die het Latyn niet verftaan; De Botanika wordt als een deel der Medicynen befchouwd, daarom wordt zy in het Latyn geleerd, en de Toehoorders neemen geene andere benaamingen aan, dan waarvan zig hunne Leermeesters bedienen.

Ik wil de Latynfche taal geenzints van onze Academiën helpen verbannen; maar dezen wensch houde

houde ik voor Patriottisch, dat het Latyn in de gehoorzaalen der Natuurlyke Historie en kruidkunde plaats moge maaken voor onze moedertaal. Men leere alle weetenschappen, zo men wil, in het Latyn, maar men zondere hier van ten minsten de zulke uit, welke wy voor een goed gedeelte van den Landman leeren, en waarvan wy de stoffen uit zyne ondervindingen verzamelen moeten; Hy heeft de Natuur steeds voor oogen, en zyne ontdekkingen gaan, ten onzen opzigte, verlooren, als wy zyne taal niet verstaan. De Latynsche taal is daarenboven ongeschikt om de Natuurlyke Historie te leeren, dewyl wy naar 't oordeel der grootste kenneren, nog zo weinig weten, welke plant of dier dezen of geenen naam gehad heeft; en deze taal, dunkt my, zigt om haare verlossing uit de Botanische gehoorzaalen. De menigvuldige fouten, die men in dezelve begaat tegen de Profodie, tegen de uitspraak, en zelfs de grove Grammatikaale fouten, die men daar zo dikwils hoort, zyn zo knarsende, dat 'er iemand, die Latyn verstaat, de ooren zeer van doen; en egter krygt zo iemand, door het geduurig aanhooren dier valsche uitspraak, ongevoelig al mede de gewoonte, om even verkeerd te spreken. Geen liefhebber van het Latyn, en geen Vriend der Botanica kan 'er derhalven tegen zyn, dat zulk eene wonderlyke Botanische studie veranderd worde.

Zoude men dan de Profesforen in de Botaniká niet mogen verzoeken om het Patriottisch befluit te neemen van hunne lessen in het Duitsch te geeven? Ik herinner my het oordeel, 't welk eens een groot Botanist over den *Baron* WOLF gaf; „ Al wilde „ men alle zyne verdiensten in twyffel trekken, zei- „ de hy, is 'er ten minsten eene, die men hem niet „ betwisten kan, die namelyk, van door zyne „ wysgeerte een groot verbeteraar der Duitfche „ Taal geweest te zyn, en de Duitfchers geleerd „ te hebben in hunne eigen spraake te Philosophee- „ ren “. Mogt iemand eens denzelfden dienst aan de Kruidkunde bewyzen, waar in dezelve zo veel noodiger en gemaklyker is! Men behoefde slegts de inlandfche naamen op te zamelen en zig te gewennen dezelve in het openbaar onderwijs te gebruiken; Het verzamelen der naamen is zelfs ten deele reeds verrigt; De oude kruidkundigen hebben daar in al voor ons gewerkt; Die zyne moedertaal volkoomener maakt, bevordert het ver- ault van het geheele volk, en maakt de Geleerd- heid onder het zelve gemaklyker. 't Geen men niet noemen kan, merkt men ook niet op, maar dui- zonden menfchen zouden agt geeven op de ge- fchenken der Natuur, als zy daar een inlandfchen naam voor gehoord hadden.

Men zou zynen wensch om de moedertaal te ge-
bruiken

bruiken nog verder uitstrekken kunnen. By aldien geheele klassen van Planten, *Monandria*, *Diandria*, enz. haare Duitfche naamen hadden, zo zoude de Systematifche kruidkennis daar door ligter worden, ja onder het bereik van de Ongeleerden vallen; Dus zoude menig een mensch, die uit vermaak of tot Lighaams-oeffening eene wandeling door het veld ging doen, iets van de kruidkunde kunnen leeren. Dat zelfde voordeel zoude ik even hartelyk toewenfchen aan alle de deelen, daar de Planten uit bestaan; By de Oosterlingen is het een voorregt der Taal, dat de maagdelyke, en de bevrugte plant, *herba virgo* et *maritata*, yder haar byzondere naam heeft; de eerfte heet *מַרְיָם*, en de laafte *מַרְיָם*.

[Eenige weinige Nederlandfche Botaniften hebben gepoogd zig dat voordeel van Nederduitfche benaamingen voor de geflagten, foorten, en deelen der planten, zo wel als voor de Planten zelve te bezorgen; De uitdrukkingen van *Twee-mannetjes-Planten*, *Diandria*, van *Drie-Vier-Vyf-mannetjes* enz. van *Veel-mannetjes*, (*Polyandria*), van *Tweemagtige* (*Didynamia*). *Regte Broeder-planten* (*Monadelphica*) enz. enz. zyn reeds gebezigd; dog daar zal, vreeze ik, een andere LINNÆUS noodig zyn om ze gangbaar te maaken.]

In het Mineraal-ryk, en byzonderlyk in de metaal en mineraal kunde heeft de Duitfche Taal een

groot voordeel boven andere Europifche taalen, in zo verre zelfs dat zy hunne benaamingen niet zelden van de Duitfchers ontleenen. Maar deze Rykdom doet ons zo veel nut niet, dan wanneer wy dezelve in de kruidkunde konden overbrengen; want naardien de gefchenken der mynen flegts aan weinig plaatfen voor handen zyn, zyn deze naamen, in het grootfte deel van Duitschland zo onbekend, als of het Chineefche naamen waren. — Laaten wy hier andere voorbeelden byvoegen.

Het gemeene volk onder ons vervult, in hunne gedagten, de geheele ruimte van de Aarde af tot de ftarren toe, met lugt, en geloof dat aldaar allerwegen dezelfde ftoffe gevonden wordt; voor deeze volks-dwaaling was Griekenland, door zyne taal wel eer beveiligd, dewyl het voor de dikke lugt van den Dampkring; en voor de zuivere ftoffe boven den Dampkring, twee geheel verfchillende woorden in zyne taal hadt, namelyk *ἀήρ* en *ἄνωγος*; waardoor men van zelve geleid werdt om verder te denken, ten minften om den Dampkring van de *Æther* te onderscheiden.

Zommige deugden worden in de Taalen, waarin zy haare eigen naam, uit één woord beftaande, hebben, met meer vlyt van de Zedenleeraars en Philofophen gepredikt, en in andere taalen byna geheel verwaarloofd, omdat zy naamloos zyn. De *ἀνδρεία* kan ons hier van ten voorbeelde ftrekken.

De

De ouden roemden die Deugd, waardoor men zig zelve genoeg is, en zyn geluk in zyn eigen hart zoekt en vindt, zelfs dan, als al het overige ons begeeft; De ouden zeg ik, roemden dit soort van Grootmoedigheid zeer hoog, en preezen dezelve by alle gelegenheden aan; In onze zedekunden wordt van deze edele onafhankelykheid weinig, in veele geheel niets, gesprooken. [Wy hebben zelfs geen woord om het regte denkbeeld uit te drukken; Het *Self-Sufficient* der Engelschen zoude 'er het naaste bykoomen, maar wordt byzonderlyk op het Opperwezen toegepast, en tot een geheel verschillend oogmerk gebezigd.]

[Wy gaan thans tot de Getallen over, dog vooraf verkieze ik eene aanmerking te plaatsen, die, schoon niet volstrekt met myn hoofdoogmerk verbonden, daar egter ook niet geheel vreemd van is. Wy beschouwen allen het getal van 100 als een rond getal, dat, ik weet niet door welk eene natuurlyke evenredigheid beter sluit, en in zig zelfs volmaakter is, dan het getal, by voorbeeld, van 144. Wy leeren het van der jeugd af op allerehande wyzen in zig zelf mulpliceeren en divideeren, het is staag het slot van onze TAFEL, en de rustplaats in alle onze rekeningen. Onze Eeuwen bestaan uit honderd jaaren, het zyn de Tydperken in onze Historien, en de feest-jaaren by veelvuldige gelegenheden. In één woord, van twintig

E 5

myner

myner Lezeren zal moogelyk niet één ooit in gedagten gekreegen hebben, dat 144. of meer of minder jaaren, even goed een eeuw zouden hebben kunnen maaken. Gelyk 'er egter in de natuur der Arabifche Cyfferletters, noodzaakte, om ons tot het getal van negen enkele Talleters te bepaalen, gelyk wy, by voorbeeld *tien* met een +, *elf* met een — of eenig dergelyk enkelvoudig teken hadden kunnen uitdrukken, en met *twaaif* eerst onze toevlugt tot de tweede potentie neemen, zo zouden wy in zulk een geval in plaats van tien maal tien, altoos twaalfmaal twaalf geteld, en dan zoude 144. ons rond getal gemaakt hebben; men zoude de Arithmetifche tafel met twee, of zo gy wilt, drie, vakken vermeerderd, men zoude ons van de vroegfte jeugd af geleerd hebben alle groote getalen met 144. te vergelyken, 1728. zou dan onze duizend hebben uitgemaakt; Onze Historifche eeuwen zouden minder en langer, maar net even natuurlykzyn geweest, fchoon dit ons thans zo vreemd voorkoomt, dat men 'er zig nauwelyks een denkbeeld van kan maaken. Zie ondertusfchen uit dit kleine ftaaltje welk een verbaazenden invloed de Taal op de geheele gefteidheid van een Volk kan hebben, en hoe menigvuldige en groote veranderingen eene enkele Cyfferletter meer of min in ontelbaare dingen, in het dagelyksch leven, in duizend openbaa-

baare en byzondere feesten, en ik weet niet wat al, gemaakt zoude hebben.

Men zal misfchien ten voordeele van het getal van honderd inbrengen, dat het zelve het Tydperk van 't menschelyk leven zy, maar dat is het in der waarheid niet; Geene volkeren, en byna geene byzondere menschen bereiken op verre na dat Tydperk; En enkelen gaan 'er zeer verre boven. Ook in dit opzigt heeft honderd derhalven geene voorkeur boven 121. het vierkant van 11. of eenig ander getal. Ondertusfchen wil ik geenzints, dat 'er iets tegen in te brengen is. Ik heb met deze aanmerking alleen bedoeld in het voorbygaan een gewoon vooroordeel weg te neemen, en tevens te doen zien, hoe veel invloed de *wyze van tellen in het algemeen* kan hebben: Laaten wy nu den *voordeeligen* invloed, die uit eene *zekere wyze van tellen*. [spruiten zou, befchouwen.]

Een groote rykdom aan groote inlandfche Getalwoorden, die niet eerst door de multiplicatie behoeven faamgefteld te worden, is nuttig om den Geest van een geheel volk Mathematisch te maaken, dat is te zeggen, derwyze te formeeren, dat de zelve zig zonder moeite of inspanning, aanftonds groote hoeveelheden voorftellen, en dezelve even gemaklyk, als anders kleine, faamenvoegen, of fcheiden, gevolgelyk vaardig rekenen, kan. Wy behoeven niet verre te zoeken om voorbeelden tot

op-

opheldering hiervan te vinden. Yder Boer en Handwerksman onderscheidt Duizend van Honderd; Die niet geheel ongeoeffend en van alle Opvoeding beroofd geweest is, verstaat ook, wat Honderd-Duizend zy. Hy telt ook nog wel eens de Honderd-Duizenden. Maar zo dra hy aan het eerste woord van vreemde afkomst is, Millioen namelijk, begint zyne duisternis en verwarring. Vrouwen, ongeleerden, zelfs Lieden, die handel drijven, en kleine sommen in dezelve vaardig berekenen, ja ik moet het tot schande zeggen, eenige Geleerden, verwisfelen het Millioen, met de Honderdduizend; zy laten zig het onderscheid dikwils zeggen, zonder het te kunnen behouden. Dat de Billioen, en de Trillioen, voor hen geheel onbevatbaare en onbegrypelyke hoeveelheden zyn, is onnoodig te zeggen. Als zy deze vreemde woorden hooren uitspreken, krygen zy geheel geen denkbeeld voor den geest, dan dat van een oneindig, onbepaald, of ten minsten onbevattelyk getal; Dit nu is regelrecht het tegendeel van een Mathematischen Geest, dat men, zodra men boven eene zekere hoogte komt, niets dan eene verwarde oneindigheid beschouwt, en aanstonds wanhoopt hooger te kunnen klimmen, of eenige vergelykingen of afmetingen te maaken.

Om hier den invloed te toonen, die een ryke taal op de Mathematische of Rekenkundige geestgesteld-

fteldheid van een Volk kan hebben, zal ik deze vergelykingen maaken; Ik zal den Staat van een Volk zonder taal; — Ik zal eene armere; — en eene rykere taal; — En eindelyk *twee* moogelyke taalen met de onze vergelyken.

Zonder taal, en zonder beeldspiraaken, die de plaats der taal vervullen, zouden wy bezwaarlyk onderscheidene begrippen hebben van grooter getalen, dan welke de verbeelding ons op eenmaal voorstellen en overtellen konde; Zommigen hebben beweerd, dat dit niet boven *drie* ga, zo streng wil ik niet zyn, ik hoop, dat het getal van *vyf*, 't welk ons door de vyf vingeren aan yder hand steeds voor oogen is, niet boven het bereik van meest alle menschen zyn zal; Maar onze bevatting schiet te kort, als wy meer dan vyf, ja eenige maalen vyf, onderscheidenlyk, begrypen willen; En hy, die zig een klaar denkbeeld kan vormen van vyf hoopjes, elk uit vyf onderscheidene stukken bestaande, en zig die allen gelykelyk voor den Geest brengen, mag met regt van een meer dan gemeenen Geest gehouden worden.

Zommige Amerikaansche volkeren kunnen niet boven de twintig tellen; wat daar boven is, vergelyken zy by de hairen van hun hoofd; Eene regt geschikte uitdrukking of vergelyking om eene zeer groote hoeveelheid te kennen te geeven, welke men door geen middel weet aan te duiden, of te bepalen.

len. Zy moeten, in plaats van groote *getalen*, flegts iets groots denken, zonder te weeten, *hoe* groot het is. Maar welk een moeite zoude het in hebben uit zulke stof een Mathematisch hoofd te vormen! En hoe verre moeten, onder zulke volkeren, zelfs van de Wis-en Tel-kunst onzer Boeren, alle die geenen verwyderd blyven, die geen Goddelyk vernuft of eenige vreemde onderrigting hebben! Dit gebrek nu kan niet misfen verderen invloed te hebben, overal misfen wy als wy niet rekenen kunnen.

Het geen voor hen twintig is, is voor ons duizend, en wy hebben nog het voordeel, dat de *multiplicatie* van dit getal niet ongewoon is onder ons; Wy zeggen duizendmaal duizend, ja wy tellen duizendmaal duizenden; zy daarentegen maaken niet twintigmaal twintig, maar laten hunne ongetelde en ontelbaare hoofdharen aanstonds het gebrek van een grooter getal vervullen. Hier valt my de Koning der negen Narien in den zin, die de verhaalen wegens het getal der Inwooneren te Londen niet gelooven wilde, en zyn Gezant beval de Inwooners dezer Stad, door middel van touwtjes met knopen te tellen; Gelyk men ligtelyk begrypt, dat dit denzelven onmoogelyk was, verzekerde hy zyn Vorst in 't algemeen, dat derzelver getal de haren zyns hoofds evenaarde; Dit was gewisfelyk niet sterk uitgedrukt! Maar gesteld, dat

dat dit verhaal der Engelschen geene andere verdienste hebbe dan van eene wel uitgedagte fabel, zo is het zelfs dan nog zeer geschikt tot myn tegenwoordig oogmerk, om namelyk de gevolgen van zulk eene arme taal levendig voor te stellen, en ons onze voordeelen te leeren kennen.

Ik zeide straks, dat wy het voordeel hebben, van uit ons grootste Tal-woord *Duizend*, door multiplicceeren een grooter te kunnen maaken, maar dit stuit wel haast; en ik weet niet, of 'er veelen zyn, die een klaar begrip krygen, als duizend meer dan driemaal gesteld, of, met malkander gemultipliceerd, uitgesproken wordt; Dus, duizendmaal duizendmaal duizend, Wat my belangt, als het verder gaat, zoude ik ordentelyk tellen moeten, en de uitlandsche konstwoorden, Billioenen, Trillioenen, of Duizend in de vierde, vyfde, zesde, zevende *Potentie* voorstellen; Maar dit zyn reeds enkele konst-denkebeelden, die onze Taal ons niet verschaft, die wy geheel door vreemde onderregting bekoomen, en welke wy gevolgelyk by den grooten hoop des volks niet zoeken moeten. Maar byaldien wy onze denkebeelden niet daar naar *reduceeren*, en tot de gemelde vreemde middelen toevlugt nemen, om eenige bevatting van de gegeven groote getalen te maaken, zo houde ik my verzekerd, dat wy, *duizendmaal duizendmaal duizendmaal duizendmaal duizendmaal duizend* hoorende uitspreken, geen

geen hooger begrip daarvan zullen maaken, dan of 'er de laatste-maal duizend afgebleeven, en het genoemde getal dus slegts het duizendste gedeelte van het thans genoemde ware. Hadden wy daarentegen een inlandsch onsaamengesteld enkel woord voor het *millioen*, voor de *duizend millioenen*, voor de *duizendmaal duizend millioenen*, zo zoude onze taal ons allen gezamenlyk geschikter maaken om onderscheiden denkbeelden van veel grooter getalen te vormen.

De Grieksche en Hebreeuwsche taal is hierin wat gelukkiger dan de onze, als die een byzonder woord voor *Tien duizend* hebben; *μυριας*, en *עשר* (a) Hier uit wordt *μυριαδας μυριαδων* te saamgesteld, *tien duizendmaal tienduizend*, een getal, dat veele Geleerden

(a) Men kan hier by aanmerken hoe eene Taal allengs volkomener wordt in de Talwoorden. Het geen voorheen de naam van eene onbepaalde of zelfs onmeetelyke grootte of hoeveelheid was, wordt, nadat men dit eens geteld hadt, de benaaming van eene bepaalde hoeveelheid. *μυριας* was eerst *ontelbaar*, vervolgens werd *μυριας* *tien duizend*. De Hebreëen noemden *duizend* *אלף*, 't welk eerst de naam van eene *grootte familie* was, en zy noemden *10000* *רבנה* of *עשר* eerst de *menigte*. Hadden wy *Brigaden*, die uit *tien duizend* krygsknegten bestonden, zoude mischien de naam van zulk eene Brigade ons woord van de derde Potentie van 't getal 10. tot de vierde potentie verheft hebben. Zodanige toevallen werken meer uit, om een Taal tot haare volkomenheid te brengen, dan al de yver der Geleerden.

den door zyne grootte zodanig verbluft, dat 'zy of valsch rekenen, en zig tien millioenen verbeelden, -terwyl van honderd millioenen gesproken wordt, of het getal, wegens deszelfs grootte, onbepaald slaaten. Dit beide is aan *Doctor LUTHER* gebeurd. In eene uitlegging van *Dan. VII: 10*, verrekende hy zig, en stelde *tienmaal honderd duizendmaal duizend*, en *Openb. IX: 16*. heeft hy een onbepaald getal, *veel duizendmaal duizend*. Voor dit volk was het net zo gemaklyk zig een begrip van honderd millioenen te maaken, als voor ons van één; en de gelukkige Hebreewer kan dit getalzelfs met een enkel woord uitdrukken, als hy *רננה*. *Myriade* slegts in 't Tweevoudige, in *Duali* gebruikt.

Hoe zoude het voordeel eener Taal niet nog veel verder voortgezet kunnen worden, als zy zeven onsaamgestelde Talwoorden meer hadt dan de onze! Wy hebben slegts negen éenheden, wy hebben verder negen tientallen, die wy met onze eenheden koppelen van 10. tot 90, of zo gy wilt, tot 99. eindelyk hebben wy tien getallen in de *tweede*, en even zo veel in de *derde potentie*, namelyk honderd, en duizend. 100, 1000; Nu zoude het eigenaartig zyn, en met de *Analogie* onzer taal overeenkoomen, als wy ook één, bepaald, eigen, Talwoord hadden, om 10. tot in de *tiende potentie* uit te drukken, dat is te zeggen, om met ééne duitfche be-naaming *tien duizend millioenen* te zeggen, om welk

getal voor te draagen, wy thans verplicht zyn eerst *sien* tot *duizend*, vervolgens tot *tien duizend*, en eindelyk tot *millioenen* in onze gedagten te multipliceren. Door deze verbetering zoude elk, die slegts eene gemeene kennis van rekenen hadt, *tien duizend millioenen* net zo vaardig vatten, als thans duizend, en het vierkant van die tien duizend millioenen, namelyk.

100, 000, 000, 000, 000, 000, 000.

Zoude voor ons dan even gemaklyk na te gaan zyn geweest, als thans het vierkant van 1 000. Onder zulk een Volk zou de gemeene man zig een denkbeeld kunnen maaken van de grootte of hoeveelheid, die de Starrekundige meet of berekent, het welk thans voor hen Arabisch, en zelfs voor zo veele Geleerden, die niet bedreeven zyn in de wiskonst, verlooren arbeid is.

Zommige wiskonstenaars hebben hier een voorflag gedaan, die van éene zyde aanneemelyk schynt, om namelyk, de Arithmetica Binaria in te voeren, dat is te zeggen, om het getal twee op de zelfde wyze te gebruiken, als wy thans de tien gebruiken. Byaldien eene Taal zo ingerigt ware, zou de Mathematifche Geest eens volks daar zeer veel by verliezen, als dit niet op eenige andere wyze verholpen wierdt, en men eigene woorden uitvondt voor het getal TWEE tot eene *hooge potentie* gebragt. Twee in de *tiende Potentie* is eerst 1024., dus wel-
nig

nig meer dan 10. in de *derde*, en om boven het millioen te koomen, moet ik de *twee* in de *twinzigste potentie* hebben. (*)

IV.

Ik zal met deze aanmerking besluiten dat alle de voordeelige uitwerkzelen eener Taal tot twee hoofddeelen gebragt kunnen worden; En deze zyn vooreerst, een Rykdom aan woorden, en ten anderen het voordeel der *Etymologiën* of afftammingen.

I. Als ik het eerste punt, den rykdom in woorden tot deszelfs uiterste volkoomenheid brengen wilde, zou het inderdaad iets oneindigs worden.

Die

(*) De Academie hadt wel gewenscht, dat ik hier van de Algebra enz. gewag gemaakt had, welke men als een nieuwe taal kan beschouwen, waarvan de ontdekking de grenspaalen onzer kundigheden zo verre voorwaards heeft gezet; Maar ik heb geoordeeld my strikt aan derzelve opgegeeven vraag te moeten bepaalen, en dus niet dan van de Volks-taal te spreken. Ik erken egter, dat die beschouwing aanleiding tot het ontdekken van veele nuttige waarheden zou kunnen geeven; Dit onderwerp verdlende onder banden genoomen te worden door een Algebraicus, by wien de Algebra zo eigen als zyne moedertaal was; Wat my belangt, ik durf het niet waagen, om in eene wetenschap te treden, waarvan ik de beoeffening nu eenige jaaren agtersteld heb; Ik hoop dan, dat de Academie myne vrees of zedigheid verschoonen zal.

Die rykdom zou zo verre moeten gaan, dat alles, wat een mensch denken kan, zyn eigen, duidelyk, inlandsch woord hadt, waarmede het zonder omschryving uitgedrukt kon worden; ja dat men in zulk eene Taal zelfs in staat ware om ydere dier gedagten van meer dan één oogpunt voort te stellen, niet flegts namelyk van den onverschilligen, maar ook van den voordeeligen, en nadeeligen kant, naar dat een van beiden verdienen of in aanmerking koomen mogte; Zomtyds zelfs kan het noodig zyn, dat men de dingen van de beide oogpunten het goede en kwaade te gelyk doe zien, wanneer zy namelyk eene gunstige en ongunstige zyde hebben; Zodanig is, by voorbeeld, een al te bestendig geluk, waardoor wy ongevoelig worden voor de voordeelen, die wy genieten; En ik zou derhalven, den rykdom aan woorden tot het uiterste dryvende, niet flegts voor alle die gedagten, maar ook voor alle moogelyke zyden of oogpunten der denkbeelden, afzonderlyke woorden kunnen vorderen.

Dog, schoon ik dezen rykdom in zyne volmaakt-
heid heb moeten voor stellen, erkenne ik egter tevens, dat dezelve uit eigener aart onmoogelyk is, dewyl alle de woorden van zulk een ryke taal wegens de korthed des menschelyken levens, en de bepaaldheid onzer oogmerken niet dikwils genoeg uitgesproken kunnen worden, om dezelve gangbaar te maaken, en by alle de leden des volks te
doen

doen aanneemen. Nu, de woorden hebben een invloed op de wyze van denken eens volks, als dezelve bekend zyn; een inlandsch woord integendeel, 't welk de Geleerde in een woordenboek moet opflaan, om 'er de regte betekenis van te hebben, en dat de Ongeleerde derhalven geheel niet verstaat, is weinig of niet beter tot het gemelde oogmerk dan een Latynsch.

II. De *Etymologien* en uitdrukkingen, welke men ryk en vrugtbaar kan noemen, zyn de zodanige, die veel waarheden van belang bevatten; maar deze uitdrukkingen moeten niet al te gemeen zyn, een al te menigvuldig gebruik derzelve vermindert de aandagt van hen die ze hooren of uitspreken, en maakt dezelve minder oplettende op het nut dat 'er anders uit te trekken is.

Dat yder taal nog verre af is van deze volmaaktheid behoeve ik niet te toonen. Alle taalen zyn door menschen uitgevonden en ingevoerd, ten zy wy de fabelen der Jooden gelooven wilden, die ons de Hebreeuwſche taal als Goddelyk poogen op te dringen, dog deze fabelen zyn van de Geleerden genoeg wederlegd.

Nooit zal men een ſchat van kennis in eene Taal vinden, welken niet eerst de een of ander onder het Volk in ernst of ſcherts gevonden en in dezelve overgebracht heeft.

E E R S T E B Y V O E G Z E L.

Ik heb uit het uittrekzel, 't welk de Academie van myne verhandeling gegeven heeft, gezien, dat dezelve verlangd had, dat ik myn tweede deel had begonnen door eene algemeene verhandeling, waarin ik de voordeelen had aangewezen, die de Taal boven alle andere middelen heeft, om onze denkbeelden mede te deelen, en waarin ik de evenredigheid had opgespoord, welke 'er is tusſchen de maate van verſtand, van Geest en kundigheden eens Volks aan de eene, en de meerdere of mindere rykdom van dezelfs taal aan de andere zyde.

Ik zou dit gebrek gaarne vervullen, zo de tyd my zulks toeliet, en zo ik niet oordeelde denzelven voor gewigtiger byvoegzelen te moeten beſpaaren.

Ik denk egter niet, dat de Lezer daar veel by verliezen zal; hy zal alles, wat de algemeene redeneeringen betreft, vinden in die werken der Philoſophen, die over de tekenen handelen, daar wy onze denkbeelden aan hegten, of daar wy ons van bedienen, om dezelve over te brengen; en wat de bewyzen en blyken daar van betreft, dezelve zyn

zyn in genoegzaame menigte in dit gefchrift voorhanden.

Menschen, die Doof geboren zyn, zyn onbegrypelyk dom, terwyl de Blind-geboorenen dikwils een meer dan gemeen vernuft en zonderlinge doordringenheid doen blyken. Dit verskil kan niet anders koomen dan van het gebruik der Taal, 't welk de laatsten hebben, en dat aan de eersten ontbreekt. Als een vreemdeling in een volkryke stad aankomt, welk eene moeijelykheid ondervindt hy dan niet in den eersten beginne, om de wezens der verschillende Perfoonen, daar hy mede te doen heeft, in zyne verbeelding of geheugen te bewaaren! Maar die moeite wordt oneindig ligter, zodra hy 'er de naamen van kent, hetgeen den invloed, dien de uiterlyke tekenen op onze gedagten hebben, ten duidelyksten doet zien. Het is niet dan met arbeid, en langzaam, dat wy gelykfoortige dingen leeren onderscheiden, die wy niet weeten te benoemen. De indrukzelen der zintuigen duuren slegts een oogenblik; Het is door de naamen, die daar aan gehegt worden, dat de menschelyke geest haare vlugtige beeltenissen herroept; en die geest schynt eene natuurlyke neiging te hebben om de denkbeelden met de klanken te verbinden. Het zyn de verheven Geesten alleen, die de afgetrokken denkbeelden zonder behulp van tekenen bevatten kunnen, en zelfs deze kunnen dit niet,

wanneer die denkbeelden zeer ingewikkeld en saamgesteld zyn; De *Geometrie* komt my voor hier een menigte bewyzen van op te leveren; Ik zal dit moogelyk te eeniger tyd wel eens breeder uitbreiden, met den oorsprong der taalen te onderzoeken.

De vergelyking der Volkeren ten opzichte van de evenredigheid hunner kundigheden met hunne taal, behalven dat zy myne vermogens te boven gaat, zou my voorkoomen gevaar te loopen van min of meer belcedigend in de uitvoering te zyn. Ik zal evenwel de volgende aanmerkingen ten dezen opzichte maaken.

Om zodanige vergelykingen te kunnen instellen, zou men de taalen dier volkeren, die nog weinige vordering in kundigheden gemaakt hebben, volkomen moeten verstaan; maar hier ligt de zwaarigheid. Men kan zig hieromtrent aan die volkeren zelve niet wél vervoegen; Elk neemt doorgaands de party van zyne moeder-taal op, en schryft daar zo veel méer verdiensten aan toe, als dezelve daar minder van voorzien is. De vreemdeling, die daar onpartydiger over oordeelen zoude, maakt niet veel werk om een taal te leeren, waaruit hy voor ziet, dat hy weinig nuttige kundigheden zal kunnen haalen, en de Wysgeer leert geen andere taalen, dan waarin reeds doorwrochte werken voor handen zyn. Vervuld met het voorneemen, om een onderwerp, 't welk de Academie my aan de hand geeft,

geeft, wél te overdenken, zoude ik zeer wenschen om nauwkeurige en onpartydige betrekkingen of vergelykingen te kunnen vinden, raakende de meerdere of mindere volmaaktheid, of onvolmaaktheid der taalen van zekere volkeren, welker geest en kundigheden nog zeer bepaald zyn; De Heuschheid verbiedt my dezelve te noemen, maar het is ontwyfelbaar, dat 'er zodanige taalen in Europa zyn, inzonderheid als men 'er de onderscheidene taalbuigingen en uitspraaken, of andere kleine verschillen onder betreft, die slegts in eenige strecken of onder het gemeene vólk zyn aangenomen.

De overzettingen geeven ons de zekerste manier aan de hand, om den rykdom der taalen te bepalen. De zulken, die arm zyn, zullen welhaast haare armoede verraden, als men 'er eenig werk, met gedagten opgevuld, en in een ryke taal geschreeven, in tragt over te brengen. Men zal in die overzettingen dan eens zyn toevlugt neemen tot Latynsche termen, dan eens tot lange omschryvingen, en dikwyls zullen zy niet de helft van de gedagte uitdrukken. Deze regel egter kan faalen, als men een kwaad overzetter verkiest, die de zaak, welke hy voor zig heeft, niet verstaat, die niet genoeg meester is van zyn eigen taal, of die eindelyk niet die buigbaarheid, die geschiktheid van geest heeft, welke zo noodig zyn, om alle de denkbeelden van den oorspronkelyken Schryver

met den oorspronkelyken draey en juiste klaarheid, zo wel als bevalligheid, over te brengen; met één woord, als men overzetteren verkiest, gelyk de meesten in Duitschland [en in de Nederlanden] zyn.

Men kan wegens de armoede of rykdom eener taal niet volftrektelyk beslisen; De Taalen zyn gemeenlyk niet ryk of arm, dan ten opzigt van zekere voorwerpen; Eene, die vrugbaar is in Philosophische uitdrukkingen, kan behoeftig zyn in het geen het bouwen of bestieren van scheepen betreft; Dit zoude juist het geval der Zwitschers zyn, als zy eene afzonderlyke taal hadden; men zal verscheidene gelykfoortige voorbeelden hier en daar in deze verhandeling verspreid vinden.

De meest verlichte volkeren van Europa, de Duitschers, de Franschen, de Engelschen, en de Italiaanen, verschillen niet genoeg onder malkander, nog ten opzigt van den rykdom hunner taalen, nog ten opzigte van het wezenlyke der Nationale geleerdheid, om het meerdere of mindere nauwkeurig te kunnen aanwyzen, zonder gevaar te loopen van zig te vergifsen. Men kan de grootheden niet vergelyken, voor welke geene Geometrische maat voor handen is, ten zy dezelve ten uitersten veel verschillen mogten. Men kan dus den Engelschen in het algemeen alleenlyk toestaan, dat hunne taal de rykste is, en zy zelve kunnen, zonder

zonder de zedigheid te kwetzen, zig dat Nationaal voordeel toefchryven; want behalven dat het Engelsch een mengzel van drie verscheidene taalen is, en deze taal zig verrykt heeft, en nog verrykt, men den roof, dien zy op het Latyn en Fransch heeft gemaakt, zo scheppen de Engelschen ook nieuwe woorden, naarmate zy bevinden dezelve van nooden te hebben. Ondertusfchen ben ik nog niet geheel overtuigd wegens het voordeel, dat dit volk ten opzigte hunner taal hebbe boven ons en andere Natiën; Althans meen ik gewigtige bedenkingen te hebben, waaruit men mag besluiten, dat dit voordeel niet zo groot is als de Engelschen voor-geeven. Ik heb nooit kunnen merken, dat het onmoogelyk of zelfs zeer moeijelyk ware, om Engelfche werken in het Hoogduitsch over te zetten, of den zaakelyken inhoud derzelve in één te dringen, en de gedagten te bekorten, zonder derzelve zin te verliezen, of haare klaarheid te bena-deelen, en dat alles zonder vreemde woorden te leenen. De Fransche overzetters koomen my niet voor meer belemmerd te zyn; maar daar over ben ik niet zo wél in staat te oordeelen, als over de taal, waar in ik zelf heb overgezet.

Eindelyk, als wy van verlichte Natiën spreken, moeten wy altoos zorgvuldig onderscheiden, tusfchen de zulken, die de meeste Geleerden, of ten minften Geleerden van eene zekere order voortbrengen,

gen, van de zulken, onder welken in 't algemeen meer kundigheden by 't Volk, by 't gros der Natie plaats hebben; Ik wil zeggen, onder welken de Officiers, de Land-edellieden, de Boeren enz. meer smaak en uitgestrekter kundigheden hebben dan elders. Die laatste omstandigheid heeft altoos meer evenredigheid met den rykdom eener Taal dan de eerste. Een geleerde bepaalt zig niet tot zyne moeder-of volks-taal; hy heeft onderstand van het Grieksch, Latyn, en verscheiden levendige taalen, hy haalt uit elk derzelve de kundigheden, die hy zoekt, of krygen kan, en hy kan derhalven, niet-tegenstaande de armoede zyner Land-spraake een even hoogen trap van geleerdheid beklimmen, als zy, welker moeder-taalen ryker zyn, mits dat hy het nadeel, dat hy door deze armoede in zyne Opvoeding, als andersints, heeft geleeden, met meer geest, of aanhoudender arbeid vergoede. Het is niet onmoogelyk, dat 'er groote Botanisten gevonden worden onder Volkeren, die slegts weinig termen hebben, om de planten of derzelve onderscheidingen en deelen uit te drukken; maar onder de zulken, welker taal ryk is in de kruidkunde, gewent men zig van der jeugd af meer tot dat soort van kundigheden, dezelve zyn gemaklyker te verkrygen, en het is derhalven natuurlyk, dat 'er in zulk een land meer en grooter Botanisten gevonden worden.

TWEE.

TWEEDE BYVOEGZEL.

Nadat ik de aanmerkingen, welken men in myn vorig *Supplement* gelezen heeft, had afgeschreeven, ben ik in gezelschap geraakt met een man, die boven alle anderen bekwaam is, om de noodige hulp te verschaffen tot het beoordeelen van de evenredigheid, welke tusfchen de kundigheden van verschillende volkeren, met hunne verschillende taalen plaats hebbe; te weten met den Heer CHRISTIAAN WILLEM BUTTNER, van *Wolfenbuttel*, *Profesfor te Gottingen*; een man die twee reizen door Vrankryk gedaan heeft, en door zyne heuschheid en beschaafdheid niet min, dan zyne kundigheden, en zyn uitmuntend kabinet van natuurlyke zeldzaamheden, bekend is; Deze Geleerde, die inderdaad verscheiden Geleerden in zyn Persoon vereenigt, is aan een *Polyglot*, of veeltaalg Werk bezig, 't welk dat van CHAMBERLAYNE verre overtreffen zal. Op de eene kolom stelt hy de Latynsche termen naar de order der konsten en wetenschappen; Op de andere plaatst hy de woorden die derzelver zin in andere taalen uitdrukken. Op die wyze bemerkt men met éénen opslag des oogs, den overvloed en het gebrek van alle de ta-

taalen, in vergelyking met malkander, en men onderscheidt tevens ook de eigen goederen van elk dier taalen, van haare geleende schatten.

Twee Geleerde lieden waren by ons gesprek tegenwoordig, de een van *Straasburg*, wien men eenigzints als een Franschman en Duitscher tevens kan beschouwen, en de ander een Franschman, maar die onze taal verstaat. Het was voor dit soort van vierfchaar, door ons vieren gespannen, dat wy de taalen van verschillende volkeren deden verschynen, om derzelve verdiensten en gebreken te beoordeelen.

Wy stemden allen eenmondig toe, dat het H O O G D U I T S C H eene zeer ryke taal is, en oneindig ryker dan het F R A N S C H.

Ik vroeg den Heer *Buttner*, onzen gemeenen vriend, naar eenige taalen, die wy niet verstonden, zie hier zyne antwoorden en die van zyn woordenboek.

De H O N G A A R S C H E taal is zeer arm, zy ontleent haare konst-termen van de S C L A V O N I S C H E.

Het R U S S I S C H, het P O O L S C H, het B O H E E M S C H, het W A N D A A L S C H, het S C L A V O N I S C H, maaken eigenlyk maar ééne taal uit, maar de Tongval (*Idioma*) welke men in den *Elzas* spreekt, is de armste van allen; De rede is ligt te begrypen, het is niet dan het gemeene Boerenvolk, dat

dat 'er gebruik van maakt, en men heeft 'er zig nooit van bediend om boeken in te fchryven; De *Rusfifche* Tongval, of Taal, in tegendeel is de rykfte, zy heeft een overvloed van Philofophifche uitdrukkingen. Ik ftelde eene gisfing voor, of niet wel de Godgeleerde gefchillen, die termen uit het Grieksch tot dat Volk mogten hebben doen overgaan? En de Heer *Buttner* vindt myne gisfing door de ondervinding bevestigd. Men is eerst geneigd om het *Poolsch* voor ryker te houden dan het *Rusfifch*; Ondertusfchen is het armer, en het geduurig gebruik, dat men in Polen maakt van het Latyn, is, zo ik my niet bedriege, eene voornaame rede, waar door die taal in haare armoede blyft.

Ik vroeg of de Rusfen mineraal-kundige termen hadden? Het antwoord was, dat zy 'er geene hadden, die hen in eigendom toebehoorden, en dat zy zig de termen der Hoogduitschers eigen maakten. Dit kooft my niet vreemd voor, het is van ons, dat zy geleerd hebben in de mynen te graaven, maar 't verwondert my, dat onze Taal zo vrugtbbaar is in 't geen de mineraal-kunde betreft, dewyl men weet, dat wy ten tyde van TACITUS nog niet in de aarde gegraven hadden. Het is eene gelukkige byzonderheid van de eeuw der OTTO's, van terzelfder tyd de metaalen ondekt, en de Taal verrykt te hebben; Het is daarenboven niet gewoon, dat een volk zelf naamen uitvinde voor
nieu-

nieuwe voorwerpen. Het ontleent dezelve veeleer van de Natie die het zelve deze voorwerpen doet kennen. Ik zou zeer nieuwsgierig zyn te weten, of de *Wandaalen*, en de *Sclavoniers*, die in *Duitschland* en in *Hongaryen* gevestigd zyn langs de twee oevers van den Donauw, en een land bewoonen, daar menigvuldige mynen in gevonden worden, of die volkeren, zeg ik, mineraal-kundige naamen op zig zelve hebben, dan of zy dezelve van de Duitschers ontleenen?

De BOHEEMSCHE taal, zegt de Heer *Buttner*, heeft volstrekt gebrek aan termen voor de *marine*, en de RUSSISCHE bedient zig van de onze. De rede van dit alles vertoont zig aanstonds.

Eindelyk; Wy leerden iets, dat wy geheel niet verwachtten; namelyk dat het DEENSCH eene der armste taalen schynt te zyn van allen, die in Europa gesproken worden, en inzonderheid veel armer dan het ZWEDSCH, daar het zo veele overeenkomst mede heeft. Als dat zo is, schynt het my toe onbetwistbaar te bewyzen, dat de rykdom van kundigheden niet altoos evenredig is met den rykdom der Taal, want men kan niet loogenen, dat de Geleerdheid niet al van overlang bloeije in *Denemarken*. Het gebrek van kennis is niet de eenige oorzaak van de armoede der Taalen, daar zyn nog andere, en ik gis dat hier byzonderlyk de ze laats heeft. De eigen of moeder-taal van een Volk wordt arm

arm door het al te menigvuldig gebruik van de geleerde taalen, inzonderheid als de Schryvers onder dat volk aan de laatsten de voorkeur boven de Landspraake geeven. *Denemarken* heeft, om zo te spreken, twee geleerde taalen, het *Latyn*, en het *Hoogduitsch*, het welk daar zo sterk in gebruik is, dat veele Deenen het als eene tweede moedertaal beschouwen. Het is dan niet vreemd de taal van dat land zo gebrekkig te zien; verwaarloosd wordende moet het haar noodwendig aan verscheiden uitdrukkingen blyven ontbreeken, en een goed deel zelfs der termen, die zy reeds heeft, moeten ongevoelig verlooren raaken.

 D E R D E A F D E E L I N G .

 D E N A D E E L I G E I N V L O E D D E R T A A L O P
 D E B E G R I P P E N .

De schadelyke invloed der taalen, kan, zo veel my voorkoomt, op de zes volgende wyzen beschouwd worden.

1. De armoede der Taalen.
2. Derzelve nadeelige overvloed.
3. Dubbelzinnigheid.
4. Bykoomende denkbeelden, of ongegronde beoordeelingen, die van het hoofd-denkbeeld niet wel afgescheiden kunnen worden.
5. Valfche Etymologien, en spreekmanieren.
6. Eene zekere vooringenoomenheid, en onmaatige zugt voor willekeurige schoonheden, of die 't onregt daar voor gehouden worden.

I.

A R M O E D E .

Ik zoude de twee eerste voorbeelden, welk ik van de ARMOEDE zal by brengen, ook onder het artikel DUBBELZINNIGHEID kunnen plaatfen, maar ik heb voor, om daar enkel van die dubbel-

zin-

zinnigheden te handelen, welke men vermyden kan, en tot welken men niet door het gebrek der Taal genoodzaakt is. Deze ophekdering oordeelde ik vooraf te moeten laten gaan.

Ik heb reeds vroeger een voorbeeld van de *Æthiopiërs* bygebragt, die niet dan hetzelfde woord voor **PERSOON EN NATUUR** hebben, en derhalven de leer van de *twee natuuren van Christus in denzelfden Persoon vereenigd* niet verstaan kunnen.

Het geen ik wegens de armoede der *Latynsche* en *Grieksche* taal ten opzigte van een eigen naam voor *God* heb bygebragt, kan ons ook eene vermoedelyke oorzaak aan de hand geeven, waarom deze Volkeren ten grootsten deele zo slegt over het Opperwezen geredeneerd, en hunne grootste mannen die gewigtige vraag, „ of 'er Goden zyn, ” zo twyffelagtig en onzeker beantwoord hebben. Ten minsten onder ons zal niet ligt een man van gezonde harsenen, schoon hy anders een vyand van den Godsdienst zyn mogt, aan het bestaan eener Godheid twyffelen. Het ongeluk der ouden, ten dezen opzigte, was, dat zy niet alleen vroegen, „ is „ 'er een God? ” maar steeds deze tweede vraag daar mede verbonden, „ zyn 'er Engelen? of, „ Eindige Geesten, die de menschen zeer verre „ in magt en Wysheid overtreffen? ” Het bestaan der Engelen kon de Wysgeerte hen onmoogelyk leeren, en zy, welken de Openbaaring ontbrak, konden

den geene andere, dan waarfchynlyke of zwakke bewyzen *a priori*, en onzekere, niet wél onderzogene, vertellingen van verfchyningen *a posteriori* daar voor bybrengen. Was het derhalven wel te verwondren, dat zy twyffelagtig bleeven, zo lang niemand den Verdedigere van Gods, of van der Goden beftaan onder het oog bragt, om het vraagftuk in tweeën te fplitfen, (op gelyke wyze als men in den Roomfchen Raad gewoon was, malkanderen met eene gewoone uitdrakking toe te roepen, *divide Sententiam*, verdeel uw voorftel) en zo lang men de Unitariften, de zulken, die flegts éenen God erkenden, met den naam van Godlooche-naars brandmerkte. Zelfs hun meervoud DII verhinderde de verdeeling der twee gemelde, zo onderscheidene, vraagen of voorftellen te maaken, en hoe bepaald hunne Godheden waren, zo fpraken zy egter, door eene nieuwe begoogcheling, dikwils op zulk eene wyze, als of oneindigheid, volmaakte Gelukzaligheid, Alweetenheid enz. van het denkbeeld eens Gods niet konde afgefcheiden worden, (a) welk denkbeeld egter niet beftaan konde, met de menigte der Goden, die uitgedagt was, om dat men een enkelen God niet genoegzaam oordeelde, om de geheele wereld te fcheppen en te regeeren.

Ik

(a) CICERO *de Nat: Deor. Lib. I: §. 27, 28.*

Ik herinnere my hier by het verwyf, dat zom-
mige Godgeleerden tegen alle menfchelyke taalen
in het algemeen maaken, als waren dezelve zo
onvolkoomen, dat wy menigvuldige Goddelyke
zaaken niet kunnen uitdrukken, zonder ons te ver-
warren. Ik fla dit toe ten opzigte van zodanige
zaaken, daar wy geen denkbeeld, ten minften geen
ander, dan een ontkennend denkbeeld, van maa-
ken kunnen; By voorbeeld, de Oneindigheid van
God, de Aart, en wyze, hoe zyne Almagt, zon-
der botzing op de aanwezende dingen, en hoe de-
zelve door enkel willen op het Niets, om zo te
fpreken, werke? De eigenlyke oorzaak zyner Alge-
noegzaamheid, enz. — De oorzaak van zyn beftaan
in zig zelve te hebben is zekerlyk eene onbegrype-
lyke wyze van fpreken, maar dit alles is niet der
armoede van de Taal, maar der bekrompenheid
van onzen geest te wyten. Wie kan zo onbillyk
zyn van woorden en uitdrukkingen in eene men-
fchelyke taal te vorderen over dingen, die de men-
fchen niet begrypen kunnen? Men zoude hem in-
derdaad zodanige woorden ligtelyk verfchaffen kun-
nen, yder geluid, dat nog geene betekenis heeft,
zoude deze onbckende dingen even goed kunnen
uitdrukken, als de Algebraïften de onbekende
grootheden, die zy zoeken, met x , y , z , uit-
drukken. Maar men zoude met deze vermeerde-
ring der Taal niets ter wereld gevorderd zyn, en

de ontdekking van de bedoelde waarheden, niet een haarbreed nader koomen.

Dog hier over klaagt men gemeenlyk niet, maar over de armoede van het volgend soort van uitdrukkingen, „ GOD HEEFT GEEN REGT om zyne „ beloften te verbreeken, of om ons, zonder voor- „ waarde of schuld, tot eeuwig onheil te schikken; „ in plaats van welke behandeling wy MET REDE „ van hem zouden kunnen vorderen, dat hy ons „ nooit geschapen hadt. God KAN NIET ZON- „ digen, niet liegen, niets tegenstrydigs verrig- „ ten, of het onmogelyke doen. ” Men klaagt inzonderheid, zeg ik, dat wy deze waare leerstellingen niet met betere, min aanstoetelyke, en nauwkeuriger, woorden uitdrukken kunnen, want God *kan alles*, en het luidt vreemd hem eenig *regt* te weigeren. Ik heb deze klagten onder anderen in het werk van een zeer verstandig Schryver gevonden, (*) daar ik ze niet verwagtede, maar die zig enkel grondt op dit onbewezen gevoelen, dat deze uitdrukkingen inderdaad iets hards hebben, 't welk niet volkoomen waar is; Een denkbeeld, dat ik verre af ben, van hem toe te staan.

Hoe

(*) Zie *Observat. Miscell. in Librum Job.* (Amsterd. 1758) pag. 317, 318. welker Schryver de Journalisten van dien tyd met rede zeer gepreezen hebben, wegens zyne Philosophische wyze van denken.

Hoe schadelyk de armoede der Taalen voor de Natuurlyke Historie zy, heb ik in de voorige Afdeling met het voorbeeld der kruidkunde getoond. De geleerde naamen uit de oude taalen, of de bepaalingen, vervullen het gebrek der moedertaal maar zeer onvolkomen, want

Vooreerst, verschillen dezelve van malkanderen nog meer, dan de verschillende Provintiaale be-naamingen; yder Geleerde heeft het regt van ze naar zyn welgevallen te veranderen; een regt, dat zy geenzints laten verouden, of gevaar loopte verliezen, door 'er niet dikwils genoeg gebruik van te maaken.

Ten anderen. Deze naamen zyn alleen bekend by die geenen, die hun hoofdwerk van de Natuurlyke Historie maaken. Voor alle andere verbergen deze vreemde woorden de nuttigste ontdekkingen byna even zeker, als de Hieroglyphische figuren der Egyptenaaren; en de Boer, de Herder, de Bergwerker, de Reiziger, kan van dat geene, dat hy niet weet te benoemen, weinig onderscheiden, en nog minder aanmerkingen daar over maaken; De weinige aanmerkingen daarenboven, welke hem door de Natuur als afgedwongen worden, gaan

Ten derden voor den Natuurkenner verloren, dewyl deze dezelve niet in zyne byzondere taal hoort voorstellen, en ze dus of niet verstaat, of 'er weinig agt op geeft.

Ten vierden. Deze vreemde of konst-naamen zyn moeijelyk te onthouden, dewyl men ze niet dikwils en in het gemeene leven hoort; zy ver- zwaaren dus den arbeid der Natuur-beschouwe- ren.

Ten vyfden. Zy kunnen in de Digtkonst niet ge- bezigd worden. Daar aanligt ondertusfchen de Na- tuurlyke Historie veel gelegen, als welke door het behulp der Digtkonst moet indringen in de ver- trekken der geenen, die haar niet op het veld gaan opzoeken, of in de diepte der aarde, naspooren. Het geen men in Poëzy met vermaak geleezen heeft, zal men ook in de Natuur met genoegten beschou- wen; de ingedrukte beeltenissen houden de aan- dacht zo wel als het vermaak levendig, en de oor- spronkelyke voorwerpen, die denkbeelden vernieu- wende, drukken ze byna onuitwischaar in onze zielen.

II.

O V E R V L O E D.

De Overvloed is dan byna alleen nadeelig, als dezelve niet evenredig, en met Armoede in het zelfde foort van benaamingen verbonden is. By voorbeeld, twee Planten, die zeer veel gelykheid met malkanderen hebben, en die, naar evenredig- heid van den overigen rykdom der taal, slegts één naam moesten hebben; Of twee foorten, (*Species*)
van

van één geslacht, (*Genus*) waarin anders de hoofdraam van de Plant allerwegen behouden blijft, en het geheele geslacht doorloopt, wordende de verschillende soorten van dat geslacht alleenlyk door eene byvoeging als *Haag-BEUKEN*, *May-BEUKEN*; *Groove-WILLIG*, *Pluis-WILLIG*, enz. onderscheiden; Wanneer zulke twee Planten, of twee soorten van één geslachte, nu geheel verschillende benaamingen krygen, zo zullen de gevolgen daar van zyn, dat het Volk zig die planten als geheel verschillend voorstelle; en offchoon zy uithoofde van haare verwandschap eenerleie werking hebben, of tot de zelfde oogmerken dienen kunnen, niet ligt egter op het denkbeeld valle, om de eene in plaats van de andere te gebruiken. Het gebrek is nog grooter, als de twee verscheidene naamen, die zelfde planten onder twee verschillende geslachten plaatsen, dog dit behoort onder de dwaalingen der *Etymologie*.

De overvloed aan woorden van dezelfde betekenis maakt eene Taal wel grooter van omtrek, is onschadelyk, als men die Synonyma overal wel verstaat, en strekt tot een Sieraad in eene Rede, om dat men dus vermyden kan dezelfde toonen al te dikwils te doen hooren. Maar als een gelykbetekenend woord in de eene Provintie in dezen, en in eene andere in geenen zin gebruikelyk is, zo wordt het, inzonderheid in de Natuurlyke Hist-

rie, nadeelig; want de een verftaat met dezen rykdom den anderen zo weinig, als of zy twee verfchillende taalen hadden. Nog flimmer is het, als de beide woorden in de beide Provintien in verfchillende betekenis gebruikelyk zyn, gelyk dit ten opzichte van verfcheidene gemeene planten, vruchten, fruiten enz. dikwils het geval is.

Het middel daar tegen is, dat men een van die beide naamen Clasfisch maake, dat men dezelve een voorregt geeve om boven de andere gebruikt te worden. Men behoort deze eer billyk aan die Provintie te gunnen, waar uit een groot Natuurkenner opftaat, en die te gelyk een Clasfiek Schryver in zyne moedertaal is. Al die zig tegen dit algemeen gebruik verzet, al wie het zelfs niet tragt te bevorderen, maakt zig fchuldig aan vergryp tegen zyne taal, tegen het gemeen, en tegen den voortgang der Weetenfchappen; En zodanig een wederftand zal toch ten langen lefte blyken vrugtloos te zyn; De Clasfieke Schryver is in het Ryk der Taal het zelfde, wat de geweldige Veroveraar in de wereld is, en hy zegepraalt zelfs dan, wanneer hy onregt heeft; Het geheele verfchil bestaat alleenlyk hier in, dat de laafte zyne groote voorneemens doorgaands met eenen flag, de ander door den tyd verkrygt.

Zomtyds kan men dezen rykdom van *Synonyma* nog gelukkiger gebruiken, en de overige Provin-
tiaale

tiaale naamen op zekere onder-of byfoorten, die nog geen naam hebben, toepasfen, en daar voor bepaaldelyk gebruiken.

III.

D U B B E L Z I N N I G H E I D.

Men moet niet alle *Homonymie*, of eens klinkende woorden, voor Dubbelzinnigheid houden; zy dienen wezenlyk in eene Taale tot verligting van 't Geheugen, en tot gemak voor de Verbeelding, die vermaak heeft in vergelykingen, en het verftand onder het aanhooren eener vreemde Rede te hulpe kooft, op dat het niet vermoeije. Hierom zyn drooge, en al te dor redeneerende Schryvers, die geen gebruik van de verbeelding maaken, onaangenaam. Ook zouden met onze fterke zugt, die wy tot verfierzelen in de taal hebben, de eensklinkende woorden niet wel te vermyden zyn, welke wetten men daar ook tegen maaken, of poogingen tegen aanwenden wilde. Byaldien flegts de zaaken, die men met éénen naam benoemt, verfchillend genoeg zyn, zo dat men geen gevaar loopt, om de eene voor de andere te neemen, zo wordt daar geene dubbelzinnigheid uit geboren. Als de Latynen het woord *LUPUS* lazen in een plaats van een boek of fchrift, waarin van *Schaapen* of *Lammeren* gefproken wierdt, was 'er geene

ne zwaarigheid dat zy daar een SNOEK door zoude verstaán, maar moesten zy noodwendig op het denkbeeld van WOLF vallen, en het andere alleen bespaaren voor die plaatsen, daar van *Visch* gehandelt werdt; Eeven weinig gevaar loopen wy om den *grooten* en *kleinen* BEER *aan den Hemel*, om de gestarrens, welke dien naam voeren, te verwarren met het *Dier*, waar van dezelve dien naam gekreegen hebben. Maar laat ons de zaak van een anderen kant beschouwen; Geesten, die veel magtiger zyn dan wy, zyn uit hoofde van hunne Onzichtbaarheid, Vermogens, en de Vrees, die zy inboezemen, zo verschillende van alles, wat wy kennen, en hebben zo veele overeenkomst met de Godheid, in onze verbeelding, dat het zeer natuurlyk zy deze denkbeelden met malkander te verwarren, als zy met dezelfde benamingen worden uitgedrukt, en de eene en andere DII heeten; Als daarentegen de Digter de Koningen *Goden* noemt, loopen wy geen gevaar van door dit woord misleid te worden, dewyl wy duidelyk voor oogen zien, dat het menschen zyn. Dit zelfs maakt onderscheid in dezen, of de betekenis gewoon, dan of zy figuurlyk, verheven, en Poëtisch is.

„ Het is dan een hoofd-regel, dat als de beide
 „ betekenisfen van een woord gelykfoortige en aan
 „ malkander grenzende zaaken uitdrukken, welke
 „ ligt met malkander verwisfeld kunnen worden,

zo

„ zo is de *homonymie*, of eens luidenheid van
 „ woorden gevaarlyk, anders niet.”

Maar de Natuur heeft zorg gedraagen, dat dit geval niet dikwils plaats hebbe. Wy zyn tot stou- te figuren geneigd, door welken een woord nieuwe betekenissen krygt, die met de eersten onmogelyk verwisfeld kunnen worden. Die wyzen van uitdrukken, waardoor men het eene foort voor het ander stelt, en die in de schoolen *Metonymia Speciei pro Specie* heeten, waar door wy het meest ge- vaar van verwarring zouden loopen, zyn zeldzaam. Waren de Taalen zo ingerigt, als eenige zonder- linge opstellers van Hebreuwfche Woordenboe- ken zig verbeeld hebben, zo zoude juist het te- gendeel moeten volgen van het geen de Na- tuur bedoeld heeft, want wat is ligter met mal- kander te verwisfelen dan *Genus* en *Species*, Geslagt en Soort?

Ik zal dit artikel van de Dubbelzinnigheid thans met verdigte voorbeelden, en met anderen, die werkelyk plaats hebben, poogen op te helde- ren.

Wanneer twee ZIEKTEN, die in den grond zeer verschillen, wegens eenige uitwendige gelyk- heid, ongelukkig denzelfden naam hadden, zo zoude yder kwakzalver, en menig een Geneesmees- ter die hem gelyk ware, het gerustelyk waagen, om de geneesmiddelen tegen de eene ziekte te ge- brui-

bruiken in de andere, waarin zy moogelyk waare vergiften zouden zyn (*).

Niets is gemalyker te onderscheiden dan SPAATH en QUARTS. De Bergwerker noemt ze egter in verscheiden oorden met den gemeenen naam SPAATH; Dit is de oorzaak, dat hy dingen, die hy dagelyksch onder de oogen krygt, schoon zy niets gelyks met malkander hebben, de doorfchy-
nenheid van eenige Spaathen uitgezonderd, voor het zelfde soort van dingen houdt, en ze niet verder in verscheidene orders brengt, dan voor zo verre zy voor-of na-deel doen, en het smelten van de Erts hinderen of bevorderen.

Welk een ongegrond bewys voor het Leer-gebouw van eene voldoende Rede, (*Ratio sufficiens*) de Vryheer VAN WOLF op de dubbelzinnigheid dezer uitdrukking gevestigd heeft, „ kon iets, „ zonder genoegzaame, of voldoende Rede geschiëden, dan zou Niets daar de Rede of oorzak van moeten zyn” heeft een Lid van die Academie, voor welke ik thans schryve, en wel een Lid in de zelfde Classe met my, reeds aange-
toond. [Dat

(*) Dit ongeluk is inderdaad meermaalen gebeurd, als zommige geneesmiddelen, 't zy by toeval, of door bedrog, dezelfde naamen met zekere vergiften hadden: men vindt 'er verscheiden voorbeelden van in HILL'S *usefulness of a knowledge of Plants*.

[Dat Lid is de Heer DE PREMONTVAL, die bewezen heeft, dat het geheele bewys van den *Baron WOLF* op de twee-duidige uitdrukking, *NIETS* steunde, en die byzonderlyk heeft doen opmerken, dat de onbestaanbaarheid van dit voorstel zig ten duidelyksten verstoonde, zodra men het zelve in het Fransch over zettede, terwyl die duisterheid op eene byzondere wyze wierdt bedekt en omzwagteld onder de Latynsche en Hoogduitsche uitdrukkingen. Deze aanwyzing van den Heer *de Premontoal* heeft de Academie verder doen denken, en heeft de vraag zelve voortgebragt, daar de tegenwoordige verhandeling van onzen Schryver over loopt; namelyk, *wegens den Invloed der Taal op de begrippen, en der begrippen op de Taal*. Nooit zoude de Wolfiaansche Philofophie dien opgang gemaakt hebben in Duitschland, nooit zou dezelve inzonderheid onder het gemeen der Geleerden, en zelfs het gros der Natie zo veel gunst gekreegen hebben, byaldien de beide taalen, waarvan dezelve zig bediend heeft, het *Latyn* en *Hoogduitsch*, zig niet zo wel geschikt hadden naar het grondbeginsel, daar alles op gebouwd is, de *Ratio Sufficiens*, en 't welk nog in 't Fransch, nog Engelsch, nog Nederduitsch, nog eenige andere taal, op verre na zulk een goed fortuin gemaakt zoude hebben. — Zie daar mischien eene der zonderlingste trekken in de Historie van den menschelyken geest; —

Men

Men vergelyke verder 't geen ik over de Harmonia Præstabilita gezegd heb.]

De Ouden hebben over het Hoogste, of liever, over het laatste, goed, veele geschillen gehad, en beschouwden dit als het groote stuk van hunne zedekunde. Wat zy daar door verstonden, heb ik vroeger aangetoond. Zy noemden het *finem bonorum*, het oogmerk, tot het welk het ander Goed slegts een middel is, en waar door het eigenlyk tot een Goed wordt. By voorbeeld het bezit van Geld is op zig zelve geen Goed, maar het wordt tot een Goed, omdat het een middel is om veele aangename gewaarwordingen te verschaffen, en onaangename gewaarwordingen van Gebrek, Zorg, Bekrompenheid enz. te weeren. Dit, zeg ik noemen zy ook *Summum bonum*, of het hoogste goed, waar toe ik, als langs de trappen van andere goederen, die op zig zelve slegts onverschillige dingen zouden zyn, opstyg, met andere woorden, het laatste of uiterste goed, 't welk ik door de voorgaande als middelen zoek te bereiken. Zie daar eene zeer verschillende betekenis van die, waar in men dat woord thans altoos verstaat, en waar in de ouden zelve dat meermaal gebezigd hebben. Dit Laatste of uiterste Goed, in dien zin gebezigd, behoeft niet het allergrootste te wezen, maar kan groot of klein zyn; maar gelyk de uitdrukking dubbelzinnig is, kan het *Summum bonum* ook het *aller-*
groot-

grootste Goed onder allen betekenen, en de Hoog- of Neder-duitschers zullen die woorden zelfs niet ligt anders verstaan.

Deze dubbelzinnigheid der Taal verleidde veelen, welken niet werkeloos willende blyven, in onderzoekingen, waar in zy hunne voorgangers zo bezig zagen, maar het stuk integendeel, gelyk het altoos gaat, verder voortzetten, eene, inderdaad ydele, vraag opwierpen, waar in het HOOGSTE, (dat is van nu voortaan, het ALLERGROOTSTE) Goed besta? De vraag was byzonder; Is het niet moogelyk, dat twee of meer Goederen even groot zyn. Wie verzekert my derhalven of 'er wel één Allergrootst goed zy? Zoude het ook niet kunnen wesen, dat een kleiner goed, in hooger trap genoeten, een ander goed, dat grooter is, maar 't welk ik zo volkoomen niet geniete, zo gelyk zy, dat wy, die nog geene wiskunstige maat hebben, om dit meerder of minder geluk zo nauwkeurig te meeten, niet bepalen kunnen, aan welk van beiden wy de voorkeur moeten geeven? Daarenboven als wy de *Wolfiaansche* Grondstelling, wegens de onmogelykheid van twee gelyke dingen te kunnen onderscheiden, aanneemen, dan is het onmogelyk, of ten uitersten onwaarschynlyk, dat twee Perfoonen eene gelyke maate van gelukzaligheid genieten; Dan is 'er maar één toe geschikt, wat gaat de vraag dan alle overigen aan? Men beschreef het egter

II

dus,

dus, dat yder het moet kunnen erlangen; is dat van het hoogste goed *a Priori* waar? Inderdaad is het hoogste goed God te zyn; Daar zullen wy egter niet naar freeven? Veele Zeden-Leeraars onder de Christenen zyn PLATO na gevolgd, omdat hen deszelfs woorden Theologisch in de ooren klonken, terwyl zy egter, na het veranderen der vraage, dezelve in een geheel anderen zin verftonden dan hy. Zy stelden *de vereeniging met God het hoogste goed* te zyn. Welk een misverstand! Onze zedelyke vereeniging met God is niet een enkel goed, maar een middel tot eene menigte van goederen, die wy eeuwig genieten zullen, of tot eene onophoudelyke Gelukzaligheid, uit ontelbaare, en zeer verscheidene aangename gewaarwordingen saamgesteld. Dit is derhalven zelfs het stuk niet eens, daar de Lieden naar vroegen, en nog minder de zaak, daar de ouden zo veel over getwist hebben. Deze wilden weten, waarom een lekkere smaak, een vrolyk uitzigt, rykdom enz. ons aangenaam zyn? Is het nu niet ten uitersten dwaas, hen te antwoorden, omdat dit alles middelen zyn ter vereeniging met God! Dat zyn het zekerlyk niet; de Wyn smaakt niemand om die rede lekker, omdat hy hem met God vereenigt, en is de vereeniging met God het oogmerk aller goederen, of geneugtens, zo zal eene aangename smaak voortaan uit het getal der goederen of vermaaken moeten uitgemonsterd

sterd worden, en onder die dingen verweezen, jegens welken wy volkoomen onverschillig zyn moeten.

Daar is eene andere uitdrukking, die zeer nieuw is, in vergelyking der thans verhandelde, die namerlyk van *JUS Naturæ*, *REGT der Natuur*; Deze heeft door haare dubbelzinnigheid de Geleerden niet minder dan de voorige verward, en de meesten derzelve, die geen Regtsgeleerden zyn, van een geheelen tak van hunne weetenschap beroofd, want het geen men *Regt der Natuur* noemt, is inderdaad niet anders dan moreel of *Zedekunde*. Wy hadden namerlyk buiten de *Zedekunde*, welke door de bedenking, dat 'er een God zy, die dezelve voorschryft, in eene Natuur-wet veranderd wordt, nog eene andere Weetenschap noodig, die bepaalt, welke regten de een op den anderen hebbe, waaraan zig ook die geenen onderwerpen moeten, die gelooven mogten, dat 'er geen God ware, of denzelve niet voor Wetgever houden. Deze weetenschap kon de Regtsgeleerde ten minsten in verschillen, die tusfchen verscheidene Natien opreezen, niet ontbeeren; zodanige Procesfen laten zig even weinig uit de *Zedekunde*, als uit het Burgerlyk Regt bellifsen; want wat regt heb ik een ander te dwingen, dat hy deugdzaam worde? en een ondeugdzaam volk te beoorlogen, omdat het de *Zedekunde* niet volgt? *GROTIUS* ontdekte deze

Weetenſchap , die egter welras gevaar liep van door anderen weder onder de Zedekunde begraven te worden. JUS of REGT is dubbelzinnig, het kan ook WET betekenen; by voorbeeld, als men zegt, het ROOMSCHE REGT; dat is de *Roomſche Wetten*. Zo verſtondt het de grootſte hoop. Men begreep onder dat woord, de *NatuurwET*; dat is de Zedekunde, voor zo verre dezelve door haar verband met den Natuurlyken Godsdienst in eene Wet veranderd is, en men was niet weinig geergerd, als anderen van veele zonden ſtaande hielden, dat dezelve niet ſtreeden met het REGT DER NATUUR. Hier toe moeten ook gedeeltyk de diſpuuten over het Natuurlyk regt van den Heer SCHMAUSS betrokken worden. Ik ben het geenzints eens met dezen Doctor in alle zyne ſtellingen, ook beweere ik niet, dat hy niet in veele ſtukken, waar in hy naderhand door anderen wederlegd, of ten minſten aangetaſt is, een verkeerd oogmerk gehad, en gepoogd hebbe, de Zedekunde te ondermynen; Dit wil ik alleen, dat over dit voorſtel van hem; „De Sodomietery ſtrydt „ niet tegen het REGT *der Natuur*” zig niemand zal verwonderen, die weet wat Natuur-regt is; Of zoude iemand beweeten, dat wy regt hebben een volk den oorlog aan te kondigen, omdat het de Sodomietery dult?

Alle deze geſchillen zouden door eene andere
min

min dubbelzinnige uitdrukking zyn voorgekoomen; Maar die uitdrukking is door het gebrek onzer Taa-
fen zo gemaklyk niet te vinden. Men zou die van *Bevoegdheid der Natuur*, of *Natuurlyke Bevoegdheid*
of *Gepastheid* kunnen voorflaan, maar zy klinkt zo
wel niet in de ooren.

Ik heb vroeger die *Homonymie*, of censluidende
woorden, die een geflagt en foort, (*Genus* en *Species*)
onder ééne uitdrukking brengen, als gevaarlyk voor-
gefteld; Laaten wy dit hier nader ophelderden. Dit
is juist het geval van het woord *Wonderen*. Alle on-
verwagte en groote voorvallen, die ons fterk tref-
fen en verwondering verwekken, alle zulke voor-
vallen, die de Latynen *Mirabilia* noemen, heeten
by ons *Wonderlyk*, en *Wunder*, of *Wonderen* [want
de Nederlanders drukken zig hieromtrent genoeg-
zaam op de zelfde wyze als de Duitfchers uit; de
WONDEREN van het Oosten, is by voorbeeld eene
bekende en aangenoomen uitdrukking om de *zeld-
zaamheden* te betekenen, en *MONTANUS* heeft
een geheel boekje onder dien tytel gefchreeven.]
Het gebruik is ten dezen opzichte eenftemmig met
de *Etymologie* van 't woord, *verwonderen*, en tot
dus verre is de uitdrukking zeer goed en onfchul-
dig; maar een bepaald foort dier dingen, de aller-
verwonderlykfte voorvallen, de onmiddelbaare
werkingen van God, hebben ook deze zelfde be-
naaming gekregen, waar mede zy in het byzon-

der benoemd worden. Dit woord WONDEREN drukt dezelve namelyk uit, als men zodanige voorvallen, *עֲשֵׂה מִוֹדָעִים* by uitstek, dus noemt. Deze dubbelzinnigheid heeft veele Godgeleerden aangezet, omde *mirakels* tot eer van God, zo zy waanden, te vermenigvuldigen, en te gelooven, dat nog heden bestendig *Wonderwerken*, byzonderlyk in het Ryk der Genade, gebeuren. Ik zal de Academie met omstandiger voordragt van een Theologisch Geschil, dat thans zo veel beweging maakt, niet lastig vallen; Ik zal alleenlyk aanmerken, dat veele oude Theologanten, die men thans als voorstanders van de aanhoudende *Wonderwerken* bybrengt, mischien met die uitdrukking niets meer bedoelden, dan Doctor LUTHER, als hy van *de werken der Natuur*, en byzonderlyk *den Regenboog*, spreekende, dezelve WONDEREN GODS, noemt.

De Jooden hadden een gewigtig geschil, het geen Christus zelf zig verwaardigd heeft te beslissen, over de Liefde des Naasten. Hunne taal was daar de schuldige oorzaak van, want *רַחֵם* hadt twee betekenisfen. 1. elk, daar ik ten goede of ten kwaade iets mede te maaken heb, myn EVENMENSCH; in zo verre zelfs, dat hy die met my pleit, of myn party voor het Geregt is, den naam van *רַחֵם* voeren kan. 2. Maar ten anderen betekent dit woord byzonderlyk myn VRIEND. Dit geschil zou niet geboren zyn geworden, als Mofes Duitsch geschreeven,

ven, en zig dus uitgedrukt hadt. *Gyzult uwe EVEN MENSCHEN liefbebben als u zelven.*

IV

BYKOOMENDE DENKBEELEN
DEN EN OORDEELEN.

Zommige taalen hebben; om eene menigte dingen uit te drukken, geene middel-woorden, maar alleenlyk zulken, die denkbeelden van Lof of Veragting met zig voeren. Als dat oordeel valsch is, moet het noodwendig veele moeite kosten, ons zelve te beveiligen, dat wy niet mét dien stroom der Taal worden weggevoerd, en dat het oordeel, 't welk wy daar zelve over vellen moeten, niet te vroeg geboogen worde.

Elk weet, wat LUXE in het Fransch betekend, en men wordt, dit woord noemende, nog voor, nog tegen de zaak ingenoomen. Als de *Luxe* binnen de behoorlyke paalen blyft, zo is zy, politiek beschouwd, goed, dat is te zeggen nuttig voor een Volk, als Volk; Geen Staat kan zonder dezelve bloeiend worden, en ik zoude zelfs kans zien, om een Theologifche verdediging van de *Luxe* te schryven, en derzelver geoorloofdheid uit den Bybel te bewyzen; Maar hoe zoude ik dezelve in onze taal noemen? *Verkwisting* is het niet. De Heer JUSTI poogt dezelve uit te drukken door UEP

PIGKEIT (*) maar dat woord brengt reeds een neven-denkebeeld mede, 't welk de *Luxe* aan de Zedekundigen, en inzonderheid de Geestelyken, als gevaarlyk, of zelfs haatelyk vertoont; voor 't allerminst deze Liederen moet beletten, het wezentlyk goede van de *Luxe* te erkennen. - OVERVLOED zou beter zyn, maar dit woord is in dezen zin nog niet aangenoomen; Wy hebben 'er inderdaad geen eigenlyk middel- of onverschillig woord voor, 't welk de zaak eenvoudig uitdrukt zonder ons oordeel te bepaalen, en dewyl hetzelfde dus door de gebrekkige uitdrukkingen, waar mede de *Luxe* in onze taal wordt overgebracht, altoos naar de ongunstige zyde geboogen wordt, kan men daarin ligtelyk de rede vinden, waarom zo veele Predikers niet alleen, maar ook gewaande Staatskundigen, daar tegen uitvaaren. En de Taal heeft dus, schoon niet alle, ten minsten eenige, schuld aan de onweetenheid dier Liederen, die zig wonder wel meenen uit te slooven, met de bekrompenste vrekheid aan te pryzen, en die ons, om ons ryk te maaken; wel zouden willen voorschryven, om water op stroo getrokken, voor Bier of Wyn te drinken, en in de week Wortels of Aardappelen, des zondags alleen brood te eeten.

Nooit

(*) Dit woord is zekerlyk te sterk; het zegt nog meer dan ons Nederduitsch WELDE, en is byna hetzelfde als ons WELLUSTIGHEID.

Nooit bemerkt men die aanhangende, of bykoomende denkbeelden der woorden duidelyker, dan onder het overzetten, dewyl het zomtyds onmogelyk is in de andere taal een woord te vinden, 't welk of dat zelfde bykoomende denkbeeld medebrengt, of even volkoomen een middelwoord is. Ondertusfchen kunnen de Overzettingen, als zy met de vereischte nauwkeurigheid gemaakt zyn, dit gebrek der Taal vry wat verhelpen; Want men zal zig onder het leezen allengs gewennen om aan de woorden die nieuwe betekenis te geeven, welke voorheen aan de Taal ontbrak. De Overzetting, 't is waar, zal dit voordeel daar door moeten uitwerken, dat zy zig getrooste eerst eenige duisterheid te hebben, en ongewoon te klinken, en haaren grondtext voor de Lezers, die de nieuwe betekenisfen nog niet vatten, niet getrouwelyk uit te drukken, maar die fchynbaare nadeelen worden wél vergoed, door het nut dat zy te weeg brengt.

De woorden TYD en RUIMTE moet ik niet ongemerkt voor bygaan, fchoon ik geene byzondere klagte tegen dezelve hebbe. Geheele fchoolen van Philofophen, die Beiden flegts voor ryën van Monaden, en voor veranderingen of verfchikkingen der voorwerpen houden, en nog ledige ruimte nog eigenlyk gezegden tyd erkennen, befchuldigen hier de Taalen, dat zy onze verbeelding bedriegen, en verleiden, om Tyd en Plaats of Ruimte mede on-

der de wezenlyke dingen te brengen. Ik weet niet net, tegen welke taalen deze klagt byzonderlyk gerigt is, want ik heb nog nooit eene eenige taal hooren uitzonderen; zyn het dan alle taalen van het Menschelyk geslagt? Dog wy zullen ons slegts tot onze taalen, dat is, de Duitsche, Fransche, en Latynsche bepaalen.

Ik zie inderdaad niet, waardoor deze taalen ons oordeel in dit stuk buigen, of, gelyk men 't noemt, onze verbeelding bedriegen? Zy zyn geheel onzydig in het geschild, en voeren in onze begrippen van Tyd en Plaats geheel geene bykoomende denkbeelden mede; of zoude men het als een gebrek aanmerken, dat zy by Tyd en Plaats niet van die dingen gewaagen, waarvan zy de ryen of de verzameling zyn, door 'er eenen *Genitivus* bytevoegen, die dit bepaalde? Ondersteld dat de Philosophen, die hier aanklaagers zyn, gelyk hebben in hunne grondstellingen, zo kan het toch niet noodzaakelyk zyn, dat de Taalen agter Tyd en Plaats zulk eenen *Genitivus* stellen; yder weet, dat ORDER niet gedagt kan worden zonder dingen die in order staan, en egter kan men in alle taalen het woord order, op zig zelven alleen gebruiken, zonder daar een *Genitivus* by te voegen; Of zouden onze Philosophen klaagen, dat de afftaming, de *Etymologie*, der woorden Tyd en Ruimte niets te kennen geeft, waaruit blykt, dat Beiden niets anders dan betrekkingen

kingen of eene opvolging van monaden zyn? Maar dit is juist het stuk, dat in geschil staat, en zy, die hier anders over denken, dan onze Wolfiaansche Wysgeeren, zouden de Taalen met reede beschuldigen kunnen, als zy hier in partydig waren, en of door de woorden onmiddelyk, of door derzelve *Etymologie*, het oordeel van hen, die deze taalen gebruikten, voor innamen, en naar ééne zyde boogen. Is het niet wonderlyk, dat Wysgeeren klaagen, dat eene Taal geheel onpartydig is? of dat zy van hen, die den grooten hoop in de Taal uitmaaken, de beflissing van zulk een afgetrokken Philosophisch vraagstuk begeeren? Op dezelfde wyze, als een Wiskundige eene lyn, waarvan hy de grootte wil onderzoeken, met eene willekeurig gekoren letter betekent, die niets van derzelve eigenschappen bepaalt, zo kan een woord in eene taal gebruikt worden, schoon deszelfs afftaming, of niets van het wezen eener zaak ontdekke, of verlooren geraakt en onbekend geworden is. De allereerste grondwoorden der eerste taal zyn zelfs allen juist in dit geval geweest; het waren Mathematische letters, willekeurige tekens, die geene afftaming hadden, of konden hebben; met welk regt kan men dan vorderen, dat alle de tegenwoordige woorden affschilderingen der zaaken zyn, of bepaalingen daarvan bevatten moeten?

Dit is waar; De Taal gewent ons **FYD EN RUIM-**

TE

TE van de dingen af te scheiden, die in dezelve voorhanden zyn, en dat moet zy doen. Zouden wy wel eene Overnatuurkunde hebben, ingevalle wy geene afgetrokken denkbeelden maaken konden? En als wy ten opzigte van deze woorden in 't byzonder, zo veele gemaklykheid vinden, om ons den Tyd en Ruimte op zig zelve, voor te stellen, zo kooft dit niet van de Taal, maar van de zaak zelve. Wie vindt het onmoogelyk een hollen kloot te begrypen, die volftrektelyk nergens mede gevuld is, onderfteld, dat 'er geene wereld, nog eenige ftoffe ware, die denzelven faamendrukken konde; welk eene tegenftrydigheid is 'er in het denkbeeld opgeflooten, die de Godlyke Almagt verhin- derd zoude hebben, om, in plaats van onze wereld zulk een hollen kloot, zonder eenige ftoffe daar in te fcheppen? Maar zodra men dit als moogelyk erkent, moet men ook toefaan, dat eene Ruimte zonder ftoffe, dat een ydel, moogelyk zy. De inwendige holte van den onderftelden kloot is immers een volftrekt ydel; Dezelve heeft eene be- paalde grootte; en men kan dit niet loogchenen, zon- der de evenredigheid van de middellyn met den omtrek, en alle de overige onveranderlyke wiskun- ftige wetten en betrekkingen te wraaken. Wie kan der Godlyke Almagt het vermogen weigeren, om een gedeelte ftoffe te Scheppen, die op zig alleen fttaande, en van alle andere ftoffe afgefcheiden, de
ge-

gedaante van een winkelhaak heeft? Als men dan van de uiterste einden dezer winkelhaak met zyne gedagten een lyn trekt, die men in de wiskunde *Hypothenufa* noemt, heeft men in dezen Driehoek een volstrekt ledige ruimte, en dit te ontkennen zou weder de onveranderlyke evenredigheid tuschen de gestelde stoffelyke zyden en de *Hypothenufa* om verre werpen. [En Laaten wy nu, om alle moogelyke vittery af te snyden, thans één stap verder gaan, en de stoffelyke wanden van den onderfelden hollen kloot, gelyk ook den winkelhaak of de stoffelyke zyden van den Driehoek in onze gedagten vernietigen, of begrypen, dat de Godheid dezelve vernietigen. Door het wegneemen van den lichaamelyken omtrek der gegeven ruimte ziet men ligtelyk, dat de ruimte, die daar binnen was, geenzints wordt weggenoomen; Deze blyft onveranderlyk, en vertoont zig, zelfs dan, als wy dezelve meenen weggenoomen te hebben, even eens aan onzen Geest; Daar is dan zo iets als Ruimte, en Plaats; en het is geen gebrek in onze Taal dit denkbeeld te kunnen uitdrukken.]

En zo het al aan eene dwaling ware te wyten, dat wy zo gemaklyk eene ydele ruimte begrypen kunnen, zo zou nog deze dwaalig niet in de Taal, maar in de zinnen te zoeken zyn; als aan welken, voordat wy zekere waarneemingen gemaakt, en
proe-

proeven genoomen hebben, de geheele Dampkring zig als eene ydele ruimte vertoont.

De gedagte schoolen van Philosophen hebben dan in allen opzigte ongelijk, zig over de Taal, ten opzigte van het woord Ruimte of Plaats, te beklagen; Daarentegen zouden zy mischien, die eene opvolging van oogenblikken in de EEUWIGHEID begrypen, of, 't geen op 't zelfde uitkooft, die zig de Eeuwigheid als eene oneindige linie, en niet als een Mathematisch punt voorstellen, meer regt hebben om zig over de Partydigheid der Taalen te beklagen. Zy houden, en ik denk, dat zy gelyk hebben, de Eeuwigheid voor niets anders, dan een oneindigen tyd, dat is te zeggen, zy gelooven, dat als ik van den tyd, waarin ik my bevinde, het begin en einde ontken, ik het denkbeeld heb van Eeuwigheid; De gewoone tegenstelling, welke onze taal tuschen den Tyd en de Eeuwigheid maakt, is tegen dit begrip aangekant en begunstigt de Scholatieke Theologie, dewelke de Eeuwigheid niet als eene oneindige opvolging van oogenblikken, maar als een Mathematisch punt voorstelt, waarin geen voorleden of toekomstend te pas kooft, maar alles altoos tegenwoordig is.

Dog ik moet ook hier de Taal verdedigen; want als wy eene tegenstelling maaken tuschen Tyd en Eeuwigheid, zo betekent het woord Tyd slegts den
Tyd

Tyd der wereld, of den Tyd des Levens, en de uitdrukkingen, *Oneindige Tyd*, *Eeuwige Tyd*, *æ-vum infinitum*, zyn zo weinig tegen het gebruik van onze Taal ftrydig, dat men veel eer mag denken dat wy van het woord **E E U W**, dat van **E E U W I G H E I D**, gelyk de Latynen van *ævum*, *æternitas*, voor *æviternitas*, gemaakt hebben, terwyl de Kerk nog de *Eeuwigheid Secula Seculorum* noemt.

V.

A F S T A M M I N G E N S P R E E K -
M A N I E R E N .

Dewyl die geenen, die eenige nieuwe uitdrukkingen uitvinden even weinig onfeilbaar zyn, als het Volk, dat dezelve van hen overneemt, zo kan in de Etymologie van zommige enkele woorden en te saamenvoeging van geheele spreekwyzen, zo wel eene dwaaling, als eene waarheid vereeuwigd worden, die des te besmettelyker is, omdat elk van zyne vroegste jeugd af, daar mede vergiftigd wordt.

Wy zien alle den Dauw aan de Planten hangen, maar wy zien niet hoe hy daar aan koome; Wy zouden denzelven derhalven even goed door de uitwaasfemingen der Planten, als door den Regen verklaaren, of daar mede vergelyken kunnen, als
wy

wy niet met een vooroordeel tegen de eerste warènt ingenoomen; De gevoelens der menigte zouden in zulk een geval waarfchynlyk verdeeld zyn; Maar het Gros der menfchen, en die geleerden zelve, die niet bedreven zyn in de Natuurkunde, heeft zig met malkanderen vereenigd om den Dauw voor een gefchenk des Hemels, en dus voor een *nedervallend* of *nederdruppelend* vogt te houden; welke dwaaling ondertusfchen ligtelyk ontdekt kan worden door een glaazen klok, in een fterk dauwenden nagt, over het gras te zetten (*).

Ik verwonder my hier niet, dat men gedwaald heeft, dat is het noodlot der menfchen, maar welke is de oorzaak, dat deze dwaaling zo algemeen is geworden? En uit welk eene vreemde eigenzinnigheid verdedigt men dezelve zo hardnekkig, ook

nū

(*) Men moet de uitdrukking van onzen Schryver hier niet te verre trekken. Hy ontkent niet, dat de Nevel, die zig van de Aarde opheft, geen druppels laat aan de boomèn, daar hy doorgaat; Hy beweert alleen dat deze druppen niet van boven naar beneden koomen, maar dat zy integendeel uit de planten, en van de aarde, gevolgelyk van beneden naar boven gaan. Zo de glaazen klok, die men over het gras zet, van buiten wat nat is, koomt dit van denzelfden Nevel; Om te toonen, dat de Dauw ryst, en niet valt, behoeft men de gedeekte planten flegts te zien, die ten minften zo nat, en zelfs natter zyn, dan de geene, die in de open lugt zyn gebleven. Het geen dit nader bevestigt, is, dat zodra men dezelve ontdekt, een gedeelte van derzelve uitvloeizelen, of dauw ook in Nevel verandert.

nu nog, nadat de waarheid ontdekt is, en met oogen gezien kan worden? Waarom is het gevoelen van de zulken, die de dwaaling aankleeven, die nooit eenig onderzoek gedaan, nog van Natuurkunde gehoord hebben, zo eenpaarig aan eenen kant? Waarom zyn de stemmen hier, gelyk in zo veele andere dingen, die enkel by den tast, by vooroordeel, by grillige opvatting belist worden, niet meer verdeeld? Het gezigt immers, het welk de Dauw voor onze oogen brengt, bedriegt ons hier niet, wy zien druppel op de Planten, maar de uitwaasfening der Planten kan [dit zo wel voortbrengen als de Regen, of mist die van boven op dezelve nedervalt. Die den geheelen nagt op het Land doorbrengt, (en hoe dikwils doet de Gemeene Man dit niet in vergelyking der Geleerden?) ziet geene druppel nedervallen; Wat was dan natuurlyker te denken, dan dat deze druppel aan het Gras op dezelfde wyze voortkwamen, als ons aangezigt, onze handen, of andere deelen van ons lighaam, ja ons geheele lyf zo dikwils met ontelbare druppel, als paarlén, bedekt is? Deze dagelyksche ondervinding zou men zeggen, dat den gemeenen man inzonderheid tot het denkbeeld moest brengen, dat de Planten ook door een soort van zweet nat worden. By de vogtigheid, die zig aan de glazen, en steenen aanzette, viel men al vroeg, en algemeen, schoon verkeerdelyk, op het

I

denk-

denkbeeld en op de uitdrukkingen van ZWEE-
TEN, welk zweeten het bygeloof van alle volkeren
voor een Wonderwerk hieldt, als het de beelden
der Goden nat maakte: Waarom erkende men daar het
zweet, daar het niet was, en konde men het niet
zien, daar het zig dagelyksch zo duidelyk op de na-
te planten vertoonde? Die des morgens in het veld
is, daar de Boeren en Herders door hun beroep
zelve dagelyksch toe genoodzaakt zyn, die ziet,
tegen dat de zon opgaat, als de Dauw het over-
vloedigst is, en zelfs tot vermindering neigt, geene
Wolken of Nevel van boven op de planten vallen,
maar dezelve van beneden, van de planten, op-
waarts stygen. Men bemerkt het verband dezer
wolken met den Dauw, en men noemt ze Dauw-
wolken, en derhalven, daar men die Dauw-wolken
ziet optrekken, en niet vallen, zo was het veel na-
tuurlyker den Dauw voor een geschenk der Aarde
dan des Hemels te houden.

De oorzaak dezer algemeene dwaaling is in de
Taal te zoeken, in welke hy, die het eerst in dit
verkeerd denkbeeld gevallen is, dezelve gebragt
heeft. Van de vroegste jeugd af hoort men van den
DAUW DES HEMEELS, DE DAUW VALT, enz.
spreeken, en omgekeerd, de MUUREN ZWEE-
TEN, DE STEENEN SLAAN UIT, enz. Het
geen men duizendmaal gezien, en 't geen men zig,
eer men het onderzoeken konde, als *vallend* ver-
beeld

beeld heeft; zal men zig niet ligt als *ryzend* voorstellen; Nergens heb ik meer standvastigheid, of liever hardnekkigheid, in deze dwaaling aangetroffen dan by de Godgeleerden, en de zelfde Rede is wederom voor handen; de Taal namelyk; Zy hebben dezelfde uitdrukkingen, daar zig het gemeene Volk van bedient, in den Bybel gevonden; Dit vergoedt by hen het gebrek van bewyzen! Even als of het geheele Joodsche Volk in zyne manieren van spreken, Goddelyk ingeblazen, of geïnspireerd ware geweest, en als of de Propheeten zig niet van die aangenoomen uitdrukkingen des Volks hadden moeten bedienen, als zy Hebreuwsch spreken of schryven wilden. Deze goede Liederen bedenken niet, dat zelfs de Natuurkundige, ook dan, als hy de zaak onderzocht heeft, en beter weet, de gewoone wyze van uitdrukken blyft behouden, en dat zy zelve hem, als hy dit niet deedt, voor een Pedant uitkryten zouden.

Ik zal hier een ander voorbeeld van denzelfden aart byvoegen. Het MANNA heeft eene groote gelijkheid met den Dauw; Het komt terzelfder tyd, en schynt voor het oog daarin alleen van den Dauw te verschillen, dat het niet met denzelfden verdwynt. Die volkeren, onder welken het gevonden wordt, hebben het zig daarom, even als den Dauw, als van den Hemel nedervallende, verbeeld, en deze gedagte in hunne taal overgenoomen. De Ara-

bieren, de *Hebreëen*, de *Italiaanen*, en wy met hen zeggen, *het VALT*, of *KOOPT NEDER*; (77) Daar is een byzonder foort, waaraan de Arabieren den onderscheidenden naam geeven van *Manna DES HEMELS*; en de H. Schriftuur zegt ook, dat dezelve met den Dauw *gevallen zy*, en gelyk andere Poëeten *den Dauw een geschenk des Hemels* noemen, waarmede de dorstige velden verkwikt worden, zo heeft de Heilige Dichter Pf. 78. vs 24. de uitdrukking *BROOD DES HEMELS* daarvan ontleend. Deze manieren van spreken, die men van zyne jeugd af gehoord en geleezen heeft, hebben de Volkeren eenpaariger in hun begrip gemaakt, dat het een en ander wezenlyk van den Hemel nederdaalde, en eerst in het midden der Zestiende eeuw heeft men in Italiën beginnen te ontdekken, dat dit een „verkeerd begrip, en dat „het *MANNA* een Gofm is, die uit de boomen, „planten en gewassen voortkoomt, nadat dezelve „van zekere Insecten gekwetst zyn”. Die wyze van spreken blyft, niettegenstaande de gemelde ontdekking, even eens in de Taalen stand houden, gelyk ik dat zelfde reeds wegens den Dauw en het Op-en Onder-gaan der zon heb aangemerkt: De Italiaansche schryvers spreken zelfs, nog lang na de ontdekking, op dezelfde wyze, (*) en geeven

ONS

(*) *Guida de Forestieri dell' Abbate Pompeo Sarrelli Napoli 1688.*

ons eene duidelyke opheldering, hoe Moses dergelyke uitdrukkingen met het Volk heeft kunnen gebruiken, zonder zig schuldig te maaken aan de dwaaling, waar uit die uitdrukking geboren is. Dit is de oorzaak, dat de groote hoop, die geen werk maakt om de *Materia Medica* te leeren kennen, nog heden gelooft, dat het *Manna van den Hemel valt*, ten minsten dat men dit van het Israëlitisch Manna, 't welk MOSES volkoomen op dezelfde wyze beschryft, als men het gewoone Manna vindt, standvastig blijft denken. De Jooden strekten deze dwaaling te tyde van CHRISTUS nog verder uit, en trokken daar gevolgen uit tot vermindering des Wonderwerks, waar door de Zaligmaaker vyf duizend menschen met vyf brooden gespysd hadt. *Wat voor een teken, vraagen zy Job. VI. 30. 31. doet gy, op dat wy mogen zien, en u gelooven? Wat werkt gy? (vs. 31.) Onze Vaders hebben het Manna in de Woestyn gegeten, gelyk gescreven is, Hy gaf hen Brood van den Hemel te eeten.* Niets is, Natuurkundig beschouwd, juister en waaragtiger, dan het antwoord 't welk Christus daar op geeft; *Voorwaar zegge ik u, Moses heeft u niet gegeven het brood UIT DEN HEMEL;* Maar dit hadt de Heiland niet kunnen loochenen, als de Hebreuwsche spreekma-

1688. p. 594. *Dalle frondi si raccoglie manna, cbedi, notte dal cielo si distilla come la rugiada.*

manier in een eigenlyken zin moest verstaan worden.

Het *vallen* van den Dauw en het *Manna* brengt my eene andere uitdrukking, die niet volkoomen wél gebruikt wordt, namelyk RYZEN, of STYGEN in gedagten, welke in eene zaak, die yders belang betreft, en waarin men derhalven de grootste seherpzinigheid, en nauwkeurigste onderzoekingen verwagten zoude, den grootsten hoop egter bedriegt. Als 'er slegte munten geslaagen worden, welke de oude naamen van Daalers, Groschen, of Grooten, enz. (eene figuurlyke wyze van spreken den Grieken en Romeinen niet bekend) behouden, zo moet noodwendig de goede munt meer zulke Daalers of Grooten gelden, en met Agio verkogt worden. Om zig dan nauwkeurig uit te drukken, zoude men moeten zeggen, *dat of dat geld*, by voorbeeld het Berenburgsche *VALT in prys*, of *die Daalers gelden minder* of *zyn minder waard*; Men zoude zelfs naar strikte waarheid nog verder kunnen en moeten gaan, en zeggen, dat niet alleen het *slegte geld VALT of DAALT in prys*, maar dat zelfs het *bet goede met bet slegte VALT*; Want als ik voor twintig Pistoolen, die de waarde van honderd Ryksdaalers aan zuiver goud in zig bevatten, in plaats van honderd Ryksdaalers wegens een opgeld van tien procent, nu honderd en tien Ryksdaalers ontvang, welke gehalte vyftig pro-

procent is beneden die der vorige goede munt, zo ziet elk ligtelyk, dat my myne Pistoolen niet naar derzelver waarde aan goud worden betaald, en dat dezelve dus *gevallen* zyn, omdat het Volk, zig aan Munt en Stempel vergaapende, maar honderd en tien slegte Ryksdaalers wil geeven, voor die hoeveelheid zuiver goud, welke twintig Pistoolen, of voor die hoeveelheid zuiver zilver, welke honderd goede Ryksdaalers bevatten, en welke eerst met honderd en vyftig slegte Ryksdaalers betaald kunnen worden. Men kan derhalven, en men moest, naar waarheid, zeggen, *dat het goede geld met het kwaade GEVALLEN is*; en byzonderlyk, *dat de Pistoolen GEVALLEN ZYN.*

Wel verre egter van daar! In plaats van deze uitdrukking te gebruiken, zegt men *de Pistoolen*, of *de goede guldens* of *Ryksdaalers* &c. zyn GEREENZEN; zy die over de munten denken, die de schriften gelezen hebben, welke sedert tien jaaren over het munt-wezen zyn uitgekoomen, zy byzonderlyk, die den koophandel verstaan en oeffenen, laaten zig door dat woord niet verleiden; Maar alle de overigen, dat is te zeggen het grootste gedeelte van Geleerden en Ongeleerden, verbluft, door de woorden *Daalders*, *Guldens*, *Stuivers*, *Grooten*; waar mede zy gewend zyn de Ryksdaalers en Pistoolen te waardeeren, en misleid door het woord RYZEN verbeelden zig wezenlyk; dat de Pistoool,

in waarde gereezen zy. Zy waanen dus, onder het slaan der slegte munten in Duitschland, telkens ryker te worden, als zy hunne kapitaal en in goede munten hebben uitstaan, dewyl dezelve hen met zo veel meer stukken van de slegte munt, die denzelfden naam voeren, betaald moeten worden, terwyl zy op zyn best maar even ryk blyven, omdat het slegte geld noodwendig vallen, en het goede allens met grooter Agio ingekogt moet worden. — Nog eens! Eene schoone overwinst, voorts twintig Pistoolen, of 't geen 't zelfde is, voor honderd goede Ryksdaalers, honderd en tien stukken te ontvangen, waarvan honderd vyftig eerst een gelyke waarde aan zilver bevatten.

Ik heb het bezogt om met Geleerden over dit onderwerp te redewisfelen, en alsdan altoos bevonden, hoe bezwaarlyk eene verkeerde gewoonte van spreken het zelfs voor deze lieden maakt om zulk eene blykbaare waarheid aan te neemen. Als zy de kragt der bewyzen voor dezelve begonden te vatten, maakten zy de tegenwerping, of het niet hetzelfde zy te zeggen, *het slegte geld VALT*, en *het goede geld RYST in waarde?* En of het geschil deswegen niet als een woordstryd moest aangemerkt worden? De Tegenwerping hadt schyn, want als ik het RYZEN alleen ten opzichte van het slegte geld beschouwde, zo koomen de gemelde uitdrukkingen inderdaad op één uit; Of schoon alsdan nog het goede geld
vyf-

vyftig en meer procent opgeld zou moeten doen, voordat men met waarheid zeggen konde, *bet ryst relative*, of met betrekking tot het ander. Maar men gebruikte het woord ryzen *absolute*, en zonder opzigt op het flegte geld; men beschouwde dus het goede als in wezenlyke waarde toegenoomen, als een grooteren rykdom of een koopprys van meerdere waaren; En in dat opzigt blykt voor elk, die myne ftraks gemaakte aanmerkingen met oplettenheid geleezen heeft, de ongegrondheid dier gedagte middagklaar. Kan nu de Taal door eene, geheel verkeerde, uitdrukking, in eene zaak, die zig wiskundig laat berekenen, en te gelyk als met handen tasten en voelen; in eene zaak daarenboven, op welke de opmerking der menfchen zo zeer gevestigd is, zo veele Lieden, zelfs van oordeel en geleerdheid misleiden, wat hebben wy dan in afgetrokkene, in overnatuurkundige. twistvraagen van haar te verwagten, als wy ons niet voor haare ftrecken beveiligen! Dog wy zyn niet zonder behoedmiddelen tegen deze ftrecken, die zy ons speelt; Het groote gebod der Wysgeerte, te twyffelen namelyk, en de wyze van uitdrukken te veranderen, zal 'er ons voor beveiligen. Die naar de voorfchriften van eene zekere dorre *Method*e steeds eenerleie uitdrukkingen behoudt, als hadt hy daar zyn eed voor gedaan, loopt veel meer gevaar van door de Taal verleid te worden, dan hy die naar de Platonifche wyze

Philosopheert, en aan de afgetrokkenste Onderwerpen de fraaiheid van Styl, de verandering van uitdrukkingen, en zo veel moogelyk de sie-raaden der Digtkonst zelve niet weigert.

De *Etymologie* of afstamming van woorden en spreekwyzen wordt niet slegts dan eene oorzaak van dwaaling, als zy zelve uit eene dwaaling gesproten is, maar ook als men de figuurlyke uitdrukking voor eene beschryving van zaaken houdt, of als het woord allengs zodanig verandert, dat het eene verkeerde of valsche *Etymologie* aan de ooren verschaft. Dit laatste is niet het gemeenste geval, en bepaalt zig meestal tot buitenlandsche woorden; Ik zal 'er maar één, dog treffend, voorbeeld van bybrengen. De MONS PILEATUS in Zwitserland heeft zyn naam gekreegen van de gedaante, onder dewelke hy zig zeer dikwils voor het oog vertoont, als zig boven op deszelfs spits, by eene andersints heldere lugt, eene wolk verheft en gestadig verder uitbreidt. Die berg schynt als dan met een HOED bedekt te zyn, en men heeft hem hiervan MONS PILEATUS, MET EEN HOED GEDEKTEN BERG geheeten; maar die Latynsche woorden zyn allengskens, door verkeerde uitspraak, veranderd in MONS PILATUS, en vervolgens in PILATUS-BERG; En men heeft, ter verklaring van die benaaming, de fabel verzonnen, dat Pilatus zig van dezelve heeft nederge-

geftort in een zeker meir, dat nog aan deszelfs voet voor handen is.

Het ander geval, dat namelyk de *Etymologie* dwaalingen voortbrengt, omdat zy zelve uit eene dwaaling gefprooten is, heeft veel meer plaats. Het is ongelooflyk, met welk een drift veele menfchen alle grondftellingen voor onbedriegelyk aanzien, welke zy in de *Etymologie* meenen ontdekt te hebben, even eens als ware het volk, dat de Taal maakte, onbedriegelyk. Men moet zekerlyk den Taalkundigen alleen hieër niet befchuldigen, anderen zyn even verliefd op de ontdekkingen, welke de *Etymologie* hen fchynt aan te bieden, en even geneigd, om iets zonder bewys op het goed geloof van den eerften uitvinder des woords aan te nemen, of daar nadere byken van op te zoeken.

Het KRYSTAL verſchaft my hier een onloogbaar voorbeeld. Niets gelykt uitwendig meer naar malkander dan YS en KRYSTAL, inzonderheid als zy beiden een kloof of spleet van binnen hebben. Verſcheiden volkeren hebben hierom het kryſtal ys genaamd, of liever die beide dingen met het zelfde woord betekend; Getuigen de Grieken, welker *κρύσταλλος* eerst YS uitdrukte. Dit hebben anderen tot een beginzel genoomen, om den oorfprong van het KRYSTAL uit te verklaaren, en de Ouden geloofden algemeen, dat hetzelfde een VEREEUWIGD YS, om zo te ſpreken, ware, een

een ys, 't welk door zyne lange duurzaamheid en saamenhang van deelen alle vloeibaarheid geheel verlooren hadt. Ik denk niet, dat het oog schuld hebbe aan deze dwaaling, anders zoude men van andere doorschynende *Naturalia*, van *Quarts*, van doorschynend *spaatb*, van *Seleniten*, op dezelfde wyze geoordeeld hebben, maar ik houde de verkeerde toepassing van de *Etymologie* verdagt; En inderdaad ontmoet men ook deze dwaaling inzonderheid menigvuldig by de Ouden, op welke wyze van denken eene Grieksche *Etymologie* vry wat invloed hebben kan, en zelden by de laateren. Zelfs by deezen heb ik dezelve eerst by de Liefhebbers en beoeffenaars van de Grieksche Taal aangetroffen. Om der zulken wille, en niet voor de Natuurkundigen, zal ik maar kortelyk zeggen, waarom ik het voor eene dwaaling houde?

1. Vooreerst is het blykbaar, dat het krystal een soort van *Quarts* is, en men heeft geene rede om het krystal tot een vereeuwigd ys te maaken, ten zy men ditzelfde van alle *Quarts* in het algemeen beweeren wil. Maar zo ver zal niet ligt iemand gaan; en het *Quarts* wordt ook menigvuldig in zulke plaatsen gevonden, daar geen mensch vereeuwigd ys verwagten kan; By voorbeeld in de gematigde kanaalen der Bergwerken, welke nog meer eene altoos gestadige maatiging van warmte en koude gehad moeten hebben, eer men de lugt den toegang tot dezelve vergund heeft. 2. Ten

2. Ten anderen, de standvastige bepaalde figuur van een zeskantigen Obelisk, of Naald, waaronder het krystal zig altoos vertoont, is ook met dit ongegrond gevoelen frydig. Nooit neemen de yskegels zulk eene gedaante aan; Dezelve zyn altoos rond of rondagtig zonder hoeken of spitsen; Zy doen daarenboven duidelyke blyken zien van het Geval, en van waterdruppen, die nu eens dus, dan weder anders nederkoomen.

Onze Hoogduitsche taal stelt de onoplettende Liefhebbers der Natuur in de benaaming van den OOLITHUS, 't welk wy uitdrukken door ROGENSTEIN of een STEEN UIT VISCH-EYTJES *Saamgesteld*; in een gelyk gevaar van verleiding. De eerste, die dezen naam aan den gemelden steen gegeven heeft, is waarschynlyk niet in die dwaaling geweest, welke even zeer met den aart der verfteeningen, in het algemeen, als met de scheykundige ontbinding van dezen steen in 't byzonder strydt, dat het namelyk eene wezenlyk verfteende vischkuit zy, maar hy heeft denzelven denkelyk dus genoemd wegens zyne uitwendige gelykheid met deze stoffe, gelyk als wy aan de schelpen naamen gegeven hebben, ontleend van allerhande werken der konst en der Mode. Maar deze naam van der jeugd af gehoord, en kwalyk verstaan, bewoog anderen, die van verfteeningen gehoord hadden, dezen kalksteen, met grof zand vermengd, voor
waare

waare visch-kuif te verklaren. Opdat ik hier niet schyne dwaalingen op te geeven, die niemand koeftere, zal ik eenen dwaalenden noemen, die den naam der zulken, welken voor hem in dezelfde dwaaling zyn geweest, heeft vereeuwigd, door 'er eene lyst van op te geeven, in een werk over deze stoffe in het Latyn geschreeven, en te *Koningsbergen* in den jaare 1733. uitgegeeven; Ik meen CAREL HENRIK RAPPOLT, *Quaestio Naturalis Prusica de OOLITHO Regiomontano*.

Dus dwaalt de Geleerde, en dus dwaalt het volk. De Etymologie is de verleidster. Het gemeene gevoelen van het laatst gemelde, dat de kanker van het aanraaken van doode en rottende kreeften kan ontstaan, en wezenlyk ontsta, heeft vermoedelyk denzelfden oorsprong. (*)

Over dit verleidelyke der Etymologie, of zo als hy 't noemt, over die Etymologifche woede, fureur Etymologique, heeft voor weinige jaaren ADANSON in zyne *Natuurlyke Historie van SENEGAL* zig zeer sterk beklaagd, en by die gelegenheid voorgeslaagen, dat men voor alle de voortbreng-

(*) Dit laat zig ten opzigte van de Duitschers beter dan van de Nederlanders begrypen. KREBS betekent by hen tevens de ziekte die wy KANKER, en het dier dat wy KREEFT noemen, en die dubbel-zinnigheid kan dus by hen eer dan elders aanleiding tot dit kinderagtig begrip gegeeven hebben.

brengezelen der Natuur naamen zonder afftamming, enkel willekeurige tekenen, zonder eenige verdere beduiding en verwandschap, uitvinden zoude. Zyne woorden zyn; (*)

„ De ondervinding leert ons, dat de meeste be-
 „ tekenende naamen, die men aan de verschillende
 „ voorwerpen der natuurlyke Historie heeft willen
 „ geeven, valsch zyn geworden, naar maate men
 „ nieuwe eigenschappen, of hoedanigheden ontdekt
 „ heeft, die strydig waren met de zulke, waarom
 „ men die naamen aan deze voorwerpen gegeeven
 „ hadt. Men moet dan, om zig voor tegenzeggelyk-
 „ he-

(*) „ L'Experience nous apprend, que la plupart des
 „ noms significatifs, qu'on a voulu donner à differens ob-
 „ jets d'histoire naturelle, sont devenus faux à mesure, qu'on
 „ a decouverts des qualités, des propriétés nouvelles,
 „ ou contraires à celles, qui avoient fait donner ces noms;
 „ Il faut donc, pour se mettre à l'abri des contradictions,
 „ éviter les termes figurés, et meme faire en sorte, qu'on
 „ ne puisse les rapporter à quelque Etymologie, afin que
 „ ceux, qui ont la fureur des Etymologies, ne soient pas te-
 „ nus de leur attribuer une fausse idée. Il en doit être de
 „ noms, comme des coups des jeux de hazard, qui n'ont
 „ pour l'ordinaire aucune liaison entre eux: Ils seroient
 „ d'autant meilleurs, qu'ils seroient moins significatifs, moins
 „ relatifs à d'autres noms, ou à des choses connues, parce
 „ que l'idée ne se fixant qu'à un seul objet le saisit beaucoup
 „ plus nettement, que lorsqu'elle se lie avec d'autres objets,
 „ qui y ont du rapport.

„ heden te beveiligen, de verbloemde uitdrukkin-
 „ gen vermyden, en het zelfs zodanig schikken,
 „ dat men dezelve tot geene Etymologie altoos kan
 „ brengen, opdat zy, die door *de woede der Ety-*
 „ *mologiën* gedreeven worden, niet langer ge-
 „ houden zyn daar een valsch denkbeeld aan te
 „ hegten. ”

Hier vordert de Heer Adanson, om dit in 't voor-
 bygaan aan te merken, iets, 't geen in zig zelve
 onmogelyk is. Welke nieuwe klanken men ook
 moge uitvinden, het volk zal dezelve wel dra zo-
 zeer veranderen, dat zy Inlandsch worden, en met
 eenig bekend woord eenige gelykheid bekoomen.
 Dus hebben onze Duitschers uit *MUSLIMIN*, *Mu-*
fulmannen gemaakt; Dit zou derhalven altoos een
 ryke bron van dwaalingen zyn, gelyk ik straks door
 het voorbeeld van den *Pilatusberg* heb aange-
 toond. — Dog laten wy den Heer *Adanson* ten
 einde hooren.

„ Het moet, vervolgt hy, met de naamen even-
 „ eens gesteld zyn, als met de slagen van de Hazard-
 „ spelen, die gemeenlyk geen verband met malkan-
 „ der hebben; Die naamen zouden beter zyn, naar
 „ maate zy minder betekeneende waren, minder be-
 „ trekkelyk tot andere naamen, of tot bekende din-
 „ gen, omdat het denkbeeld alsdan slegts tot één
 „ voorwerp bepaald netter moet zyn, dan of zig
 „ dit denkbeeld ook tevens tot andere voorwerpen
 „ uit-

„ uitfrekt, of 'er zulke mede verbindt, die daar „ betrekking toe hebben. ”

My dunkt, dat dit middel erger zy dan de kwaal; In de Etymologie is ook veel waarheid opgeslooten, die ik zonder haar langzaam, en mischien nooit ontdekken zoude. Moet ik die waarheid wegwerpen, omdat zy met dwaalingen vermengd is? Dit ware net hetzelfde, als of ik alle Bibliotheken verbranden wilde, in welke de waarheid en valsheid ten naasten by in dezelfde evenredigheid als in de Etymologiën vermengd zyn.

Daarenboven is dit een uitmuntend hulpmiddel voor het Geheugen, daar men in de Natuurlyke Historie des te meer dank aan verschuldigd is, naat maate dit vermogen van onzen Geest in deze wetenschap meer werks te verrigten heeft. Naamen zonder afftamming integendeel, dat is, geheel nieuw uitgevondene woorden, moeten noodwendig vreemd en uitlandsch klinken, en niets is voor 't Geheugen lastiger, dan klanken te moeten bewaaren, daar het oor geheel niet aan gewend is. Is het dan niet genoeg te agten, als de Liefhebbers der Natuur zig deze twee dingen levendig inprenten.

1. Eerstelyk, dat de meeste Afftammingen figuurlyk zyn, en niet bedoelen den waaren aart der zaake uit te drukken.

2. Vervolgens, dat, als zy dit oogmerk hebben, zy de gedagte bevatten van zekeren onbekenden,

K

wel-

welke gedagte door den grooten hoop is aangenoomen, en dat zy derhalven met dezelfde zorgvuldigheid getoetst moeten worden, als 't geen men in de boeken leest,

Maar kan de Natuurkenner zig door middel van deze beide regelen niet voor dwaaling behoeden, wat zal dan de Boven-Natuurkundige, wat zullen andere Geleerden doen? „ ook zulk eene Taal van „ barbaarsche klanken, en zonder afstamming des eenen woords van het ander uitvinden ” zal men moogelyk antwoorden; Maar welk eene foltering zal dat voor het Geheugen zyn! Welk een nadeel voor de Weetenschappen, waarvan men alsdan slegts eene, en die nog maar onvolmaakt zal kunnen leeren. Eer wy tot zaaken kunnen koomen, zullen wy, even als de Chineesen, onzen leeftyd met het leeren van veele duizend karakters moeten doorbrengen; En wy zullen hen ook daar in gelyk zyn, dat wy leeren, het geen anderen vóór ons al geweten hebben, maar nooit de Weetenschappen van haare middelmaatigheid tot meerdere volmaaktheid brengen. De Heer *Adanson* schynt de natuurlyke Historie van *Senegal*, maar niet die der Taalen, gekend te hebben. Dog ik zal in de laatste afdeeling meer bybrengen, 't welk tot beoordeeling van zyn voorslag dienen kan.

Het is ten opzigte van geheele manieren van spreken even eens gesteld als met de Etymologie van

van enkele woorden. Haar oorsprong kan volkoomen goed zyn, omdat men ze eerst in een figuurlyken zin verftondt; Maar een verkeerd begrip, 't welk ze in een eigenlyken zin uitlegt, brengt het volk in dwaalingen, welke eeuwen duuren kunnen.

Hy, die alles, wat in de wereld gebeurt, van de Voorzienigheid af hankelyk maakt, zonder iets toe te geeven aan het Geval, 't welk zy niet voorzien, of aan eene volftrekte noodzaakelykheid waaraan zy niet wederstaan konde; met andere woorden, die de Leer van de beste wereld aanneemt, die kan alles wat geschiedt, 't zy goed of kwaad, in zo verre aan God toefchryven, als de grond daarvan in voorafgaande gebeurtenissen, en de allereerste grond of oorzaak in de oorspronkelyke schikking der wereld te zoeken is, en God de gevolgen vooraf heeft voorzien. Het is wel niet de onmiddellbaare, maar zekerlyk de middelbaare, werking van het Opperwezen; Hy heeft een ontwerp gemaakt en uitgevoerd, waaruit, by eene zeer lange reeks van gevolgen ook dit voorval eindelyk is geboren en moest geboren worden; het zy dat dit voorval eigenlyk in het oogmerk der oorspronkelyke schikking begrepen ware, of niet vermyd konde worden in het ontwerp van de beste wereld, die, schoon over het geheel genoomen de beste, egter eenige onvolmaaktheden kan bevatten.

Dit drukken de Oosterlingen met zekere levendige

manieren van spreken uit, die ons wel niet onbekend, dog op verre na zo gemeen niet zyn als hen; Men zegt mischien te Berlyn, *de Graaf Daun heeft by zyn laatste marsch in Saxe (in 1758) niets anders gedaan dan de voorsteden van Dresde te verbranden.* Men noemt de *middelyke* oorzaak, zonder daar by te zeggen, dat het enkel de *middelyke* zy, dat de Graaf van Daun die voorsteden heeft *doen* verbranden; integendeel, men gebruikt dezelfde uitdrukking, die anders van de *onmiddelyke*, dat is, van hem, die het vuur heeft aangestooken gebruikelyk is. Dus spreken de Oosterlingen zeer menigvuldig: God heeft by hen GEDAAN, of BEVOLEN 't geen de menschen zelfs tegen zyn verbod doen. JESAIAS werkte met zyn prediken niets anders uit, dan dat het volk, der geduurige bestraffingen gewend, daar ongevoelig voor wierdt; „ Aan- „ stonds heeft God aan den Propheet belast, „ VERHARD *het harte* *dezes Volks.* ” SIMEI vloekt DAVID, en dit wordt uitgedrukt *dat God hem BELAST HEEFT David te vloeken;* Zonder dat in de eene of andere uitdrukking melding wordt gemaakt van de tusfschen-oorzaaken of middelen, waar door, onder de Goddelyke Toelaating of Voorzienigheid, de gemelde verharding, en het gedagte Vloeken is voortgebracht. PHARAO werdt zo gewend aan de Goddelyke Wonderwerken, dat zy hem nog overtuigen, nog zelfs indruk op zyn

zyn hart maaken konden; God heeft die menigvuldige Wonderwerken gedaan, dat heet dan in het Hebreeuwsch, GOD HEEFT *Pharao*, of *Pharao's hart* VERSTOKT. De Israëlitcn laaten zig, door valsche Propheeten, met de bedriegelyke hoop van gelukkige tyden verblinden, dit wordt voorgesteld, als HADT GOD HEN BEDROOGEN. Die het goedvindt, kan de volgende plaatsen nazien, namelyk *Exod.* IV. 21, IX. 12, 16, *Deuteron.* IV. 19. XVIII. 14. XXIX. 25, 2 *Sam.* XVI. 10. XXIV. 1. *Jerem.* IV. 10. *Ezech.* XIV. 9. en XX. 25. om met eenen opslag oóvertuigd te worden;

„ Dat 'er van geene onmiddellbaare werking van
 „ God op het Verstand of den Wil der menschen ge-
 „ sprooken wordt, als de H. S. zodanige wyzen
 „ van uitdrukken gebruikt, maar alleen van de
 „ gewoone en natuurlyke werken der Voorzienig-
 „ heid. Zyn de Handelingen ondeugend, zo brengt
 „ deze uitdrukking iets mede, dat verwondering
 „ verwekt, en ons daardoor zelfs herinnert, dat
 „ zy figuurlyk te verstaan zy; maar als 'er van ze-
 „ delyk goede bedryven gesproken wordt, als het
 „ onderwerp, der menschen Bekeering, Geloof,
 „ Heiligmaaking enz. betreft, en dit alles onmiddelyk
 „ aan God wordt toegeschreeven, wordt men de
 „ figuurlyke uitdrukking, schoon de wyze van
 „ spreekcn volmaakt gelyk is, minder gewaar, en
 „ loopt men eer gevaar om by mangel van deze

„ gewigtige aanmerking in zeer schadelyke dwaalingen te vervallen. ”

Gelyk deze figuurlyke uitdrukking zeer menigvuldig gebruikt wordt, zo is het geenzints vreemd, dat zy allens de vertooning van figuurlyk verliest, en dat wy dus misleid worden, om onbedagt dat geene in een eigenlyken zin op te vatten, 't geen wy van der jeugd afgehoord hebben, en daar onze aandacht derhalven minder door wordt opgewekt. Men verbeeldt zig God niet als de *middelyke* maar als de *onmiddelyke* oorzaak van alles, wat hem toegeschreeven wordt. Door een wonderwerk brengt hy het Goede der menschen te weeg; En het Booze, of insgelyks weder door een wonderwerk, of door onttrekking zyner wondergenade, zonder welke wy het kwaad niet laten kunnen; Hy laat niet de dingen haaren loop behouden; Hy verkiest nu niet langer het een of ander omdat het natuurlyk volgt uit het geen voorgaat, en omdat de geheele ry of opvolging van dingen, waar mede dit saamenhangt, in zig zelve de beste is, maar hy verkiest het naar een Vrymagtig Raadsbesluit, hy zoekt derhalven middelen om zyne verkiezing uit te werken, en verandert, ter bevordering daar van, den natuurlyken loop der dingen, of de gevolgen, die anders uit derzelve verband en opvolging zouden geboren zyn. [Zie daar dan, door een enkel verkeerd begrip eener figuurlyke

lyke uitdrukking, door het onbedagt overnemen eener wyze van spreken den Oosterlingen eigen, maar by hen in een beteren zin verstaan, een stelsel van Godgeleerdheid uit de H. S. getrokken, regtstreeks tegen derzelve oogmerk en doorgaanden inhoud aangekant.]

MAHOMETH is door dezelfde oorzaak in dezelfde dwaalingen vervallen. Hy hadt geene geleerdheid genoeg om over zyne taal te Philosophieeren, of het figuurlyke van het eigenlyke te onderscheiden; En gelyk het *Arabisch* nauw verwantschap is met het *Hebreeuwisch*, en de werking der Voorzienigheid daar in even sterk als in hetzelfde wordt uitgedrukt, zo deedt dit den gewaanden Propheet, die eene droefgeestige geaardheid, die sterke zo wel als duurzaame indrukzelen van de dingen hadt, en eene regte vermenging was van bedrog en geestdryvery, tot het denkbeeld koomen, om het allervolstrekste Raadsbesluit van God te leeren, en de menschen tot enkele werktuigen te maaken. Ik hebbe regt om zyne dwaaling op rekening der Taal te stellen, waardoor hy zig meer dan eens heeft laten verleiden. Hy verboodt, by voorbeeld, zyne navolgers de *SPRINKHAANEN te dooden*, dewyl zy *DE HEIRSCHAAREN GODS waren*: en hy merkte ze dus aan, omdat het Arabisch woord (Gunud' allahi) deze betekenis heeft. Dezelfde taal beschryft *de schuld der ZONDEN*.

dikwils als een LAST, dien men draagt, daar men door gedrukt wordt; en welken men niet van zynen rug werpen kan; *Mabameth* verbeelde zig dat draagen, daar hy van zyn jeugd af van gehoord hadt, in zyne levendige en sterke *Imaginatie* als *Phisicq*, of lighaamelyk, en leerde „dat de zonden „ in het algemeen, en byzonderlyk de gestooden „ goederen werkelyk op den rug der verdoemden „ drukten,” en hy bragt deze dwaaling in den *CORAN* over, by gelegenheid, dat 'er een mantel van den buit gestoolen was, aan welks verdwyning de Onheiligen den grooten Propheet zelve vermoeden dorsten schuld te hebben.

Byaldien iemand zwaarigheid mogte maaken toe te staan, dat de Leer wegens een onbepaald Raadsbesluit van God, en zyne onmiddellbaare werking ter verbetering der menschen, (eene Leer, die zig onder veele Christenen verspreid, en veele Voor- en Tegen-spreekers gevonden heeft) uit even dezelfde oorzaak, het misverstand namelyk of verkeerde toepassing van zekere Oosterfche uitdrukkingen, zy voortgekoomen; Byaldien, zeg ik, hieraan iemand mogt twyffelen, moet hy ten minsten erkennen, dat de gemelde leer door die oorzaak, door misverstand van Bybelsche spreekwyzen, vereeuwigd is, en dat haare voorstanders steeds de figuurlyke wyzen van voorstellen der Oosterlingen in den sterksten letterlyken zin neemen, dien zy bedenken kunnen.

Dog

Dog dat is het eigenlyk niet, daar ik van spreken wilde; Daar is eene andere bedenking. De Vader dezer Leere onder de Christenen, is ongetwyffeld AUGUSTINUS; Een man van eene heete verbeeldings-kragt en zeer gebrekkige geleerdheid; Daarenboven een *Afrikaan*, of, om hem, naar zyn eigen taal te benoemen, een *Carthaginenser*. Het is waar, in de Steden van Afrika sprak men Latyn, dog niet gelyk te Rome, maar in een zekeren Afrikaanschen smaak. De Latynsche woorden waren het Lighaam, de Punische wyze van denken was de Geest, die dit Latyn bezielde, en met dezelfde woorden inderdaad tot eene andere Taal maakte. Hier komt by, dat *Augustinus* het Punisch of Carthaagsch, als zynde zyne moedertaal, verstondt, gelyk hy het dan ook zomtyds tot opheldering van Hebreeuwſche spreekmanieren bybrongt, als by *Gen. XXX. 30.* De goede Bisfchop sprak derhalven Hebreuwsch, zonder dat hy 't zelf wist, en als hy flegts het Hebreuwsch Alphabet gekend, en een weinig vlyt aangewend hadt, om dat geene te leeren, daar het oude Hebreuwsch van het toenmaailig Punisch in verschilde, zo zoude hy, in plaats van de beschuldiging wegens eene volftrekte onkunde in de beide grondtaalen van den Bybel, de eer gehad hebben van een voorganger, en Hoofd-Auteur onder alle Oosterſche Taalkenners te zyn.

Men vergelyke, zonder dat ik ondertusſchen hier

mede bedoele Augustinus te verlaagen, of de vergelyking tot haar uiterfte uit te strekken, de beide Vaders van het onbepaald Raads-besluit, AUGUSTINUS en MAHOMETH met malkander; Beiden waren het menschen van eene levendige en byna *Entbusiafische* verbeelding, beiden uit der aart liefhebbers van de Poëzy, (schoon *Augustinus* deze liefde naderhand door de Genade in Haat veranderde;) Beiden niet geleerd genoeg om het bedrog eener figuurlyke Taal te ontdekken, nog zig voor haare verleiding te beveiligen; De een was een Arabier, de ander een Hebreeuw. Zoude in beiden de Taal niet ten minsten voor de helft schuldig zyn aan de dwaaling, welke zig van hen zo verre uitgespreid, en na hen zo lang stand gehouden heeft; Voor de helft, zeg ik, want zekerlyk wierdt *Augustinus* ook gedeeltelyk verleid door eene Geestelyke of Inherlyke Bevinding, welke hy niet genoeg onderzocht hadt, en daar hy zig onbedagt op betrouwde.

VI

VOOR-INGENOOMENHEID EN ONMAATIGE
ZUGT VOOR WILLEKEURIGE SCHOON-
HEDEN, OF DIE T' ONREGT DAAR
VOOR GEHOUDEN WORDEN.

Onder de oude taalen, die ons bekend zyn, zal moogelyk de GRIEKSCHE de meeste voorbeelden van zodanige dwaalingen geeven kunnen, welke zyn voortgesproten uit de voorzorg, daar de schryvers of spreekers dezer taal toe verplicht waren, om zig te moeten wagten, van zekere willekeurige werten van schoonheid niet te overtreden. De algemeene stem des volks verklaarde iets voor schoon of lelyk, zonder op het nut of nadeel te zien; Dit waren schoonheden van denzelfden aart als de Gottiſche schoonheden in de Bouwkonst; maar al die voor een volk schryft, zo wel als hy die daar voor bouwt, moet zig naar deszelfs grilligheden schikken.

De al te groote kieschheid van 't Oor ten opzigte der welluidenheid, en deszelfs grillige afkeer van zekere toonen, die men barbaarsch noemt, brengt zekere Historische dwaalingen voort. Deze kieschheid hadt byzonderlyk onder de Grieken plaats.

HE-

HERODOTUS ontschuldigt zig meer dan eens, dat hy zekere eigen naamen, die niet wel klonken, gebrûiken moest, en hy gaat zomtyds zo ver van dezelve weg te laaten. Deze kieschheid hadt een dubbel gevolg.

Of men veranderde de uitlandsche eigen naamen van perfoonen, plaatsen enz. zo lang, tot dat zy welluidender, dat is te zeggen, Grieksch, wierden, en een Grieksche afkomst scheenen te hebben; Een ryke bron van dwaalingen. De kinders en het gemeene Volk moesten zig noodwendig verbeelden, dat die Volkeren, die hunne steden en vloeden Grieksche naamen gaven, oorspronkelyk Grieksch gesproken moesten hebben, en die dwaaling was te vleierend, te Patriottisch, dan dat de groote hoop der Geleerden zig daar niet naar geschikt, en dezelve ongevoelig overgenoomen zoude hebben? Wien is het onbekend, dat byna ydere Natie het zwak heeft om zig zelve voor zeer oud te houden, en byna alle andere Volkeren als Coloniën van het haare aan te zien? Om nu niet te spreken van de fabelagtige historiën, welke by gelegenheid van zulk eene Aftamming gewoonlyk verdigt worden; zy behooren tot den boven gemelden *Pilatusberg*.

Het ander gevolg, dat de gemelde kieschheid voortbrengt, is, dat men de eigen naamen in zyne taal overzet, gelyk de Grieken inzonderheid ten opzichte van de Egyptische naamen der Steden gedaan heb-

hebben. Dit maakt verwarring, of ten minsten duisterheid, in de Historie, en maakt het behulp der beste *zaakelyke*, dat is, Historische, Geografische, en dergelyke Woordenboeken, onmogelyk, welke men egter, zo men niet alles weet, zonder nadeel niet kan ontbeeren.

Het Hebreuwsch heeft ten dezen opzigte een byzonder voordeel of gebrek, zo als men 't noemen wil; het is door dit voordeel ten minsten aanleidelyk tot dwaalingen. Bykans alle uitlandsche naamen schryft het zo, dat men ze voor Hebreuwsch schynt te moeten houden, althans tot vier wortel-letters te kunnen brengen. Men herinnere zig alleenlyk de Egyptische naamen in den Bybel, en men houde daar by in gedagten, dat het Egyptisch en Hebreuwsch in den grond geene gelykheid met makanderen hebben. Tot dergelyke naamen laat zig alsdan zeer zeker eene moogelyke Hebreuwsche afstamming vinden; En deze moogelykheid, deze gemaklykheid zelfs heeft groote mannen, waaronder ik nu alleen BOCHART zal noemen, verleid, om overal in de eigen naamen van geheel vreemde volkeren geen andere dan Hebreuwsche Etymologiën te vinden; En dit mag men byna de Volkziekte, of de ziekte van 't Beroep noemen van allen die werk van 't Hebreuwsch gemaakt hebben. Het Arabisch laat de uitlandsche naamen meer onveranderd, en kenbaar, en deze mindere tederheid

voor

voor de moeder-taal maakt de Arabifche Aardbe-
fchryvers en Gefchigkundigen van meer gebruik.
Vermoedelyk heeft de Arabifche Taal in haare ze-
gepraalende en fpoedige vorderingen door de Lan-
den van zo veele verfchillende volkeren en Taalen,
zig aan deze mannelijke ruwheid gewend.

De ooren der Grieken waren zo verbazend op de
welfprekenheid gefield, dat hunne Gefchiedfchry-
vers, dikwils tegen alle waarfchynlykheid aan, ge-
heele Redevoeringen der Helden in een fierlyken en
verheven ftyl voordraagen moesten, als zy gunftig
gelezen wilden worden. JOSEPHUS erkent zelf,
dat hy van de oudfte gefchiedeniften zyns Volks
niets meer weet, dan 't geen in den Bybel staat;
maar dewyl hy Attifch wilde fchryven, en van de
Grieken gelezen worden, zo moest hy gelykfoor-
tige konst-gefprekken, of Redevoeringen verzinnen
op plaatsfen, daar in zyn oorfpronkelyk Hebreeuwfch
flegts eene korte uitdrukking van een of twee rege-
len voorhanden was, of de eenvoudige Natuur,
fchoon een weinig omftandiger, zig egter beknopt
en zonder weifche pragt of vreemde verfierzelen
vertoont. Men vergelyke flegts het gefprek van
JUDA met JOSEPH, zo als JOSEPH dat in het
XLIVfte Hoofdstuk van GENESIS verhaalt, met
het zelve, zo als het door JOSEPHUS in het 6de
kapittel des Ilden Boeks zyn *Oudbeden* wordt opge-
geeven. Het eerfte is vol tederheid en aandoening,
en

en behelst niets onwaarschynlyks: Het ander is kwynend, en draagt duidelyke merktekenen van voorbereid en konstig opgesmukt te zyn; Enderhalven, dewyl *Juda* zig vooraf onmoogelyk tot dit gesprek konde bereiden, kan men het als eene der onbeschaamste verdigtzelen aanmerken, waarmede de Schryver het geduld en het oordeel zyner Lezeren op de Proef stelt. Ondertusfchen laak ik hem deswegen niet volstrektelyk; Hy moest zo schryven, of hy zou geene Lezers gevonden hebben; De eenvoudige en onopgesmukte Natuur behaagde niet aan Grieksche ooren.

Hoe dikwils ondertusfchen leidt de Lezer deze of geene omftandigheden, de Historie betreffende, uit zulke verfierde Redevoeringen af, en maakt besluiten, die geen anderen grond hebben, dan des Historie-schryvers verbeelding; Hoe dikwils inzonderheid verliest hy de korte merkwaardige uitdrukkingen der Helden, uitdrukkingen, daar zy, met eenen trek, niet zelden hun karakter op de schoonste wyze in toonen! Welk eene onzekerheid veroorzaakt het niet in de Geschiedenissen, als de Geschiedschryver door den aart zyner Taal genoodzaakt is een valsch getuige te zyn? De fout zou nog verfoonlyker zyn, als men, gelyk zomtyds de Arabieren doen, de Redevoering dier Helden alleen, daar men mede pronken wil, in vaarzen stelde, want dan zou zig niemand, dan een gepredestineerde Domkop verlei-

leiden laten, om zig in 't hoofd te brengen, dat een Held, midden in het geraas der wapenen, en de hitte van 't gevegt, voor de vuist een fraei digtstuk hebbe gemaakt en uitgesproken, en anderen het zelve van woord tot woord onthouden hebben. Onder de Geleerden alleen zyn 'er eenige weinigen, die zo onnozel zyn.

Onze Taalen zyn vry van dit foort van Pedantery; maar zy hebben daarvoor moogelyk andere gelykaartige gebreken. Ik zal het FRANSCHTEN voorbeelde neemen, waarin ik den meesten nadeeligen opschik, en eene voorkeur van woorden en vernuft boven zaaken, zelfs by de beste Schryvers meene bespeurd te hebben, welk gebrek zig nooit duidelyker aan my verthoont, dan wanneer ik de onopgesmukte Engelsche schryvers, die zig enkel bekommeren om de zaaken wel uit te drukken, met de Fransche vergelyk. De Franschen kunnen my deze vryheid niet kwalyk neemen, dewyl zy zelve gewoon zyn eene gelykheid van hunne Natie met de Grieken op te merken. Hetgeen by de Grieksche Historieschryvers op de Oraties, is by de tegenwoordige Franschen op de Karakters of Pourtraiten te zeggen. Sieraaden zonder trouw, optooizelen zonder waarheid, die in de Toneelstukken fraei, maar in Historische schriften de allerergste gebreken zyn, als men niet de ultieme zorgvuldigheid gebruikt, om ze getrouwlyk voor te stellen, maar
in-

in plaats van dat, zig vergenoegt met eene groote verscheidenheid van sterke trekken, die door haare nieuwigheid of konstige tegenstellingen behaagen.

Daar is een andere fraeiheid in den Franschen styl, welke ik niet onopgemerkt voorby moet gaan; Deze bestaat in zekere stoute gedagten, grondstellingen zonder bewys; zonder bepalingen, zonder schroom of eenig teken van wantrouwen op zyne onkunde, driest voorgesteld, welke door dat drieste zelve, door het onverwagte, dat 'er in is, door haare kortheid, en eene zogenaamde edelheid, verhevenheid, juistheid, of sterkte, behaagen. Dit is een voor naam gedeelte van het schoon in den Franschen styl. Dat dit ondertusfchen geen voordeelige eigenschappen voor Philosophische en Historische waarheden zyn, behoeve ik niet te zeggen. Het zyn moogelyk nog maar de gebreken van de Schryveren naar de mode, zy zyn misfchien nog niet tot in de sappen en het merg der Fransche taal doorgedrongen; Eenigen der beste Schryveren zyn daar vry van; Ik verkies dezelve niet te noemen, om niet te schynen, dat ik zommige leden der Academie zoek te vleyen. Maar byaldien deze versierselen nog eene halve eeuw in de mode blyven, zal men niet meer Fransch kunnen schryven, zonder dit gebrek na te volgen.

VII.

**AANMERKINGEN OVER HET GEEN IN DE
VORIGE ARTIKELEN VERVAT IS.**

Ik zal deze Afdeeling met drie aanmerkingen be-
sluiten.

I. Weenige dwaalingen ontstaan eerst uit de Taa-
len. Maar veel meer worden door de verkeerde
uitdrukkingen, die daar toevallig uit geboren zyn,
onderhouden, voortgeplant, en vereeuwigd.

[Daar is een Tyd geweest in Nederland, dat
men **SPAANSCH** en **DUIVELSCH** als Synonyma
mogt gebruiken, en dat **FRANSCH** en **TYRAN-
NISCH** het zelfde kon betekenen, maar het betekent
by weelen ten naasten by nog het zelfde; Dit is
eenne dwaaling, die de Taal niet eigenlyk heeft voort-
gebracht, maar die dezelve heeft voortgeplant, en
nog onderhoudt. *Spaansch boos, Spaansch trotsch,
Spaansch kwaadaartig* betekent in verscheiden stree-
ken van Nederland, inzonderheid daar de Span-
jaarden het meest of het flegtst huis gehouden heb-
ben, *Duivelsch boos, Duivelsch kwaadaartig; Spaansch
Donker*, betekent zelfs in zommige oorden van Vries-
land *afgrysyk donker*, en *Spaansch*, met één woord,
is altoos *baatelyk* of *vreeselyk*. Men heeft in 't Nei-
derduitsch een klein bekend boekje, *De fransche
Ty-*

Tyranny geheeten, eene Barbaarfche compilatie van verfierde Barbaarsheden, welke men den Franschen te last legt. In weerwil der onwaarheden, en zelfs der zotterniyen die het vervat, heeft dit zulk een indruk op den Geest gemaakt, dat Franschen en Turksch of Barbaarsch in zommige afgelegene strecken, en die tevens van die Natie, en nooit voor of na, de gewoone uitwerkzelen van den oorlog ondervonden hebben, voor het minst het zelfde betekent, en nog lang zal blyven betekenen. Dwalingen, gelyk men ziet, die de Taal niet uitvindt, maar onderhoudt en voortplant.]

II. Alle bekende Taalen kunnen eene gemeene fout hebben, zelfs schoon de Natuur ons daar niet toe leidt. Het vallen van den Dauw en het Mannz verschaft daar een voorbeeld van, en andere uitdrukkingen, welke inderdaad wel niet verkeerd, maar die geheel willekeurig, en in meest alle taalert voorhanden zyn, toonen het verband, dat dezelve met malkanderen hebben. Wy noemen, by voorbeeld de Tanden, welke men na zyn twintigste jaar krygt, wel niet verkeerd, maar egter zeer willekeurig, WYSHEID-TANDEN, of TANDEN VAN WYSHEID; zo heeten ze ook by de Arabieren, en een WYS MAN wordt by hen genaamd, *SEN DIZ DEZE TANDEN HEEFT*. Onder de Grieken gebrukte HIPPOCRATES al (*πρὸς σάρκων* C. 14. vs. 3.) de uitdrukking van *συμφωνητικῆς*, om het zelfde denk-

beeld te kennen te geeven. En dit zyn egter drie onderscheidene taalen, die geen verband met malkander schynen te hebben.

Alle de Europifche taalen hebben in de wyze van uitdrukken eene zekere overeenkomst met malkander, welke niet voortkoomt uit de verbintenis der onderscheidene volkeren, nog ook uit den handel en verkeer, welke tusfchen dezelve moge plaats hebben, maar van de Taal der Geleerden en der Kerk, dat is, van de Latynfche. Naar deze hebben wy ons gevormd; De Grammatica van alle taalen heeft meer of min van de Latynfche Grammatica overgenoomen, omdat wy deze in onze jeugd eerst regelmatig leeren; De Geleerden denken gedeeltelyk in 't Latyn, en 't geen veelen in hunne moedertaal fchryven is wezenlyk eene overzetting van Latynfche gedagten in de gemeene spraak. De eerfte Predikers des Euangeliums verkondigden onzen voorouderen insgelyks Leerftellingen, die in hunne harsenen op een Latynfche wyze werden ingedrukt.

De Latynfche Taal vervolgens is niet alleen eene Dogter van de Griekfche, maar zy heeft zig ook in haaren volwasfenen ouderdom naar haare moeder gefchikt, en van haar de welfprekenheid geleerd.

De Griekfche heeft wederom by de oudfte Schryvers, gelyk *Doctor ERNESTI* heeft opgemerkt (de *Vestig. linguae Hebr. in lingua Graeca*) niet flegts
in

in de afstamming, maar ook in de wyze van denken, eene blykbaare verwandschap met de Hebreuwsche; Misschien zullen de Phoeniciers den Geest der Grieken eerst beschaafd, en onderwylende Hebreëen zo wel als de Grieken veel overgenomen hebben uit de Poëzy der Egyptische Beeldspraaken. De laatsten erkennen dit zelve, en wegens de eersten is 'er geen twyffel aan te slaan, niet alleen wegens hun lang verblyf in Egypten, maar ook wegens eene menigte afzonderlyke voorbeelden, welken men in het Hebreuwsch daar van aantreft, en waardoor deze gedagte eene volkoomen zekerheid bekooft.

Eindelyk heeft de uitbreiding der Saraceenen in Europa, en de kleine flikkering van licht, welke zy in de duisternis der middel-eeuwen, in de Wetenschappen gebragt hebben, een nieuw verband van de Europische met de Oosterse Taalen uitgewerkt.

Alle deze Taalen hebben hierom hoe verschillende ook de woorden en zelfs de Letters mögen zyn, in den dracy der gedagten zo veele overeenkomst, dat het niet ongerymd zy dezelfde dwaaling by haar allen te vermoeden; Is dat nu zo, dan is het geenzints te verwonderen, dat wy dezelve zo bezwaarlyk vermyden, als de zinnen, of genoemene Proeven ons dezelve niet ontdekken, gelyk ten opzichte van den Dauw en het Manna heeft plaats gehad. Ik weet my inderdaad geene zodanige dwa-

ling voor tegenwoordig te herinneren, wist ik 'er een, zo had ik dezelve even daar door reeds verbeterd, en eene ontdekking gedaan, die allen dezen Volkeren is ontsnapt, maar dat is boven myne kragten en hoop. Misfchien is 't ook niet noodig. Ondertusfchen wenschte ik wel, dat een Philosophifche Geest, die by eene nauwkeurige kennis van onze Taalen, de kennis van eene geheel vreemde Taal, het zy de Chineefche, of een Amerikaanfche, in eene tamelyke volmaaktheid voegde, zyne opmerking daar op vestigen wilde.

III. De Republiek der Geleerden, uit zo veele onderscheidene Volkeren bestaande, heeft eene Geleerde Taal noodig, welker gebreken zeer nadeelig voor de Geleerdheid kunnen zyn.

Wy hebben niet door verkiezing, maar door toevallen, en gedeeltelyk ook uit de handen van den Godsdienst, de Latynfche daar toe ontvangen. Dat dit eene doode Taal zy, houde ik voor eene gelukkige omftandigheid. Want onze levendige veranderen te dikwils, en in twee honderd jaaren worden de werken in dezelve gefchreeven, reeds onaangenaam, zo niet onverftaanbaar. Aan den anderen kant zyn 'er menigvuldige ongemakken aan het gebruik van 't Latyn, tot het gemelde einde, vast; Het grootfte daar van is wel de armoede dezer Taal in woorden tot de Natuurlyke Hiftorie betrekkelijk, waardoor LINNÆUS en anderen ge-

gedeeftelyk verleid of genoodzaakt zyn geworden, om een nieuw barbaarsch Latyn te smeeden, waarvan niet alleen C I C E R O niets verstaan zoude hebben, maar 't welk ook iemand van het hedendaagsch Latyn, dat wy gewoonlyk gebruiken, niet onkundig, even eens leeren moet, als ware het een geheel nieuwe taal van een verschillend Volk.

Dit Barbaarsch Latyn vervult het gebrek maar zeer onvolkoomen; Want het ééne Volk verstaat het zelve dus, een ander op eene verschillende wyze, naardien elk het met zyne taal vermengt; Dit is de groote rede, die de Geleerden behoorde te beweegen, om zig op het oude en zuivere Latyn toe te leggen.

Het zou veel gelukkiger zyn geweest als het Lot de Grieksche Taal getroffen hadt, daar de Latynsche in de Medecynen en in de Natuurkunde toch van borgen moet, om zig uit te drukken, waardoor alles duister wordt voor hen die geen Grieksch verstaan. De buigzaamheid van 't Grieksch in veele duizend nieuwe saamenvoegingen van woorden, zou een voordeel geweest zyn, dat men anders vrugtloos zoekt. Groote Geleerden hebben dit erkend, maar 't is te laat; Het Lot is getrokken, of liever de dobbelsteen geworpen, eer men in staat was te kiezen; Het Geval heeft bepaald, en wy zyn genoodzaakt de bepaling van 't Geval te volgen.

Het Oosten, aan het welk een valsche Godsdienst het Arabisch tot een Geleerde taal gegeven heeft, zou gelukkiger kunnen zyn dan wy. De rykdom dier Taal is byna onuitputbaar; Voor de Natuurlyke Historie heeft zy zo veel woorden, dat wy dezelve van haar hebben moeten leenen, om verscheiden voortbrengzelen der Natuur te be-noemen, en zy is byna zo onveranderlyk als een doode taal. Maar alle deze voordeelen zyn vergeefscli gespild: De Mahometaanen hebben geene geleerde taal van nooden, want zy hebben geene geleerdheid.

VIER-

VIERDE AFDEELING.

HULPMIDDELEN TEGEN DEN NADEELI-
GEN INVLOED DER TAALEN.

Het geen ik in deze Afdeeling te zeggen heb, kan tot deze vier stukken gebragt worden.

I. Vooreerst het vermyden der dwaalingen, die uit eene Taal geboren kunnen worden.

II. De onderhouding en bewaaring van 't geen goed, en

III. De verbetering van 't geen gebrekkig en na-
deelig is in eene Taal.

IV. Ten laatsten; Het onderzoek of het moogelyk zy eene geheel nieuwe, Geleerde Taal uit te vinden.

Ik heb het meeste dat hier toe behoort te voren reeds in het voorbygaan aangeroord, en ik zal dus in deze afdeeling kort kunnen zyn, en meermaalen naar vroegere afdeelingen wyzen.

I.

HET VERMYDEN VAN DWAALINGEN,
DAAR DE TAAI TOE LEIDT.

De regels, die hieromtrent in agt genoomen moeten worden, zyn in de derde Afdeeling al te vinden: namelyk;

L 5

I. „ Ge-

1. „ Geloof geen voorstel daarom alleen, omdat
 „ het in de Etymologie is opgeslooten, of ſchynt
 „ opgeslooten; De Etymologie is de ſtemme der
 „ menigte; Deze moet den Wysgeer verdagt zyn,
 „ ſchoon hy niet nalaat dezelve met opmerking aan
 „ te hooren.

2. „ Verander uwe uitdrukkingen; wagt u voor
 „ een dorren ſtyl, en drooge wyze van Philoſopheer
 „ ren, maar zoek bondigheid van gedagten met ver
 „ ſcheidenheid van bewoordingen te verbinden.”

Daar ligt miſchien eene dwaaling in ééne uitdrukking opgeslooten, maar die zelfde dwaaling kan niet in alle uitdrukkingen, welke men tot het zelfde einde bezigt, zyn ingelooopen; door de uitdrukkingen derhalven te veranderen, ondekt, en vermydt men die dwaaling. De dwaalingen eener Taal, zyn niet Systematiſch, nog hebben een geregeld verband met malkanderen of met de uitdrukkingen. Ik heb in het begin van myne tweede afdeeling doen opmerken, hoe het gemeene Magazyn der Taalen is aangelegd en vol geraakt? De een heeft 'er deze, een ander geene waarheid of dwaaling, de een dit, de ander een tegenſtrydig gevoelen in gebragt; Geestigheid, zelfs die men niet voor juist en waar hielt, Kwinklagen, Boertery, Scherts, en de zugt voor het nieuwe en wonderlyke hebben 'er het haare bygelegd; en als eene dwaaling nu
 by

by het geheele Volk was aangenoomen, heeft eene andere wyze van uitdrukken, welke men in de uitvinding alleen voor fraei, alleen als figuurlyk beschouwde, niet zelden zeer veel toegebracht, om die dwaaling te verbannen, en het volk door die wyze van spreken allengs weder tot de waarheid te brengen.

Een voornaam gedeelte der Taalen bestaat uit Poëtische uitdrukkingen, welke men zo dikwils in Onrym herhaald heeft, dat zy eindelyk Profa zyn geworden. Gelyk nu de Poëeten den gewoonen weg verlaaten, en figuurlyk spreken moeten, en zy door hunne vervoeringen tot de nieuwste en treffendste vergelykingen geleid worden, zo is het zeer waarschynlyk, dat yder dwaalende uitdrukking ook haar tegengift in de taal der Digteren hebben zal, schoon zelfs geen Digter de waarheid heeft gezogt te ontdekken, maar enkel het oogmerk gehad moge hebben om nieuwe vergelykingen te maaken. Hoe algemeen het zy den Dauw en het Manna van den Hemel te laten vallen, heeft egter VIRGILIUS van een Manna, of, om eigenlyker te spreken, van een soort van wilden honing, die uit de boomen druipt, en alleen een weinig vloeibaarer is dan het Manna, gezongen, *Eclog. IV: 30.*

Et duræ quercus SUDABUNT roscida mella.

Dit stelt ons byna gerust tegen de vrees, die wy
in

in de laatste § der vorige Afdeeling, op het einde van No. II. te kennen gaven, dat namelyk zommige dwaalingen alle, ons bekende, taalen zodanig doordrongen konden hebben, dat derzelve ontdekking ons onmoogelyk worde.

In het algemeen werkt de nadeelige invloed der Taalen meer op de Ongeleerden, de Halfgeleerden, de domme of onnozele Geleerden, op hen, die zig aan zekere wyzen van spreken verbinden, of die buiten de Taalen geene wysheid bezitten, dan op de waare en verstandige Geleerden; en 't geen inzonderheid gelukkig is in dezen, zodra wy de bron der dwaaling ontdekt hebben, zyn wy even goed in staat om ons voor dezelve, als voor eenig ander vooroordeel te hoeden. De Academie heeft derhalven het beste middel gekoozen om den schadelyken invloed der Taalen te weeren, met het voorstellen daar van als een vraagstuk aan de Geleerden op te geeven.

Ik kan, dit moet ik erkennen, my niet overreeden, dat eene der verhandelingen, welke over dit onderwerp zullen inkoomen, zelfs die niet, welke door de Academie gekroond zal worden, omdat zy dezelve voor de volmaaktste onder de onvolmaakten houdt, deze stof in een genoegzaam licht zal stellen. Alle schriften, die naar dezen prys dingen, kunnen niet anders dan als Proeven worden aangemerkt, en het zy my geoorlofd ten

min-

minsten voor de onvolmaaktheid myner Proeve eene versooning te maaken.

Het onderwerp is nieuw en onbewerkt, men heeft 'er niets anders over dan verspreide gedachten en flikkerende invallen van eenige weinige groote Geesten. Om iets tot genoegen van de Academie te schryven, zoude men met een Wysgeerigen Geest, met een Oordeel en opmerking, waar door men de algemeen aangenoomen dwaalingen ontdekte, eene zeer uitgestrekte kennis van veele Taalen moeten vereenigen. Geheel vreemde taalen, die geene verbintenis met de onze hebben, gelyk ik hooger van alle Eutopische, en de zogenaamde Oosterfche taalen heb aangemerkt, hy voorbeeld de Chineefche, zoude hy als zyne moedertaal moeten verstaan, en daar by deraelver Etymologie of afftammung als een Geleerde beschouwen en bezitten: Onze taalen, dat is te zeggen, de Eutopische en Oosterfche, moesten hem even eens bekend zyn, en dan moest hy nog daarenboven de Historie van de begrippen dezen Volkeren in zyn hoofd hebben. Maar van wat mensch is dit te vorderen! Zekerlyk mag ik vaststellen, dat de Academie niet eene voldoende Verhandeling zal eischen, maar zig gunstiglyk met eene goede Proeve vergenoegen. En welk een voordeel zal zodanig eene Proeve niet reeds aan het Ryk der waarheid kunnen doen, als zy onder de

Phi-

Philosophen, die vreemde Taalen verstaan, bekend worde, en aangenoomen, om hen tot een ontwerp te dienen, daar zy hunne eigene waarnemingen naar inrigten, tot een geleidraad, dien zy in hunne bespiegelingen volgen kunnen! Welk geluk, als de Academie zelve hen daar toe, 't zy door nieuwe pryzen, of door haar gezag, wilde opwekken, en zig alsdan verwaardigen, om dat geene te verzamelen en te bewaaren, wat haar uit alle deelen der Wereld ten dezen opzichte toekoomen mogte!

In het algemeen verdienen de Taalen, dat 'er een byzonder deel der Wysgeerte aan besteed of van gemaakt worde, waarin men zig dan behoort te bevlytigen, om eerst eene groote menigte verschynzelen te verzamelen, eer men denkt om een *Systema* te maaken. De Academie schynt den grond daar toe te leggen, en zal waarschynlyk de eer en verdiensten hebben van de Geleerde wereld daar mede te verryken. Hartelyk wenschte ik, dat zy deze vraag ter eeniger tyd haare opmerkzaamheid mogt waardig keuren. HOE EENE TAAI ALLEREERST ONDER MENSCHEN, DIE NOG GEENE HADDEN, ONTSTAAN, EN ALLENGS TOT DIE VOLMAAKTHEID, WAAR IN DE TAALEN THANS ZYN, GERAAKT MOGE WEZEN? Deze vraag zoude een grooten invloed hebben kunnen op het stuk, daar ik thans mede

mede bezig bèn; maar ik heb dezelve met voortdacht onaangeroerd gelaaten, omdat zy my te verre voeren, en dus myne Verhandeling te lang maaken zoude.

3. Het derde hulpmiddel eindelyk, om zig voor de dwaalingen eener Taal te beveiligen, is de kennis van verscheiden taalen. De Geleerden, die meer dan ééne taal grondig verstaan, loopen zo veel te minder gevaar van de begogelingen hunner moedertaal, omdat zy, om zo te spreken, verscheiden moedertaalen hebben, welke zy met malkanderen vergelyken, en waarvan zy de een door de andere verbeteren kunnen.

II.

BEWAARING VAN 'T GEEN GOED IS IN EEN TAAL.

De rykdom, dien een taal eens verkregen heeft, blyft zo lang behouden, als de Geleerdheid onder een Volk bloeiende blyft: als namelyk de Weenschappen niet enkel in de Taal der Geleerden, maar ook in de gewoone taal verhandeld worden, en de beste Schryvers zig der zuiverheid in zo verre bevlytigen, dat zy geen vreemd woord gebruiken, als 'er eene gepaste uitdrukking in de Nationaale taal voor handen is, om het begeerde denkbeeld uit te drukken. Geschiedt dit niet, zo zal een taal tot

tot onherstelbaare schade der Weetenſchappen onder een Volk, armer worden. Dit is dan eene zorgvuldigheid, die hoe zeer dezelve van zommige Geleerden voor beuzelagtig, ja voor Pedanterie wordt gehouden; van zeer veel belang is voor de Weetenſchappen zelve.

Ik weet geene behoedmiddelen om het gevaar te weeren, daar de ſchat, die in de Etymologie ligt opgeflooten, (volgens het geen wy daaromtrent in de II. Afdeeling tegen het einde van Art. 1. hebben aangemerkt) voor blootgeſfeld is. Alles wat op Aarde beſtaat, alles, wat menſchelyk is, is vergankelyk; Als ondertuſſchen de Etymologie van eenige woorden door het menigvuldig gebruik als verſlyt en onkenbaar wordt, is 'er grond van te hoopen, dat woorden, die van nieuws op te voorſchyn koomen, derzelve plaats vervullen zullen.

III.

VERBETERING DER TAALEN.

De voorſlag om den rykdom eener Taal te vermeerderen, welken ik in de ſtraks gemelde II. Afd. Art. I. gedaan heb, is de gewigtigſte dien ik weet te doen, en men kan denzelve tot meer deelen der Geleerdheid uitſtrekken. Tegen de dubbelzinnigheid, en tegen de vooroordeelen, waar mede
ons

ons de bykoomende denkbeelden, die met het
voornaame denkbeeld te gelyk aan de woorden ge-
hegt worden, figtelyk vervullen, is zekerlyk geen
beter middel dan de taal met duidelyke en onpar-
tydige woorden te verryken.

Het is niet noodzaakelyk de dwaalende Etymo-
logiën volstrektelyk te verbannen, als men zig maar
behoorlyk wagten wil, om niet van de Etymolo-
gie eens woords tot de waarheid eener zaake of
stelling te besluiten; gelyk men veel al ongevoelig
doet. Men maakt zig aan geene dwaaling schuldig,
als men enkel een woord of afftammig gebruikt, waar
van anderen zig vóór ons bediend hebben, en nog
dikwils bedienen om dwaalingen voort te planten;
Het kan zyn, dat zodanig een woord allereigenlykst
geschikt is om een valsch denkbeeld over te bren-
gen, dog daar kan ik myzelve voor wagten, en an-
deren voor beveiligen, en ik kan, op zyn ergst ge-
noomen, dat woord als eene figuurlyke uit-
drukking gebruiken. Zo wel als de Dichter kon-
de zeggen van den stuurman, die Italien uit het ge-
zigt verloor:

———— Italiën ging onder.

of

———— Italië zink in 't ongemeeten Diep.

Zo kan ook een Starrekundige, die het stelzel van
Copernicus heeft aangenoomen, zonder kwetzing

M

van

van zyne Aftronomifche Confcientie, zeggen: *De zon ging onder; of De zon dook in de zee.*

Ik geloof zelfs, dat de Geleerde verplicht is, zig als een ampteloos burger in het Ryk der Taalen te gedraagen, en geen wet tegen deze gewoone wyze van fpreeken te laaten uitgaan; En het gelag waarmede men hem ontvangt, als hy het tegendeel waagt, is eene welverdiende straf zyner heerszugt en inbreuken op de regten van het Volk. De Spraak, of Taal, is eene Volksregeering: wie heeft den Geleerden Burger het regt gegeven om iets te verbieden, eer hy het geheele Volk overtuigd heeft, dat de wyze van fpreeken, die zy tot hier toe gebruiken, verkeerd is? of hoe kan een enkel mensch vergen, dat men hem verftaan zal, als hy om een zaak, uit te drukken, een ander woord of teken gebruikt, dan 't geen men tot dus verre, met algemeene goedkeuring, heeft aangenomen. De Duitschers noemen BLEY-STIFT, het geen de Nederlanders door BENPOT-LOOT uitdrukken; Beide taalen gebruiken het denkbeeld en de benaaming van LOOT: ENLOOT-STIFT, is de letterlyke overzetting der Hoogduitfche woorden. Onderftel nu, dat een Natuurkenner, om dat het *Potloot* meer van den aart van 't yzer dan van het *Loot* heeft, in zyn hoofd kreeg, om een POTLOOTJE, een YZERSTIFT, te noemen, met wat rede zoude hy kunnen vergen verftaan

staan te worden, en op wat grond het kwalijk neemen, als men hem, op zyn verzoek, een yzeren priem of oude spyker in plaats van een Potloot in de hand gaf? Dit laatste ziet 'er uit als loot, en heeft zyn naam van de weekheid zo wel als kleur gekregen. Het geheele volk is van deze dwaaling niet onderrigt, en heeft geen tyd over, om zig van alle dwaalingen, die in de Taalen zyn, te laten onderrigten. De Geleerden egter op hun woord te gelooven is het zelve ook niet verplicht; zo onbedriegelyk zyn dezen niet; En de dwaalingen zouden zeer vermenigvuldigen, als men hen zodanige regten wilde toestaan: want de Geleerden vinden 'er niet minder uit dan het Volk, en zyn vooral niet minder begeerig om ze anderen op te dringen. Wat zal de gemeene Man in dit geval van het Potloot, en in zeer veele andere gelyksoortigen, die zouden kunnen en moeten voorvallen, doen? juist het geen hy doet, den gebaarden weg volgen.

Die Godgeleerden moeten dit niet bedagt hebben, die van den Bybel vergen, dat Hy alle spreekmanieren veranderd of vermyde, die eene dwaaling ten gronde hebben, en die zig deshalven verbeelden, dat alle uitdrukkingen der H. S., in den eigenlyken zin der woorden genoomen, altoos strikt waar zyn, en veele derzelven volmaakte Natuurkundige waarheden bevatten. Ik heb, dunkt,

my, den Bybel, tegen deze Liederen, die denzelfven onteeren, in het voorbygaan verdedigd; Die dienst zou misfchien in de tegenwoordige eeuw overtollig kunnen fchynen, als 'er zig niet nog onlangs uitleggers hadden opgedaan, die dezen grondregel, dat de H. S. zig in haare uitdrukkingen naar het gebruik der menigte fchikke, in verdenking van Deïftery, of Naturaliftery gezogt hebben te brengen (*).

Ondertusfchen kan men iets ter verbetering der verkeerde Etymologiën doen; namelyk, dat men andere juistere uitdrukkingen uitvinde, en die nevens de dwaalende fteile. Dit ftaat yder vry, die der taale magtig is: Hy heeft door het gebruik der taal ook het regt om nieuwe woorden en fpreekmanieren, dog alleen zulken, die met den aart der taal overeenkoomen, en dan nog in een niet al te groot getal, te maaken. Als deze, nevens de dwaalende uitdrukkingen te gelyk gang krygen, zo beteugelen zy aanfonds de dwaaling, en maaken, dat men doot de taal ten minften niet gedwóngen wordt om verkeerde begrippen in zyn hoofd te brengen. Deze uitdrukkingen zyn in den mond en pen van zommige fchryveren zelfs zo gelukkig, dat zy de verkeerdste fpreekmanieren verban-

(* Zie b. v. de *Hermneut.* van HOFMAN, algemeene opzigter op de Kerken van Wittenberg.

bannen, of ten minsten tot het gemeene Volkje bepaalen.

Ik weetgeene andere dan deze twee middelen om de Gotthifche fchoonheden te verbannen, namelijk volmaakter modellen, en de Satyre. In eene Volks-regeering moet men die geen vernuftig uitlagchen, die men door wetten of bevelen niet dwingen kan vernuftig te handelen.

Ik heb van eenige verbeteringen der taal gefproken, maar de groote vraag is, Hoe, en door wie dezelve ondernoomen en uitgevoerd zullen worden? My dunkt, niet door Bevelen, want dat is tegen de Democratifche regten der Taal, en wordt welhaast belagchelyk; Niet door Geleerden, die niets anders dan Geleerden zyn; maar door middel van zulke Perfoonen, welken anderen in de Taal gewillig volgen, dat is door Claffieke Autheuren, door die Schryvers, die zig een eerften en billyken roem in hunne taal verwerven. Weinigen zyn daar toe gefchikt, gemeenlyk moeten het oorfpronkelyke koppen, *Origineele Genies* zyn, groot in hunne Weetenfchappen, zo dat de Geleerde, wien het om niets dan zaaken te doen is, hen met hoogagting leest; en hunner taal zo volkoomen meester, dat yder denkt wél te fpreken of te fchryven, als hy zo fpreekt of fchryft als zy. Dezen Liedten houdt men nieuwe bepalingen, die zy aan oude woorden geeven, ten

goede, als zy flegts de toegeevenheid des Volks niet door al te menigvuldige nieuwigheden misbruiken. Hunne regten zyn oud. CICEERO heeft al, op die wyze, de Latynfche taal gewend, om dat geene uit te drukken, wat men voorheen nauweliks anders dan in het Grieksch dorst waagen te denken. (*) Zodanige Schryvers behaagen zomtyds zo zeer, dat het, naar het oordeel der menigte, een misdaad wordt anders dan naar hun voorgang te fpreeken.

Niemand kan zig zelve tot *Auctor Claficus* verklaaren; Het zoude zelfs een onbefcheidenheid zyn flegts te laaten merken, dat men naar deze eerplaats ftondt. Het Fortuin, of het Volk kiest uit de geenen, die gelyke verdienften hebben, byna naar 't Lot. Yder, die de verbetering der Geleerdheid ter harte neemt, is ondertusfchen verplicht, zo veel vlyt aan zyne Taal te befteden, als of hy een *Auctor Claficus* dagt te worden. Niemand bereikt dit oogmerk beter dan de Godlyke Digtters; Het verband der Poëzy met de ernftige Weetenfchappen is dezen ter dier oorzaak zeer nuttig en fterk aan te raaden; En de Tyd, dien de groote Geleerden, die tevens van natuur goede Digtters zyn, befteden, om hunne ernftige bezigheden met het gezelfchap der Zanggodinnen

te

(*) De Nat. Deor. Lib. I. § 8.

te verwisfelen, is tevens voordeelig voor de Weetenschappen van geheele Volkeren; en de belooningen, welke men zodanige gunstelingen van Apollo toelegt, zyn geenzints verspild. De Academie begrypt, zonder dat ik 'er dit behoeve by te voegen, van zelfs wel, dat ik niet van Digtaren spreek, die hun eenig werk van de Poëzy maaken, en niets anders dan Digtars zyn; ook niet van groote Geleerden, die zig zelven in weerwil van de Natuur dwingen, Digtars te worden; zy koomen nooit boven het middelmaatige en kunnen geen invloed op de Taal hebben.

Goede Overzettingen eindelyk verdienen zulk een aanzienlyke plaats onder de middelen ter verbetering eener taal te bekleeden, als zy zeldzaam en moeijelyk te vervaardigen zyn. Zy ontdekken de behoeften der Taal en verryken ze met uitdrukkingen, welke dezelve tot hier toe ontbroken hebben; Maar het is noodig, dat de Overzetter eenige vereischten van een *Auctor Clasficus* hebbe, als hy dit zal uitwerken; Ten minsten moet hy getrouw zyn, zyn Schryver volmaakt verstaan, en zyne vertaaling met hetzelfde vermaak als het oorspronkelyke doen leezen. Door overzettingen, en navolging der Grieken is de Latynsche Taal zelve geworden, het geen zy is, terwyl men nog in den tyd van CICERO twyffelde, of men in 't Latyn Philosopheeren konde? Inzonderheid zoude het

onze taal volkoomener maaken, als wy fraëijze overzettingen der Griekschè en Latynsche Modellen kreegen; Maar zy moësten van een geheel anderen aart zyn dan de Schoolfche, die men in Duitschland, en de Ontrouwe, die men in Frankryk ziet verschynen.

De Duitfche Taal heeft ongetwyffeld door overzettingen groote voordeelen gekreegen, en is daar door bekwaamer geworden voor de Weetenschappen. Ten minsten de buigingen van andere levendige taalen zyn daar door ten deele aan de onze eigen geworden. 't Is maar te beklagen, dat de flegte overzettingen byna zo veel schade doen aan de Taal, als de goede daar voordeel aan toebrengen. De Boekverkoopers zyn hier *Mecenaten*; Mogten zy toch hun invloed ten nutte der taal en der weetenschappen aanwenden, en niet, gelyk de meesten doen, dien Overzetter opzoeken, die voor het geringfte prysje werken wil, zonder zig hun pligt, of eer, of zelfs hun waar belang te bekreunen. Zy die beter gezind zyn, 't zy onder de Boekverkoopers of Overzetters, zy die zig als regtgéaarde Leden van het Gemeenebest der Geleerdheid gedraagen, verdienen de agting en aannemding van allen, die deel neemen in den roem van hun Vaderland.

Welk een ruim veld hier den braave voorstanderen der Weetenschappen geopend worde, behoeft ik niet te zeggen.

IV.

IV.

OF HET MOOGELYK ZY EENE GEHEEL
NIEUWE GELEERDE TAAL
UIT TE VINDEN.

De aanmerking, dat 'er zo veele fouten en gebreken zyn in alle bekende taalen, heeft mannen van de grootſte geleerdheid en het ſchrandeſte vernuft doen wénſchen, dat 'er eene byzondere en eigene taal voor de Weetenſchappen mogt uitgevonden worden; die niet van eenig Volk ontleend, maar alleen door Wysgeeren gemaakt ware, met één woord, eene waarlyk Geleerde taal.

In deze taal zóude yder denkbeeld zyn eigen be-naaming hebben, 't welk op geene andere denkbeelden toegepast zou kunnen worden, en waar door derhalven alle duisterheid, dubbelzinnigheid, en tiguurlyke uitdrukkingen verdwynen zouden.

Zulk eene taal zoude of alleen in geſchrift, in karakters op 't papier kunnen beſtaan, of die karakters zouden door onderſcheidene klanken uitgedrukt kunnen worden; In het eerſte geval zou dezelve zeer veel gelyken naar de geleerde of geſchreeven taal der Chineezen, die eer eene tekening van denkbeelden, dan eene Taal is; De meesten der geenen ondertuſſchen, die dit ont-

werp wenschen uitgevoerd te zien, zouden zig met dit voordeel te vreden houden. Het geen inzonderheid hunne hoop ten dezen opzigte voedt, is dat de Wiskunde door die stomme taal der Algebra zeer groote vorderingen gemaakt heeft, en tot eene veel grooter volkoomenheid gebragt is; „ Laaten wy, zegt men, dus ook eene Algebra „ voor de andere Weetenschappen uitvinden, en „ zy zullen tot den zelfden trap van volmaaktheid koomen. ” Eindelyk vertoont dit ontwerp het aangenaam vooruitzigt aan hunnen Geest, dat de Geleerden door dit middel hunne briefwisseling op een beter voet zouden kunnen brengen, en hunne denkbeelden malkanderen nauwkeuriger mededeelen.

Ik erken, dat alle die schoone vooruitzigten my niet zeer gegrond voorkomen; Ik heb meer dan ééne twyffeling, meer dan ééne tegenwerping, zo wel tegen de moogelykheid van zulk eene taal, als tegen het nut, 't welk men beweert, dat 'er uit voortkoomen zoude. Ik ga dezelve voorstellen, om ze, gelyk alle myne andere aanmerkingen, aan 't oordeel der Academie te onderwerpen.

Het voorbeeld van de Algebra is bedriegelyk, en koomt hier eigenlyk niet te pas. De andere Weetenschappen verschillen al te veel van de Wiskunde, om gelyke uitwerkzelen te hoopen. Als men een *Geometrisch Problema* wil oplossen, maakt men,

men, in zekeren zin, zelf de taal, daar men zig in zyne oplossing van bedienen moet, en die weinige karakters zyn zo veel gemaklyker te onthouden, als zy van onze eigen keuze zyn; want hoe onwillig, hoe wederfpanning het geheugen zy om de ontdekkingen van anderen te bewaaren, het is altoos egter leerzaam en gereed, om 't geen van onze eigen uitvinding is, aan te neemen.

Maar in alle andere gevallen zyn de redeneeringen uit verscheide vreemde denkbeelden saamgesteld, die dikwils van geheel verschillende Wetenschappen zyn ontleend, en de gemengde Geometrie zelve kan hier onder begreepen worden. Daar by koomt, dat men niet altoos meester is om zyn eigen letter-of schryf-taal te maaken; Men zoude zig van die karakters moeten bedienen, welke tot de bepaalde denkbeelden reeds by de Geleerden aangenoomen waren, dat is te zeggen, men zou een oneindig getal karakters van vreemde uitvinding in zyn geheugen moeten drukken, en dus in de zwaarigheid vervallen, die ik zo even hebbe voorgesteld. De Rede is klaar; Als ik een Mathematisch onderwerp verhandel, breng ik de lynen, die ik door zekere karakters wil benoemen, onder myn oog, of het oog myner Lezeren, of ik heb andere middelen om ze te doen kennen, zonder dat het moogelyk is zig daar in te vergisfen. Zie daar waarom de karaktars altoos van myne keuze af-

afhangen ; terwyl ik integendeel in die Weetenschappen, waar in de betekenis der karakters niet door zichtbaare beelden op het Papier kan uitgedrukt worden, volstrektelyk verplicht ben my van die tekens te bedienen, welke reeds in eenige der aangenoomen taalen zyn vastgesteld, en waar mede men is overeengekoomen zekere bepaalde denkbeelden uit te drukken, by voorbeeld ; *Huwelyk, Veelwyoery, Overspel, Hoerery, Roem, Trotsheid, Staatzugt, Nederigheid, Laagheid* enz. Zonder welke bepaaling tot de reeds aangenoomen taalen, en derzelver gebruik van deze karakters, dezelve in een geheel vershillenden zin zouden kunnen gebezigd worden, of met andere woorden, zonder welke voorzorg deze tekens geheel strydige denkbeelden in den geest van anderen zouden overbrengen, dan die, welken ik zelf daar aan hegte.

Die zelfde aanmerking wyst ons nog een ander, en grooter verschil aan, tusfchen de Algebra der Wiskundigen, en de karakters daar zig de andere Weetenschappen van bedienen. Daar is geen Wiskundige, die zig in de Algebraïsche karakters kan vergisfen ; Hy heeft de lynen, op welk eene wyze zy gekarakterifeerd of benoemd mogen zyn, onder zyne oogen ; Hy kan ligt bepaalingen maaken van het geen, daar hy van spreekt, en zyne bepaalingen zyn onbedriegelyk.

In andere Weetenschappen daarentegen kunnen
de

de Schryvers nooit de beelden der voorwerpen, daar zy zekere naamen aangehegt hebben, vertoonen; Schoon nog de Spreker of Schryver, nog de Hoorder of Lezer onkundig zyn, kunnen zy zig van weerskanten egter bedriegen, de eersten in hunne bepaalingen, de laatsten in de toepassing, die zy 'er van maaken. Zulk eene schryfwyze nu, of het gebruik van zulke karakters, zal altoos duister en onzeker zyn, en ik durf zeggen, dat de natuur van de zaak het niet anders toelaat. Het geen ik in myne Tweede Afdeeling No. I. wegens de bepaaling van het Huwelyk gezegd heb, kan hier tot opheldering dienen. Als wy dit zelfde woord by verschillende volkeren, of op verschillende tyden uitspreken of schryven, moet het noodwendig verschillende denkbeelden overstorten in den geest der Lezeren, en derhalven, als wy onderstellen, dat de uitvinder der nieuwe Geleerde taal het Huwelyk begrypt, zo als veele Theologanten het begrypen, namelyk als „eene vereeniging van TWEE „perfoonen van verschillende sexe, ter voortteeling en opvoeding van kinderen” zo is het zeker, dat hy onverstaanbaar zal wezen voor die Natien, daar de VEEL WYVERY plaats heeft, en als hy, met welke karakters of tekens ook, van het Huwelyk meldt, geheel verschillende denkbeelden in den geest der Geleerden onder dezelve zal overbrengen, dan welke hy zelfs heeft, of wit over-

overbrengen. In één woord, men kan uit eene onvermengde Weetenschap, die de zetel is der blykbaarheid, en zekerheid, en welker *demonstraties* bykans op geen vreemd voorwerp kunnen toegepast worden, niet besluiten tot saamgestelde en vermengde kundigheden, en die gemeenlyk niet dan op waarfchyntlykheden rusten.

Het voorbeeld van de CHINEESEN komt my voor het sterkste bewys tegen het ontwerp van eene geleerde taal of eene algemeene overeenkomst van tekenen uit te leveren. Ik kan niet zeggen, hoe veele duizend karakters de Chineefche taal tegenwoordig telt; maar men begrypt ligtelyk dat dit verbaazend groot getal nog grooter zou worden, naar maate onze kundigheden toenamen; Hoe veele nieuwe karakters zoude de kruidkunde alleen niet vereisfchen! Alle de verhaalen, die wy van China hebben, getuigen eenpaarig, dat de Geleerden aldaar hun geheele leven doorbrengen om hunne taal te leeren, en dat zy fterven zonder dezelve magtig te zyn; Zy flyten dan al hunnen tyd om een werktuig tot kundigheden te vervaardigen, en hebben geen oogeblik over, om het te gebruiken tot het einde daar het eeniglyk toe dienen moet, om kundigheden te verzamelen, of ontdekingen te doen. Wy maaken ons ongeduldig over den langen tyd, dien wy aan het Latyn besteeden moeten, en het Volk, dat men ons als model

voor

voorstelt, besteedt al zyn tyd aan het leeren van karakters, en hun geheel leven is daar niet genoeg toe. Behoeft men zig wel te verwonderen, dat deze Natie, andersints zo schrander, geene grootere yorderingen heeft gemaakt in de Weeten-schappen, sints twee duizend jaaren, dat zy zig daar op toelegt, en dat zy enkel bepaald is om de eerste kundigheden, welke zy al vroeg verkreegen heeft, maar niet verder uitbreiden kan, te bewaaren. Voor drie eeuwen waren wy nog Barbaaren, en de Chineeschen waren toen reeds een geleerd Volk; maar hoe veel hebben wy, in dien korten tyd, niet op dezelve gewonnen! Eén eeuw heeft ons meer voortgang doen maaken, dan zy in twintig eeuwen hebben kunnen doen. De Natuurkunde, de Starrekunde, de Busfchietery zyn 'er onwederspreekelyke bewyzen van, en ten opzigt der laatste is het inzonderheid opmerkelyk, dat de Chineesen het gebruik van het Buspoeder lang voor ons gekend hebben. Als wy met zulk een moeiljelyke en zulk eene eeuwigduurende Te-ken-taal overlaaden waren, zouden onze tegenwoordige *Prometbeusfen*, die den Hemel, of der Natuur, hunne geheimen, om zo te spreken, schynen te ontrukken, nog bezig zyn met hun A. B. C. te leeren.

Maar ik zal de Algebra en China daar laten, om myne tegenwerpingen tegen eene nieuwe ge-leer-

leerde taal meer regtsfreesks voor te draagen.

I. Deze taal zoude, om aan alle de oogmerken en behoeften te voldoen, eene verbaazende hoeveelheid karakters noodig hebben, waar door de levendigheid, zelfs van groote Geesten, verdoofd, hun vuur uitgebluscht worden, en het vindingrykst vernuft onder een vervaarlyken last van woorden of tekenen bezwyken zoude.

Onze taalen vermyden dit gebrek gelukkig, door aan één woord verscheiden beteekenissen te geeven, welken men ligtelyk onderscheidt door het verband van de rede. Op die wyze hebben wy voor een even groot getal denkbeelden pas het tiende gedeelte naamen of karakters noodig van de geene, welke wy in de onderstelling van een geleerde taal zouden moeten gebruiken.

II. Als deze taal alleen bepaald was tot het schryven, zou 'er het geheugen nog oneindig meer door belast worden; wy zyn van Natuur niet even geschikt om onze denkbeelden aan figuren, of tekenen te hegten, als om ze met klanken te verbinden. Dat laatste is in onze gestellen zelve gegrond; En als wy, in de wereld koomende, niet eene taal gevonden hadden, die geheel in gereedheid was, zouden wy niet nagelaaten hebben, met malkanderen eene te maaken. Daar het schryven integendeel een werk der konst is, naar alle waarfchyntykheid eerst duizenden jaaren daar-

daarna uitgevonden, nadat men een taal gesproken heeft.

III. Maar ik sta eens toe, dat onze nieuwe geleerde taal zo wel gesproken als geschreeven zal kunnen worden; derzelver klanken zullen aan alle Volkeren even vreemd, of om my op zyn Grieksch nit te drukken, even barbaarsch voorkoomen. En de vreemde klanken zyn reeds moeilijker te onthouden dan de Nationaale, daar ons oor aangewend is, en waar van wy de afftammingen, en overeenkomsten met andere woorden, kennen. Men vergelyke eens de moeite, die wy hebben om een Amerikaanschen of Arabischen naam van een persoon of plaats te onthouden; met het gemak, waar mede wy gelykfoortige naamen van ons eigen land en volk in onze geheugens prenten en bewaaren.

Ik zou daarenboven vreezen, dat die geleerde Taal ten uitersten moeilijk zoude zyn, in de uitspraak, en onverdraagelyk voor de ooren. Door de veranderingen, en buigingen, welke wy in onze taalen allengs gemaakt hebben, zyn dezelve van die ruwheid en hardheid gedeeltelyk bevryd geworden; Wy beminnen uit ter aart woorden, die gemaklyk uit te spreken, en aangenaam te hooren zyn. Nadat de Natuur derhalven, om my zo uit te drukken, eenige eeuwen besteed heeft, om onze taalen te beschaaven, en te verzagten, kunnen wy die voor Haar werk aanzien, en mogen

N

wy

wy vast stellen, dat die talen minder wreed zullen zyn, dan eene geleerde taal, die alleenlyk een konstuivering, en onvolmaakte navolging van de Natuur zou wezen. En dit kwaad is onverhelpelyk, want zulk een geleerde taal zou niet veranderd mogen worden, en zou derhalven geheel geen voordeel, nog van den tyd, nog van de beschaaftheid, kunnen hebben.

IV. Wy zouden alle die klanken en karakters van eene geleerde taal niet door het gebruik, maar door konst-onderrigting en eene opzettelyke studie, moeten leeren. Zie daar eene nieuwe plaag voor het Geheugen! zo gemaklyk als het is om zig gemeenzaam te maaken met een taal, die men dagelijks spreekt, en die onder het volk, daar wy onder leeyen, in gebruik is, inzonderheid als men eenige beginzels van Taalkunde heeft, zo moeilik wordt dit, als wy tot de enkele hulp der konst bepaald zyn; Wat hebben wy niet al tyd van nooden om een weinig Latyn te leeren! En hoe schielik leeren wy daarentegen eene levende taal, als wy ons onder het Volk bevinden, daar die taal gesproken wordt, en eenige zagt hebben, om hunne taal magtig te worden.

Het is zeker, dat het gebrek van eene genoegzaame kennis der Latynsche taal den geest in een soort van kindschheid houdt, en, door denzelven verscheidene aangename ontdekkingen te onttrekken,

al-

altoos groote gaapingen in zyne kundigheden laat. Ondertusfchen zyn 'er maar weinige Geleerden, die het Latyn in een zekeren trap van volmaakt-heid bezitten: En zouden wy niet nog meer te be- klaagen zyn, als wy in plaats van het Latyn, eene- nog veel moeilijker en veel minder aangenaame taal op de zelfde wyze moesten leeren? Men voe- ge hier by, dat die taal ons niet ontfiaan zoude nog van het Latyn, nog van andere geleerde taa- len. De nieuwe fchryfwyze zoude ons den fleutel tot voorrige ontdekkingen niet kunnengeeven; Men zoude daar de bronnen van de oude Historie niet in vinden; De Regtsgeleerdheid kan, zo lang het Roomfche Regt maar eenigzints in aanmerking koomt, het Latyn niet ontbeeren, en de boeken van den Godsdienst zelven zyn door middel dier nieuwe taal niet te leezen, men moet daar He- breeuwfch en Griekfch toe kennen, zodat het voor- deel der Geleerde taal ten grooten deele hier op uit zou koomen, dat wy eene taal meer te leeren had- den.

V. Dog ik onderftel eens, dat men alle die zwaar- righeden overwinnen konde, en de Geleerde lie- den gewinnen, om zig van zulk eene moeilijke taal te bedienen, dan nog zouden 'er niet dan ver- derfelyke gevolgen uit geboren worden. Ik zie aan- ftonds het geheele volk, en allen, die geen Ge- leerden van beroep zyn, van dag tot dag onkun-

diger worden; De schryftaal maakt eene scheidung tusfchen hen en de Weetenfchappen, ten naasten by, gelyk de Beeldfpraaken dit by de Egyptenaars deden: Van het eerfte oogeblik af, dat de geleerde taal wordt aangenoomen, is elk die niet tot het lighaam der Geleerden behoort, tot het gemeene Volk bepaald; daar is geen middelfoort.

Ik heb in alle die plaatfen myner verhandeling, waarin ik my over de nuttigheid, welke de weetenfchappen uit den rykdom der Nationale taal trekken, heb uitgelaaten, tevens getoond, hoe nadeelig zulk eene fchrikking voor de Weetenfchappen zelve zoude wezen. Maar laaten wy thans verder gaan, en aanmerken, hoe ongelukkig het Volk inzonderheid zoude wezen, als de Geleerdheid, tot de fcholen verbannen, het zelve geheel ontzegd ware. Het menfchelyk leven en geluk zou hier fchrikkelyk by lyden. Als de Weetenfchap wykt, neemen duizend vermaaken met haar de vlugt, en daar is geen levensftand, die niet minder aangenaam moet worden met dit genoegen te ontbeeren, dat altoos verfcheiden, en daar door altoos nieuw, en altoos by der hand is om ledige uren te vervullen en kwyning voor te koomen, en 't welk door geene grove dierlyke vermaaken vervuld kan worden. [*Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium atque solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, per-*

pernoctant nobiscum, peregrinamur, rusticantur. (2)

„ De studiën voeden de jeugd, vermaaken den ou-
 „ derdom, versieren den voorspoed, verschaffen
 „ een toevlugt en troost in de tegenspoeden; Zy
 „ vermaaken ons als wy t' huis, zy belemmeren
 „ niet als wy uit zyn; Wy draagen ze zonder last
 „ allerwegen mede, zy verzellen ons op reis, zy
 „ verlustigen ons op 't Land niet min dan in de
 „ Stad, en zy zyn inzonderheid een altoos aange-
 „ naam gezelschap in de Eenzaamheid”]. Welk eene
 verdrietige eenpaarigheid, welk eene doodelyke
 tydverveeling zoude een Officier, en duizend an-
 deren, die zig met hem in gelyke omstandigheden
 bevinden, niet verduuren moeten, als men hem
 van dit genoeg beroofde! Hoe aanleidelyk zou
 dit zyn om hem in droefgeestigheid of ongeregeld-
 heden te storten! Als ik die ongelukkige krygslie-
 den zie, die geen smaak voor de Weetenschappen
 hebben, en als ik 'er de agtenswaardige Officiers van
 het Regiment van *Orleans* mede vergelyk, welken
 ik gezien heb zig in menigte naar de openbaare
 Boekzaal begeeven, om daar een verheven wellust,
 een zuiver en niet min aandoenlyk vermaak te gaan
 genieten, dat altoos voor hen gereed was en nooit
 kweuling agter liet, kan ik niet nalaten de eersten
 deer-

(*) CICEERO *pro Archia Poëta*...

leerlyk te beklagen, de anderen hartelyk geluk te wenschen.

Eindelyk, het ergste gevolg dier geleerde taal zou nog wezen, dat het Volk, nu van alle wetenschappen beroofd, van de bedriegeryen der Geleerden afhangen zoude; Dit was juist het geval der Egyptenaaren, ten tyde als alle de nieuwe ontdekkingen verborgen bleeven in de schaduwén der beeldspraak. Laaten wy eens stellen, dat alle de proefneemingen, welke men in onze dagen over de Electriciteit gedaan heeft, in de nieuwe Taal verborgen, en dus den Geleerden alleen bekend waren; zoude 'er iets gemaklyker voor hen zyn, dan een soort van saamspanning onder malkanderen te maaken, om de ligtgeloovige Geesten, en allen, die tot hun lighaam niet behoorden, door valsche wonderwerken te verleiden, en op die wonderwerken eene zekere heilige heerschappy te bouwen. De Gelegenheid, zegt het spreekwoord te regt, maakt den Dief, en het gemak van te kunnen bedriegen, vermeerdert de bedriegers. Het voorbeeld der oude Volkeren behoorde ons hier, dunkt my, tot eene les te strekken.

Maar schoon men zelfs myne vrees ongegrond mogt vinden, het is ten minsten onbetwistbaar, dat de geleerde taal onze moedertaalen zeer verarmen zoude, en ons daardoor doen verliezen, 't geen wy in andere opzigten wonnen.

Is de wensch, dien men zo dikwils hoort betuigen
har-

hartelyk en billyk tevens, dat namelyk de wetenschappen eens uit de slaaverny der Latynsche taal ontslagen mogten worden, en onze levendige taalen hooren spreekken, men smeede dan geen nieuwe kluisters! alles wat men ten voordeele van dien wensch kan by brengen, dient even sterk voor my.

VI. Ik heb reeds te kennen gegeven, dat de geleerde taal onveranderlyk zou dienen te zyn, en ik voorzie, dat zy, die zig vleijen van 'er dat voordeel in te vinden, my vraagen zullen, of ik kans zie, om dezelve op eenige andere wyze goed te maaken? maar zouden deze Heeren zig niet te veel vleijen? Ik zou sterk vreezen, dat deze taal, voor zo veel derzelve wezenlyk gedeelte, dat is te zeggen, de betekenis der karakters, betreft, ten minsten zo veranderlyk zal zyn, als eenige der levendige taalen. Niets verandert meer dan de konsttaal der Philosophen, en de konst-termen in het algemeen. Elk Hervormer in de Wysgeerte, yder hoofd eener secte, maakt zig eene nieuwe taal, en koopt met nieuwe bepaalingen te voorschyn, het welk het zelfde is, als de betekenis der aangenomen termien te veranderen. Het is natuurlyk, dat hy, die zig verbeeldt denkbeelden te hebben voortgebracht, die zig vóór hem aan niemands geest ver-toond hebben, zig, om die denkbeelden uit te drukken, van woorden bediene, die te voren nutteloos en overtollig scheenen. Maar nu, in een taal, die alleen door Geleerden behandeld werd,

zouden deze veranderingen menigvuldiger en schieliker moeten voorvallen, dan in eenige levendige Volks-taal. In die laatste is alles Democratisch; De woorden kunnen hunne aangenoomen betekenis niet verliezen, dan met goedkeuring van het Volk, en door een tegenstrydig gebruik, 't welk niet dan langzaamerhand de overhand krygt, daar integendeel yder Schryver als volstrekt Wetgeever beschikt, over de konst-woorden daar hy zig van verkiest te bedienen. Hy zegt, dat is de zin, welken ik aan zulk eene uitdrukking hegte, dat is de bepaaling, welke ik daar van geeve; Van dat oogenblik af, zyn wy allen verplicht om hem te verstaan, zo als hy begeert verstaan te worden, en wy kunnen hem dat regt even weinig betwisten, als wy aan den Algebraïcus zyn A, en B, en \times en $-$ kunnen weigeren; De taal nu van zulk een Schryver zal de byzondere taal eener Secte worden, zodra hy Lezers en Leerlingen krygt, die hem navolgen, en een party voor hem maaken zullen, en wy mogen gerust rekenen, dat dit ten minsten eens in vyf en twintig jaaren gebeuren zal. Wat zeg ik! Heeft Duitschland federt het begin dezer eeuw niet reeds drie Hoofden van Secten gezien! te weten THOMAS-IUS, WOLF, en CRUSIUS, Geesten anderfints van eene zeer verschillende gesteldheid. Thans hebben wy het voordeel, dat die nieuwe Secte-taalen de Volks-taal niet veranderen, en dat de Geleerden, die van den Secte-geest niet bezielde zyn, en
zig

zig niet als School-jongens laten leiden, getrouw blyven aan hunne taal, maar dat voordeel zoude men dan geheel of ten grooten deele missen.

Immers wie zal eene taal, die niet dan by de Geleerden bekend is, voor deze veranderingen beveiligen? Die taal derhalven, by aldien niet alle volkeren zig onder dezelfde Secte begeeven, en dezelfde denkbeelden en betekenisfen der woorden aanneemen, het geen nooit gebeuren zal of kan, moet zig welhaast in verschillende Dialecten verdeelen, naar de verscheidene Volkeren, waar onder de Geleerden behooren. En het ergste in dezen is, dat de betekenisfen der woorden en de geleerde talen eens verlooren zynde, moeilijker weér te krygen zyn, dan de doode taal van een geheel volk te doen herleeven. Het is hier de plaats niet om een uitvoerig onderzoek te doen wegens de oorzaaken van dit verschynzel, maar de ondervinding bevestigt het genoeg; Zyn de konst-termen der Philosophen niet dat geene, 't welk wy de grootste moeite hebben in de overblyfselen der Ouden te ontcyfferen? En worden de boeken met zodanige termen vervuld, met de veranderingen, die de tyd in de talen maakt, niet de eerste duister en onverstaanbaar? De bepalingen, of definities, zyn een zwak hulpmiddel tegen deze duisterheid, 't zy omdat zy zelve duister en onvolmaakt zyn, 't zy om dat de betekenis der uitdrukkingen, daar men zig in dezelve

N 5

van bedient, even eens verlooren raakt.

VII. Die nieuwe taal zal niet veiliger zyn voor dwaalingen, dan onze gewoone taal; men zoude aan yder Geleerden het regt moeten geeven, om 'er de zyne in te brengen, buiten 't welk hy klaagen zoude, dat hy zyne denkbeelden niet kon uitdrukken. Als hy zig verkeerde denkbeelden maakt van dingen, die niet bestaan, of die, voor zo verre zyne gedagten van tegenstrydigheden saamenhangen, zelfs niet kunnen bestaan, zal hy die harsenschimmen egter door eenig woord in de geleerde taal willen voorstellen, en tot wezenlyke dingen maaken. De Theologant, by voorbeeld, die gelooft, dat God met zyn Wezen overal tegenwoordig is, en die terzelfder tyd egter gelooft, dat hy op eene byzondere wyze tegenwoordig is by de Geloovigen, zal een byzonder woord voor dit vreemde Leerstuk vorderen.

Zal men aan de geleerde taal vergunnen, om de natuur der voorwerpen door middel van eene zekere koppeling van gelykfoortige tékenen te karakteriseeren, gelyk by voorbeeld eenige Amerikaanse talen den LEEUW de GROOTE EN KWAADE KAT noemen? Dan heeft van dat oogenblik af de Geleerde zulk een ruim veld om zyne valsche begrippen in de taal over te brengen, als het Volk rhans heeft door middel der Etymologiën, dat is, door middel van de dingen te benoemen met woorden verkeerdelyk van andere woorden afgeleid of
daar

daar betrekkelijk toe gemaakt. Elk zal dan voor zyne byzondere gevoelens nieuwe woorden kunnen smeeden, en ik verbeelde my reeds den bouw van Babels-Toren te zien, ik verbeelde my die verwarring, welke de Volks-regeering onzer gewoone taalen voorkomt, door geene uitdrukkingen toe te laten, dan die door het volk zyn goedgekeurd. Wil men integendeel, dat yder voorwerp zyne eerste benaaming behoude, wie zal ons verzekeren, dat die benaaming juist is, en als daar dwaalingen ingeslopen waren, zouden wy wederom beroofd zyn van het hulpmiddel, 't welk onze taalen ons in de andere woorden van gelyke betekenis, in de *Synonima* verschaffen, dewelke, als ik het ontwerp wel begryp, uit de geleerde taal, als overtollig, verbannen zouden worden.

VIII. Het gebrek van *Synonima* zoude ons nog van een ander voordeel berooven. Het gebeurt dikwils, als wy door de bykoomende denkbeelden van een woord bedroogen zyn, dat een ander woord van dezelfde betekenis, een *Synonymum*, ons te regt helpt, of ten minsten ons het voorwerp van het regte oogpunt vertoont.

Daarenboven dienen de *Synonima* om het oorgemak te geeven, 't welk door de Eentoonigheid vermoeid wordt, en den geest te helpen, die, als dezelfde klanken te tlikwils wederkoomen, zyne aandacht verliest. Zy derhalven, die gelooven, dat de afwezigheid der *Synonima* de taal verfracijen

ZOU-

zoude, kennen nog het werktuig van 't gehoor, nog den aart van onze ziel, en neemen het lighaamelyk gedeelte van den mensch niet genoeg in aanmerking.

IX. De uitdrukkingen van 't Hart, en de levendige, driftige spreekmanieren, die de geheele ziel als blootleggen, of die den Toehoorder vervullen met dezelfde aandoeningen, daar de Spreker door gedreeven wordt, zouden aan eene geleerde taal geheel ontbreken, zo wel als die oneigenlyke spreekmanieren, die door eene enkele vergelyking een onderwerp tevens duidelyker vertoonen, en deszelfs verhandeling aangenaamer maaken, en welke gevolgelyk, hoe zeer het oneigenlyke spreekmanieren zyn, blyken geeven van gezond verstand zo wel als vernuft.

X. Deze taal zou derhalven ten hoogften droog, eenpaarig en onaangenaam zyn; zy zou geen meer aantreklykheden hebben dan de tekens daar de Algebräisten zig van bedienen. Maar de aangenaamheid der taal is van meer belang voor de Weetenschappen, dan men in het eerst vermoeden zoude. Zonder dat kwynt de aandacht schielyk, en de zucht voor de Weetenschappen zelve is alleen niet genoeg om dezelve op te houden, daar de schoonheden der taal integendeel haar opwakkeren, en den geheelen mensch verleyendigen. De bevallige denkbeelden, welke, om zo te spreken, voor onzen geest zweeven en zwieren, moedigen denzelyen
aan,

aan, om op de loopbaan van vermaak voort te gaan, en de ernstigste overdenkingen te vervolgen. De geleerde taal daarenboven zoude onze moeiten en arbeid verdubbelen; De woorden zouden daar byna zo veel van vorderen als de zaken, en deze taal zou, om de redenen, die wy in de vorige artikels hebben bygebragt, ons nooit zo gemeenzaam kunnen worden als onze Moedertaalen, en zelfs als het Latyn; zo dat wy ons juist in het geval bevinden zouden van iemand, die de Wysgeerte moet beoeffenen of aan anderen leeren in een taal, die hy slechts middelmatig of gebrekkig verstaat.

Gelyk de bekoorlykheden eener taal den Geest verheffen en het Vernuft opwakkeren, daar de dorheid hetzelfde verftikt, zo zyn de meeste ontdekkingen vrugten van het vernuft; En wy zyn dezelve nog aan *geweldige* overpeinzigen, als ik my dus uit mag drukken, nog aan een wiskundigen schryftrant verschuldigd. Eene gelukkige saamenvoeging van denkbeelden brengt nieuwe uitzigten voort, en als wy daar door getroffen zyn geworden, dan eerst beginnen wy schikkingen te maaken, om de nieuwe uitzigten verder te ontdekken, of bewyzen te zoeken, om de ontdekte waarheden te schraagen. Dus konde ARCHIMEDES zyn *problema* niet oplossen, zo lang hy daar alle de krachten van zyn geest aan besteedde; Hy ging zig in het Bad ontspannen, en op het oogenblik als hy
zig

zig in 't water dompelt, vertoont zig de Oplossing, zolang en vrugtloos gezogt, van zelve. Als hy 'er zig op dit oogenblik nog al mede bezig hadt gehouden, zou hy ze zekerlyk niet gevonden hebben, hy moest op geheel iets anders denken, en zyn vernuft moest in volle vryheid speelen. Dat vernuft, 't welk een straal des Hemels schynt te zyn, en dat, onder duizend wegen, die allen tot verschillende waarheden leiden, juist dien weg kiest, langs welken de gezogte waarheid is te vinden, dat vernuft, zeg ik, wordt werkzaam door het vermaak, en levendiger door uitwendige voorwerpen, daar de ingespanndste aandacht, en aanhoudendste overdenkingen het zelve verdoofden. Men kan uit geene andere, dan deze zelfde bron ook, die nieuwe, die verhevene, die dierbaare gedagten en invallen afleiden, welke de Wysgeerige Digter in de hitte zyner Digtluimen, als by enkel geluk, voortbrengt, en welke egter naderhand, door de strikte Rede getoetst, blyken de wezenlykste schoonheden te zyn, en niet zelden als Godspraaken geëerbiedigd worden.

Ik zou zeer veel zin hebben, om hier de sieraden van den Styl te verdedigen tegen de onbillyke veragting dier sombere Wysgeerte, die dezelve beschouwt als beuzelingen, welke men enkel den Digteren en fraeije Geesten moet overlaten, maar daar zig geene mannen van een diependenkenden geest aan hebben te bekreunen; Ik zou zeer veel
zin

zin hebben om te toonen, hoe zeer die algemeene natuurlyke neiging, die de taalen der Volkeren formeert, zig regele naar de behoeften der Menschelyke Natuur; Hoe zeer de verscheidene toonen, de Harmonie, de beelden, de figuren, en wat van dien aart is, door de gesprekken of redevoeringen met invallende denkbeelden te vermengen, die ons op eene aangename wyze treffen, de overdenkingen bevordert, den geest ondersteunt, het vernuft verlevendigt; Ik zou zeer veel zin hebben, zeg ik, om dit alles te toonen, maar ik zou dus, nu ik ten einde myner Verhandeling ben gekoomen, eene nieuwe Verhandeling moeten beginnen, over een onderwerp, dat my moogelyk zo lang zoude bezig houden, als 't geen ik thans beschouwd hebbe.

XI. Wy zullen eene Weetenfchap altoos beter leeren, als men ons dezelve in de taal van het gemeene leven voorfelt, dan als dezelve in eene konsttaal wordt geleerd; En de beste meesters in de Wysgeerte zyn die, welke alle kundigheden uit het gezond verstand, als het eerste beginzel, afleiden, maar men ziet ligtelyk, dat een geleerde taal dat voordeel niet hebben kan.

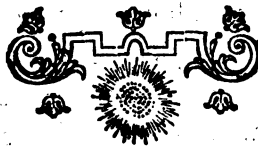
XII. Eindelyk: Ik houde my verzekerd, dat een geleerde taal, nieuwelyks uitgevonden, in zeer veele dingen, (welke egter van te voren onmoogelyk bepaald kunnen worden) gebrekkiger en flegter zoude zyn dan de gewoone taalen der Volkeren. De rede is klaar; Eén, of zeer weinige Geleerden zouden

den die taal uitvinden en opgeeven moeten, en de-
zen zouden derhalven met een willekeurig gezag,
en als volstrekte meesters moeten beslissen; maar wie
die Geleerde, of Geleerden, ook wezen mögten,
ik zou minder vertrouwen in hun stellen, dan in de
Volks-regeering van eene geheele Natie. De *Me-
taphysica* der taal is nog niet genoeg beschaafd, en
schoon zy het ware, weinige menschen zouden de-
zelve genoeg begrypen om 'er zig van te kunnen
bedienen. Dezelve onderstelt eene zo wel Wysgeee-
rige als Taalkundige kennis, die zeer uitgestrekt is,
en met eene nauwkeurige kennis van den mensch
gepaard dient te worden; maar dit zyn vereischten,
die men niet ligt by malkanderen zal aantreffen,
[gelyk de Academie zelve heeft aangemerkt, in het
uittrekzel van deze Verhandeling, welke zy met den
prys heeft bekroond.]

Het Devies dezer Verhandeling was;

Cæsar dum magnus altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura.

E I N D E.

110-
/5:2-

